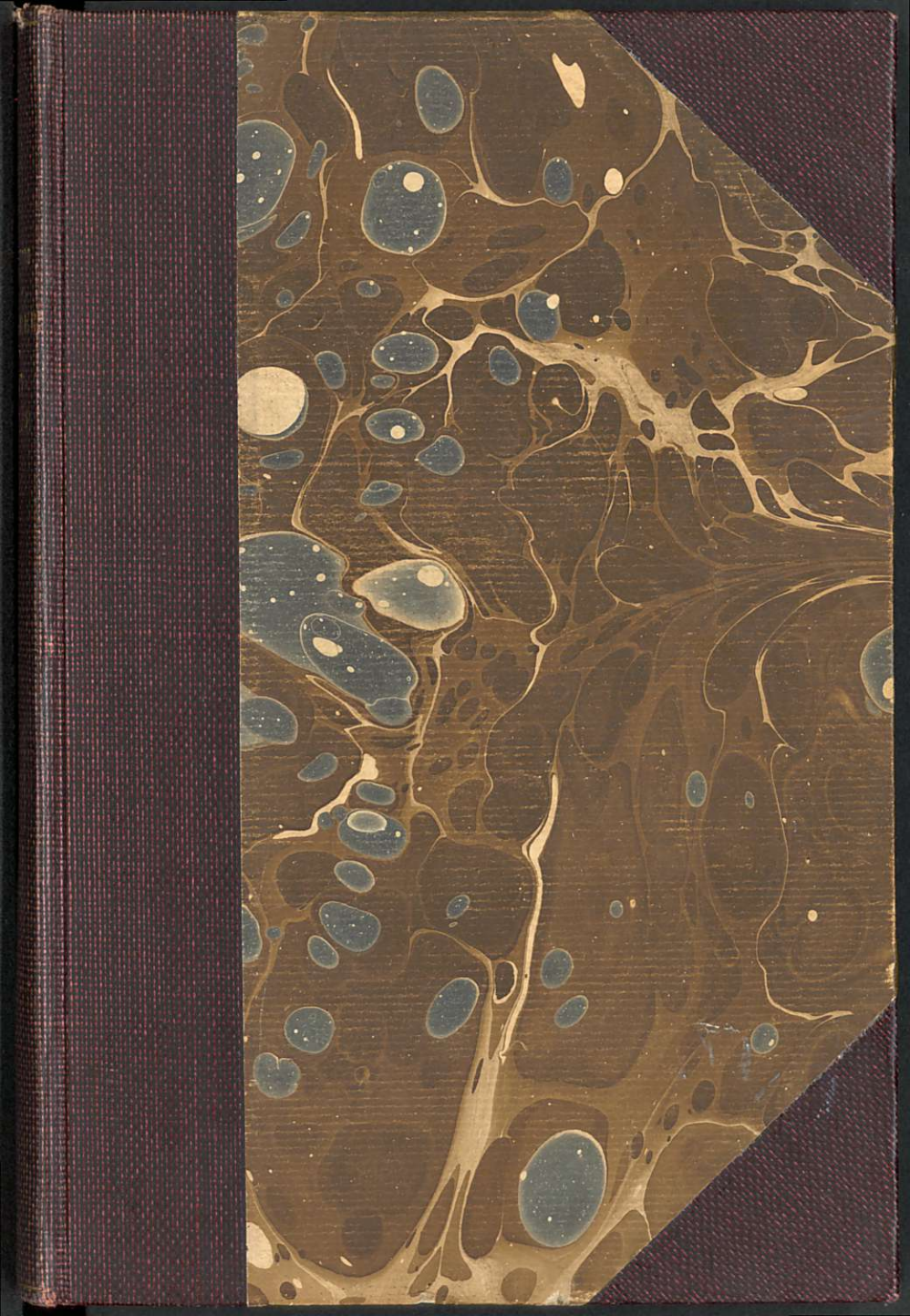

BIBLIOTHECA · UNIV · HELS
OTIUM SAPIENTIS

NÖDTIDER
OCH
BRYTNINGSÅR

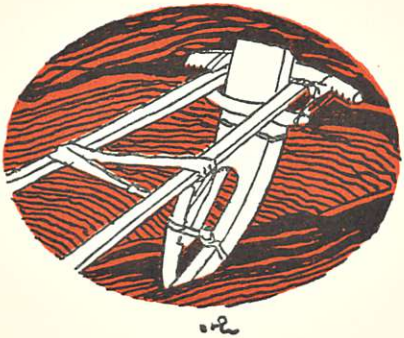

OSCAR BEHM

SÖDERSTRÖM & C:o
HELSINGFORS

NÖDTIDER OCH BRYTNINGSÅR

NÖDTIDER OCH BRYTNINGSÅR

AV

OSCAR BEHM

HELSINGFORS 1922
SÖDERSTRÖM & C:o FÖRLAGSAKTIEBOLAG

HELSINGFORS 1922
MERCATORS TRYCKERI AKTIEBOLAG

I.

Jonnas-husbonden låg ännu i sängen och sög på sin krokpipa, ehuru klockan var fem på morgonen. Han tyckte, att han borde stiga upp och gå och se till hästarna, men det kändes så ruskigt och tungt att krypa ur den varma sängen.

Det var kallt i rummet. Han kunde tydligt urskilja andedräkten, då han andades ut litet häftigare. De små fönsterrutorna voro tjockt isbelagda och på fönsterbrädet hade det samlats en formlig vall av is, som vid töväder skulle smälta och längs väggen rinna ned på golvet.

Töväder — ja! — När månne det ska bli mildare? — tänkte Jonnasen. Den förskräckliga kölden hade ju varat nu i mer än två månader. En sådan köld mindes icke ens de älsta i byn. Allt frös till is — till och med saltströmmingen i boden. På flere veckor hade man inte vågat öppna potatisgropen och korna gåvo blott några stripor mjölk i målet. Fodret gick allt åt till underhåll av kroppsvärmen. Det värsta var dock, att brunnarna bottenfrusit och att kräken måste dricka saltvatten, som man fick släpa två värst från Innanfjärden, ty den närmare belägna fladan var även bottenfrusen. Till kok- och

dricksvatten smälte man snö i brännstugrytan. Jonnasen mindes icke utan löje, hur det varit, då man skurade till julen och det ännu funnits litet vatten i brännstubrunnen. Kvinnfolket måste hela tiden de öste stå och trampa och stampa, så att träskorna inte skulle frysa fast. Nyströmskan, som var och hjälpte till vid skurningen, hade ju rent av fått krypa ur kjolen, då hon ett ögonblick råkat sätta sig på brunnslocket. Och så man måste elda sedan! Det var inte att tänka på att reda sig med den vanliga morgon- och kvällsbrasan. Såsnart matgrytan svängts från eldstaden, måste ritbrasan genast tändas. Kring denna skockade sig sedan kvinnfolken som kycklingarna kring hönan.

Nej, nu måste han ändå stiga upp!

Han satte sig upp i sängen, kastade en sidoblick på hustrun, som fortfarande sov, hopkrupen till ett bylte under täcket, samt sade sakta:

— Mor!

Intet svar.

Han knuffade under täcket varligt till henne med knäet.

— Mor!

— Det är ju söndag i dag. Vad brådskar du nu opp för? lät det sömnigt under täcket.

Ja, det var ju söndag i dag — erinrade sig Jonnasen — och således kunde de hålla sig litet längre i den varma sängen. Hästarna hade ledigt i dag, så det var inte så noga med morgonransonen.

Han lade sig igen och drog fällen upp till hakan. Klarvaken var han i alla fall. Han var ju van att stiga upp klockan fyra och nu var den redan mycket

över fem. Det kändes i alla händelser angenämt att få ligga och dra sig i sängvärmen utan oro för att man försummade något.

Men då dalauret i stugan efter ett långt förberedande rassel slog sex klingande dubbelslag, måste Jonnasen dock stiga upp.

Långsamt och sävligt klev han ur sängen, gäspade, grep efter fårskinnslårfodren och långstrumporna, som hängde på sängstolpen, samt begynte klä sig. Då han fått de nödvändigaste plaggen på och fötterna i träskorna, tog han en svavelsticka från en näverburk på bordet, stack den i glöden under askan i ugnen och tände talgdanken i den höga trälyktan, som stod innanför dörren.

En stark lukt av svavel och talg blandade sig med den kvava, instängda luften i husbondfolkets sovkammare.

Då Jonnasen trädde ut i stugan med den rykande och osande lyktan i handen, dunkade han tvenne gånger kraftigt med näven i högsängen, där gårdens båda tjänarinnor hade sina sovplatser. I andra sängen sovo de båda drängarna, den litet småfjoskige, halvgamle Gusta Åberg och Fedi, som förra året gått och läst för prästen.

Ingen i sängarna svarade eller rörde på sig ens, men däremot hördes en skrovlig morgonhälsning på ryska från ugnen. Hälsningen kom från förra gardisten Aron Trofast, han som hade medalj för Warschaus stormning, men som nu gick omkring och tiggde och regelbundet en gång i månaden övernattade på Jonnas rymliga spiselugn. I natt hade han mått synnerligen väl, ty det hade bakats på lör-

dagen och hela den stora spiseln var varm som en ångpanna.

— Kliv ned, Trofast, och tänd eld på en pärtsticka, befallde Jonnasen. Svavelstickor har du på spiselkransen och glöd finns det nog under askan.

— Strax, herr kapten! skrek Trofast från ugnen. Bussen mellan tänderna och handen hårt om geväret! — sa' kapten Rehbinder, då vi stormade Warschau.

Då Jonnasen öppnade farstudörren och trädde ut på mangården, stannade han och såg sig omkring. Himmelen var hög och klar och tätt översållad av stjärnor, vilka det ena ögonblicket glittrade som silver, det andra flammade som guld. Snön glimmade och gnistrade, som om den varit fullströdd med diamanter, och granskogen stod styv och stel, tyngd av snö. Allt var tyst och stilla. Ej en vindfläkt rörde grenarna på de tjockt rimmiga björkarna nedanför gården. Det var så kallt, att det stack i strupen, då man andades, men kölden härute kändes mindre obehaglig och rå än inomhus.

Då Jonnasen öppnade stalldörren, som enligt ortens sed hölls olåst, ljöd en väntansfull gnäggning emot honom. Beröringen med dörrklinkan, som var av järn, brände ännu Jonnasen i handen, då han hängde lyktan på spiken i takåsen.

Jonnas var en stor gård och därför stod det också fem hästar i rad i spiltorna längs bakre stallväggen. I en kätte i ena vrån gäspade ett årsgammalt föl och sträckte på sig.

Jonnasen gick till varje häst särskilt, vällde ett tag om sörpan i krubban och gav varje djur en lätt

smekning. Foderhäckarna och krubborna voro starkt isbelagda till följd av hästarnas fuktiga andedräkt, men bakom hästarna ångade det varmt av den brinnande gödseln, som man hade i stallet för köldens skull.

Då hästarna fått sin morgonranson, som till största delen bestod av halm, som Åberg och Fedi på kvällarna skurit till fin sörpa, hörde Jonnasen medknarr på stallbacken och kort därpå högljudda karlröster.

— Finntiggare — och ett helt lass igen, tänkte Jonnasen misslynt och släckte lyktan. — Inte ens på söndagen slipper man dem.

Men med detsamma erinrade han sig, att mor och han båda en dag lovat Gud, att ingen tiggare skulle gå ohulpen från dem, eftersom vår Herre ställt det så, att de själva icke behövde lida någon egentlig nöd. Senast i går hade de ju bakat fem spett bröd av eget mjöl.

Han öppnade frimodigt stalldörren och trädde ut. Där mötte honom en underlig syn.

På en långsläde med högt svängda medändar syntes något, som i första ögonblicket tedde sig som en kullstjälpt, stor vattentina. Vid närmare granskning befanns det dock vara en av böjda grankvistar förfärdigad kur, överdragen med ett gammalt båtsegel. Frampå släden, som var förspänd med en liten, raggig och rimfrosttäckt häst, var uppstaplad en hög halm och lumpor. En lång karl och en kvinna höllo på att spänna från hästen och en annan karl försökte få något tungt framdraget under kuren.

Jonnasen såg genast, att det var tattare.

Då mannen vid hästen observerade Jonnasen, kom han snabbt emot honom.

— Är det gårdens husbonde? frågade han ödmjukt och strök sin långhåriga mössa av huvudet. Frågan lät lågmäld och sluddrig, men språket var ren svenska.

— Ja, svarade Jonnasen frånvarande. — Han hade sin uppmärksamhet riktad på den andra karlen, som under kuren drog fram något, vilket påfallande liknade en människa, en kvinna.

— Husbonden tillåter väl att vi stanna här en stund och värma oss? Vi resa genast vidare. Vi ha en sjuk kvinna och ett litet barn med oss.

Innan Jonnasen hann avgiva något svar, hade den andra karlen redan fått kvinnan och barnet ur kuren samt var, med kvinnan i armarna, halvvägs på väg mot stugan.

— Nej, i gammelstugan, ropade Jonnasen. Där är varmt också, vi elda alla dagar där.

Karlen låtsade icke höra, utan fortsatte mot boningshuset med kvinnan i famnen. Efter honom tultade sakta det lilla barnet.

Men då blev Jonnasen ond.

— I gammelstugan! skrek han högt och bestämt, skyndade efter karlen och öppnade dörren till en mindre, något förfallen byggnad, som stod i vinkel med själva boningshuset.

Tattaren fann nu för gott att lyda och efter några ögonblick var kvinnan inburen i gammelstugan och lagd i en med halm fylld säng, som var avsedd för

de talrika tiggare, vilka det året strövade omkring i bygden.

Efter en stund kom även den andra karlen och kvinnan in i stugan, den sistnämnda med ett bylte kläder i famnen.

Jonnasen gick ut och tillbaka till stallet. Där stod tattarnas häst i en tom spilta bredvid gårdens hästar och bet argt på rent hö, som tattaren släppt ned i häcken från vinden. Släden var, med fimmelstängerna uppbundna, skjuten under stallbron.

Jonnasen suckade.

— De här stackarna slippa vi nog inte i brådkastet, tänkte han.

— — —

På en höjd mitt i byn låg en gård, som hette Tallbacka. Gården var icke stor, men den hade i tiden ägts av herremän och av dem blivit byggd på ett annat och förnämligare sätt än de omkringliggande ställena. Den hade stor boningsbyggnad med många, stora och höga rum utan åsar i taket. Där fanns ingen stuga, blott ett litet kök med särskild ingång i ena ändan av byggningen. Huset hade hög takresning med avskurna gavlar och en stor, ljus vind, där det ännu fanns en myckenhet gamla, kasserade, förunderligt svängda och vridna möbler och andra egendomliga ting från herremännens tider. Bland annat fanns där också en mängd böcker på främmande språk.

Då byggnaden blott hade ett litet kök, i vilket ingen kunde bo, hade man varit tvungen att bygga en särskild folkbyggnad på gården. Genom att folket bodde för sig, även sedan stället övergått i

bondehänder, hade det uppstått en viss klyfta mellan husbondfolk och tjänare.

Denna klyfta medförde i flere avseenden intet gott. Tjänarna kände sig främmande i huset och husbondfolket hade begynt betrakta sig som förmer än de andra bönderna, som jämt voro tillsammans med sitt folk. De många och stora rummen och gårdens dominerande läge med fri, vidsträckt utsikt över hela den övriga byn gjorde väl även sitt till.

Denna överlägsenhet framträdde särskilt skarpt under den nuvarande husbonden. Han hade en tid vistats i Helsingfors hos en farbror, som var handelsman, och därifrån medfört en del vanor och bruk, som voro fullkomligt främmande för bygdens folk. Det var inga fula vanor och bruk han fört med. Men de voro nymodiga och väckte därför klander. På Tallbacka hade de kasserat trätallrikarna och träskedarna och köpt krukmakartallrikar och skedar av järnbleck i stället. De nyttjade knivar och gafflar till och med i vardagslag. Det vita matbordet i köket hade de oljemålat och det gemensamma svagdricksstopet av trä, som alltid skulle stå fyllt på bordet, hade på Tallbacka förvandlats till en blommig porslinskanna med muggar bredvid. Golvet i köket var målat och halm fick ej tagas in till julen. Däremot hade de julgran och delade ut små julskänker åt sig själva och folket.

Också kördonen voro annorlunda. De andra bönderna använde mest videlänkar i stället för järn, där det blott lät sig göra. Tugan i släden och skacklarna voro snodda av björkvidjor och likaså länkarna i höhäcken. Det knarrade och gnisslade visst fult

i kölden, men det var billigt och kunde lätt förnyas. På Tallbacka var allt sådant av järn. Visserligen skramlade och klirrade detta också, men det lät liksom ståtligare och förnämare.

Det som mest stack folk i ögonen var dock, att Tallbacken tänkte låta sin son, sitt enda barn, gå i skola och bli herre. Det var väl farbrodern i stan, som låg där bakom, men i alla fall — — Sonen var nu tolv år gammal och hade redan ett år gått i skola i stan. Han bodde hos den gamla handelsmannen, som även antogs stå för kostnaderna.

Annars tyckte man, att Tallbacken var en bra karl, visserligen fåordig och föga meddelsam i allt vad som angick honom själv, men hjälpsam och rådfull då det gällde andra. Stor och ståtlig var han till växten och alltid snyggt klädd. Då han vandrade genom byn, vilket inträffade rätt sällan, ingav han alla en känsla av aktning och respekt.

Som helt ung, då han mottog gården av fadern, hade han gift sig med Jonnas-värdinnans yngsta syster, Lena. Hon var i mångt och mycket raka motsatsen till mannen. Hemma „nerifrån" i byn hade hon i grund och botten byns gammaldags uppfattning beträffande allt som var nymodigt. Hon fogade sig därför motvilligt i mannens anordningar i hemmet, men kunde ej heller motsätta sig dem. Han ingav respekt också hos henne.

I motsats till mannen var hon jämt i byn, i synnerhet hos systern på Jonnas. Det var ej heller stort mer än ett par stenkast mellan gårdarna.

Men de voro långt skilda från varandra i annat avseende.

Jonnasfolket var nämligen gammaldags både utan och innan. Man kunde icke föreställa sig att något av gamla seder och bruk skulle ändras hos dem. Det som varit bra för far och mor, det var också bra för dem. Det passade också så bra i stycke med husbondfolket själv — allt det gamla, nedärvda och beprövade. Jonnasen var nämligen till sinnelaget ovanligt långsam och sävlig och på samma gång trygg och säker i allt vad han gjorde och sade. Han var ovanligt arbetsam och hushållsaktig. Alltid sågs han tillsammans med sina två drängar, den småfjollige Åberg, som varit i gården nästan hela sitt liv, samt den kortvuxne, knotige minderdrängen Fedi, och alltid hade han arbetet slutfört först av alla. Liksom hustrun var han djupt och varmt religiös och han ansåg den söndag tillspillogiven, då han icke varit i kyrkan eller läst predikan i stugan för allt folket. Han var nu femtio år, men såg ut som om han varit minst sextio, böjd och lutande och med tung gång. Då äktenskapet var barnlöst, hade makarna kommit att sluta sig innerligare till varandra, men på samma gång blivit tystlåtna och liksom grubblande.

Det var naturligt, att Tallbacka-mor, då hon fick kännedom om, att det kommit tattare till Jonnas, genast besökte systern. Liksom alla livliga naturer var hon icke så litet nyfiken. Tiggare såg man dagligdags den tiden, men tattare — sådana hade inte visat sig i byn på många år.

Då hon trädde in i Jonnas stora stuga, var emellertid allt sig likt därinne. Inga främmande syntes till

och ej heller något annat, som skulle utvisat, att man fått besök av så ovanliga gäster.

Husbonden satt på gavelbänken bakom det stora, vitskurade bordet och läste dagens predikan ur Hofströms postilla, och de övriga hörde andäktigt på.

Jonnasen avbröt icke sin läsning, såg ej ens upp, då svägerskan med en lätt böjning på huvudet inträdde. Systern däremot nickade glatt emot henne och anvisade henne med en rörelse på huvudet plats vid det lilla kvinnfolksbordet, där hon själv satt.

Tyst och sakta satte sig Tallbacka-mor vid bordet, medan en djup rodnad spred sig över hennes ansikte. Hon tänkte på, att nyfikenheten kommit henne att bryta mot gammal, god sed. Man besöker icke folk så där i oträngt mål mitt i kyrktiden, vore det ock ens egen syster.

Då Jonnasen slutat predikan samt läst Herrans bön och Välsignelsen, nickade han goddag till svägerskan. Alla övriga i stugan rörde också på sig. Predikan hade varit lång, så det kändes rätt angenämt att sträcka på sig och få sömntyngden ur ögonen.

Värdinnan gick till spiseln och tog fram kaffepannan.

— Du skall inte koka kaffe för min skull, jag har just druckit, sade Tallbacka-mor ivrigt. — Jag tittade bara in för att kanske få höra litet Guds ord på söndagen, narrades hon helt lugnt.

Jonnas-mor log.

— Kaffe ska vi ha i alla fall på söndagen, sade hon. — Fast kaffe kan man knappt kalla det — mest bara cikorierötter och vatten, tillade hon.

Så hängde hon kaffepannan på spiselkråkan, svängde denna över eldstaden, satte ett par näverlistor och några större vedklabbar under pannan och blåste och pustade på glöden tills nävern tog eld.

Under tiden hade Jonnasen tagit fram tobakstallriken från en av bänkkistorna och begynt skära tobak.

— Det är inte söndagsarbete, det här, sade han urskuldande. Men jag glömde rakt i går att skära tobak, då jag kom från badstun.

Då tobaken var skuren, stoppade han sin krokpipa, grep ett glödande kol från spiseln med fingrarna och tände pipan, satte sig vid bordet och begynte röka. Även Åberg hade tagit fram sin krokpipa.

En stark lukt av hemmaodlad mahorka spred sig i stugan.

Nu tyckte Tallbacka-värdinnan, att hon kunde få sin nyfikenhet tillfredsställd.

— Nybergs Sofi var i morse hos oss och berättade, att ni fått så ovanligt främmande till huset i dag. Vad är det riktigt för folk? Tattare trodde Sofi.

— Det är allt tattare och ett förskräckligt följe till på köpet, svarade Jonnasen. Jag hann inte svänga mig, förrän de hade satt sig fast i huset som eget folk. Hästen ställde de i stallet och gav hö åt den utan lov — hö, som jag bara nänns ge litet till natten åt egna hästar... och när jag i jons var i stallet, så hade inte de rackarna också varit i havrekistan.

— Och så ha de en sjuk kvinna och ett två eller

tre års barn med sig, fortsatte värdinnan. Kvinnan är så sjuk, att hon inte ens orkar tala. Barnet är väl hennes, kan jag tro.

— Ja, tiggare får man dras med nu för tiden, så det rent av är förskräckligt. Under gårdagen räknade vi inte mindre än tjugo hos oss, mest bara finnar uppifrån landet, sade Tallbacka-värdinnan. Men de här tattarna — det äro väl inte vanliga tiggare — eller voro de också utsvultna och hungriga?

— Hungriga! Kors i alla mina dar! utropade Jonnas-mor. Man har fått se både ett och annat det här året, men maken till hunger har jag ännu inte sett. Jag måste rent av ställa mig med ryggen mot matskåpet, annars hade de farit av med alltsammans. Lycka att vi hade bakning i går. Ett helt bröd på man och därtill ett fat kall potatis och allt som fanns i strömmingskoppen var som rakt ingenting. Åt barnet måste jag ge litet mjölk — det var så utsvultet, stackare. Men den sjuka kvinnan kunde inte äta någonting. Jag och Ann-Fredrika försökte hälla litet varm mjölk i henne, men hon kunde inte svälja, utan allt rann ned bredvid munnen.

— Kors, ett sånt elände! Hur se de egentligen ut? Svarta som tattare väl? skrattade Tallbacka-mor.

Men innan någon hann besvara hennes fråga, rycktes stugdörren upp och den ena av tattarna och den friska kvinnan kommo inrusande som ett yrväder.

— Hon dör! skrek karlen och fäktade med armarna. Det är min hustru. Kom och hjälp henne, goda, snälla värdinna, kom och hjälp henne!

Så rusade han ut igen.

Kvinnan däremot stannade kvar, for med blicken sökande kring stugan och fäste sig till slut vid kaffepannan i spiseln. Och innan värdinnan hunnit hindra det, hade hon svängt pannan från eldstaden, gripit tag i handtaget och blixtsnabbt vänt sig mot dörren.

Men kaffepannshandtaget var brännhett, och med ett ilsket fräsande kastade hon pannan ifrån sig på golvet.

Locket gick av och allt kaffet flödade ut. Kvinnan försvann, men dessförinnan hoppade hon vig som en katt upp på en stol och högg ett bröd från ett spett i taket.

Alla sågo häpna på varandra — till och med husbonden, som annars icke brukade förlora sitt lugn, föreföll slagen.

Värdinnan fann sig först och bad Ann-Fredrika torka kaffet av golvet. Själv gick hon åtföljd av systern till den sjuka tatterskan.

I gammelstugan brann en väldig brasa, och framför denna satt den ena av karlarna och kvinnan med barnet i famnen och beto ivrigt på det nyss tillgripna brödet.

Den andra karlen stod invid sängen och försökte med ena handen hålla den sjuka kvinnan i sittande ställning samt med den andra hälla i henne något ur en halvstopsflaska. Han försökte gång på gång få henne att sitta och hålla huvudet upprätt, men hon var som en trasa, föll ihop än åt sidorna, än framåt. Slutligen lät han henne ligga och vände sig mot de båda systrarna, räckande dem flaskan.

— Brännvin, sade han och pekade på den sjuka. Stora tårar runno utför hans mörka kinder och ögonen blickade hjälpsökande än på den ena, än på den andra.

Jonnas-värdinnan gick till sängen och såg på den sjuka. Det var ett ännu helt ungt, men av sjukdomen till ytterlighet härjat ansikte, som mötte henne där. Det svarta, toviga och trassliga håret hängde ned över pannan, som tycktes vara våt och klibbig. Ögonen voro slutna och de långa ögonhåren tecknade sig skarpt mot de infallna kinderna, som oaktat den bruna hyn nu tedde sig nästan vita. Kindkotorna sköto starkt fram och den halvöppna munnen såg ut som ett mörkt avlångt hål. Värdinnan kunde icke märka någon andhämtning, men emellanåt hördes ur strupen ett svagt, gurglande läte, vilket tydde på liv.

— Det är snart slut, sade värdinnan sakta till systern. Jag undrar vad slags sjukdom det är.

— Det måtte inte vara något som smittar, oroade sig Tallbacka-mor och drog sig ofrivilligt närmare dörren.

— Smittar eller inte smittar, svarade Jonnas-värdinnan liksom frånvarande. — Det är en människa, som håller på att dö, tillade hon allvarligt. Och med detsamma lade hon sig ned på knä bredvid sängen, lutade huvudet mot sängkanten och bad, såsom sed var, då någon själades, innerligt och varmt till Gud, att Han skulle förbarma sig över denna hednasjäl och taga emot den uti sin himmel, liksom han i sista stunden emottog rövarens själ, hans, som ljöt döden på samma gång som vår Frälsare.

Då hon rätade på sig och ånyo blickade den sjuka i ansiktet, hade munnen slutit sig, men ögonen stodo vidöppna, mörka och stela.

Sådan mindes Jonnas-värdinnan den döda tattarkvinnan ännu många år efteråt.

II.

Något förfärligt hade hänt.

Knappt en vecka efter tattarkvinnans död måste halvfjollige Gusta Åberg på Jonnas lägga sig i sängen, och två dagar därefter gick det på samma sätt med minderpigan Ann-Fredrika. Båda hade stark feber och begynte yra samt slängde och kastade sig av och an i sängen.

Man skickade efter gamla Lindkvistskan, kopparmor, och hon kom och gav de sjuka dekokt både på kamillblomma, libersticka och en mängd andra örter, men det hjälpte ej. En vecka efter det han insjuknat dog Åberg och några dagar därpå gick det på samma sätt med Ann-Fredrika.

Men det var icke nog med detta.

Det inträffade sjukdomsfall även i de andra gårdarna. På somliga ställen tillfrisknade de insjuknade ganska snart; på andra medförde sjukdomen döden. Knappt en månad efter det första dödsfallet hade redan sex av byns invånare fått begravas.

Man blev betänksam.

Lindkvistskan fick vara i ständig verksamhet med sin yxa och sina horn och likaså smeden Löfberg med sin snäppare. Den, som på något sätt kände sig mindre kry, skulle genast ha några kopphorn på

kroppen och den, som det egentligen inte fattades något, tyckte i alla fall, att det var bäst att tappa bort det osunda blodet, som man alltid har av. Kvinnfolken anlitade mest Lindkvistskan, karlarna smeden. Badstugorna rykte alla dagar och blod flöt i strömmar.

Men det tycktes icke hjälpa. Sjukdomsfallen blevo tätare och likaså dödsfallen.

Då förbyttes betänksamheten i rädsla och man beslöt att få läkare till byn.

Tallbacken åtog sig att resa till Helsingfors och tala med provinsialläkaren om saken. Några dagar därpå uppenbarade sig även denne i byn.

Det var en gammal, gråskäggig, fet herre, iförd en så stor och tjock vargskinnstulubb, att man hade svårt att få honom ur släden på Tallbacka, där han naturligtvis tog in.

Han skrek och svor och gormade samt förklarade, att han skulle ställa så till, att både Lindkvistskan och smeden blevo halshuggna och steglade. Det var ju tyfus som den döda tatterskan haft med till byn, och i stället för att stävja sjukdomen hade kopparkäringen och åderlåtaren hjälpt till att sprida den av alla krafter.

Värst ilsken blev han dock, när han hörde, att den döda tatterskan allt fortfarande var ovan jord. Han riktigt sprutade etter och galla och gav byborna de fulaste namn. Men det var inte deras fel, att tatterskan icke blivit begraven. Socknens gamle kyrkoherde, Hofström, hade helt enkelt vägrat att jordfästa henne samt också att upplåta gravplats på kyrkogården. Han visste ju icke, om hon

var hedning eller kristen eller vem hon överhuvudtaget var. Han hade skrivit till domkapitlet, sade han, och förfrågat sig, huru han skulle förfara i saken, men det hade inte kommit något svar därifrån. Under tiden låg tatterskan, där man efter döden lagt henne: i Jonnas gamla halmlada. De båda tattarkarlarna och den friska kvinnan jämte barnet hade försvunnit från orten natten efter dödsfallet.

Då doktorn gjort en rundtur kring byn, besökt alla sjuka och upptecknat deras namn och tillstånd, slog han sig ned vid ett bord i Tallbacka farstukammare och skrev ut ett recept för var och en. På recepten antecknade han den sjukes namn och huru många skedblad medicin, som skulle intagas om dagen. När detta var gjort, åt han en bastant måltid av rågbröd, smör, mjölk och fläsk, som Tallbackamor dukat upp, svepte med Tallbackens hjälp in sig i sin stora vargskinnstulubb och snarare bars än gick till den väntande släden utanför trappan.

Tallbacken själv satte sig på kuskbocken. Han skulle även hämta medicinen i staden och se till, att den blev riktigt utdelad.

Då doktorn kommit ur släden vid sin port i staden och fått tulubbkragen så mycket från munnen, att han kunde tala, skrek han med sin dundrande stämma åt Tallbacken:

— Du ser ut att vara en smula klokare än de andra bondkaninerna i byn och därför ålägger jag dig att noga se efter, att det hålles snyggt och rent i vrårna, att byns käringar inte ränna omkring utan hålla sig hemma och framför allt att du har ögonen

på åderlåtarn och kopparkäringen. Få de fritt husera, så far hela byn snart till helvetet. — Farväl och tack och glöm inte vad jag har sagt.

— — —

På apoteket hade de visserligen skrivit ett namn på varje recept och också, huru många skedar medicin varje sjuk skulle ta in om dagen. Men det var svårt att tyda det skrivna. Förutom Tallbacken kunde blott två av byns husbönder läsa skrivet, nämligen byälsten Anders Vickström och Skravlasen. Dessa båda eftersändes, sedan Tallbacken ensam förgäves försökt tyda de krångligt skrivna namnen.

Då de två efterskickade, som båda voro äldre män, tagit plats vid bordet i farstukammaren och fått glasögonen på, började man gemensamt studera recepten. Man räknade upp varje bokstav och lade dem sedan tillsammans, alldeles som då man lärde sig läsa i abc-boken, men det blev till ingenting eller till något galet alltsammans. Blott i ett par, tre fall fick man ihop ett namn, det passade inte in på någon av de sjuka. Befängt var det också, då det stod, att medicinen skulle intagas efter maten. Efter maten! Men de sjuka åto ju aldrig något. Blott litet mjölk eller vatten kunde man få i dem då och då.

Slutligen enades man om, att de större flaskorna skulle givas åt de mera sjuka och de mindre flaskorna åt de mindre sjuka. Detta borde ju vara tämligen riktigt och förnuftigt, tyckte man, och så blev det även gjort.

En svår sak återstod ännu för Tallbacken.

Doktorn hade ju strängeligen ålagt honom att se till, att man höll snyggt och rent i sängar och vrår

och att man inte rände mer än nödigt var gårdemellan.

Det förra fäste han sig icke vid. Snyggt och rent hade man det i allmänhet hos sig, men att få folk att hålla sig hemma var en svår sak. Redan de dagliga göromålen krävde umgänge. Nu i nödens tid var det naturligt, att man mer än vanligt behövde varandras hjälp. Om ej annat så ville man rådföra sig med varandra angående sjukdomen och dess botande. Den ena hade med framgång försökt ett, den andra ett annat. Dessutom förekom det begravningar allt emellanåt och det stod icke i människomakt att hindra folk från att kristligt följa en annan till graven och dricka en knorr eller två i sorgehuset.

Tallbacken ansåg det vara bäst att i detta avseende icke alls blanda sig i bybornas göranden.

Ännu svårare tedde det sig för honom att förhindra Lindkvistskans verksamhet.

Smeden hade självmant upphört med åderlåtningen och gömt snäpparen i kistan — icke av rädsla för doktorns hotelse om stegel och hjul, utan av sårad stolthet. Han hade i många år begagnat snäpparen och det hade också hans far gjort, båda med god framgång. Han kunde uppräkna många sjuka, som fått sin hälsa igen genom ålderlåtning. Och slogo inte doktorerna själva åder, kantänka. En gång hade just samma doktor, som nu hotat honom med stegel och hjul, då Andersas-värdinnans man fått slag, bett henne låta smeden slå åder på mannens nacke. Från den stunden begynte smeden betrakta sig nästan som läkare, som en ämbetsbroder

till doktorn i stan. Och nu hade han hotat honom med avrättning. Nej, nog skulle de få undvara hans snäppare alltid...

Lindkvistskan såg däremot saken annorlunda. Utom med koppning sysslade hon även med annat sjukdomsbotande. Hon samlade örter av allehanda slag sommaren igenom, torkade dem i taket och kokade dekokter på dem. Dekokterna sålde hon sedan som botemedel mot mångahanda sjukdomar hos människor och djur. Hon var mycket anlitad och i många fall hade hennes medicin också haft god verkan. Hon var omtalad i hela socknen för sina lyckade kurer och det kom folk långväga ifrån för att söka hennes hjälp. Men hon trollade även så smått. Hon läste för tandvärk och ledbrott, skaffade stulet och på annat sätt bortkommet till rätta samt bryggde också någongång en kärleksdryck. Det värsta var dock, att hon även, sades det, lade sjukdomar och annat ont på folk och kreatur, om hon fick väl betalt. Detta tal skrämde henne. Det hade ju hänt, att en av hennes likar i Borgå socken blivit dömd till vatten och bröd för dylikt. Det var bäst att vara försiktig.

Hon upphörde därför att gå hem till folk med sina kopphorn och sina dekokter. Men hon hade själv en liten badstu, till hälften nedgrävd i jorden, och där fortsatte hon om nätterna med sin läkemetod. Natt ut och natt in fick hon vara i arbete. Då hon klockan tio på kvällen hade badstun uppvärmd, varmt vatten i ämbaret, yxan väl vässt och hornen rengjorda, kom den första hjälpbehövande försiktigt smygande genom skogen, och därefter var det att

hålla i oförtrutet till klockan sex på morgonen, då den sista avlägsnade sig med kroppen full av „koppärr" och en halvstopsflaska dekokt under förklädet.

Att förhindra Lindkvistskan i hennes förehavanden hade varit att reta alla byns kvinnfolk emot sig.

Tallbacken lämnade därför doktorns anmaning obeaktad även i denna punkt.

Det tycktes för övrigt icke heller ha varit något vidare bevänt med doktorns egna ordinationer. Endast en av de sjuka tillfrisknade av hans medicin och detta rent av i följd av misstag. Svårt ansatt av feber och törst hade han halvt i yrsel fått tag i medicinflaskan, som stod på en stol bredvid sängen samt tömt den i ett drag. Ett häftigt svettbad med svåra magplågor och kräkningar blev följden. Men därefter begynte den sjuke tillfriskna.

Detta var den enda doktorsbotade.

Tvenne andra botade sig själva — också de på sätt och vis av misstag.

Den ena var Backas-Anders, en stor, kraftfull karl. Han hade redan legat sjuk ett par veckor och man trodde fullt och fast, att han gick mot döden. En dag, då han fallit i yrsel igen och ingen råkade vara tillstädes, klev han ur sängen, tog en yxa från yxknaggen ovanför dörren samt gick till ribacken och begynte klyva ved. Man sökte honom överallt, ropade och hojtade och vojade sig. Från rian hörde de visserligen yxhugg, men ingen kunde falla på den tanken, att det var den sjuke som högg. Efter ett par timmars sökande, funno de honom av en ren händelse. Då låg han framstupa över stabben,

till utseendet livlös och med händer och fötter svårt förfrusna. Han hade blott varit iförd skjorta.

Man bar honom hem, lade honom på sängen och gned hans händer och fötter av alla krafter med snö. Då fötterna och benen blivit varma och röda, gneds den övriga delen av kroppen, också med snö. Därpå hällde man i honom ett kvarter brännvin och ett halvstop het mjölk samt bäddade in honom i fällar och pälsar. Ett förfärande svettbad följde; men påföljande dag var febern borta och den sjuke kände sig ganska kry.

Till värdinnan i gården viskade han, att han haft en förskräcklig dröm.

Han hade drömt, att han var död och kommit till det värre rummet. Där hade djävlarna kastat honom i kokande hett vatten och begynt röra om honom med glödheta gafflar. I sin stora nöd och pina hade han anropat Gud om hjälp, och då hade Gud sänt en ängel, som ryckt honom ur djävlarnas klor, och nu låg han här ... och var ännu vid liv — slutade han förundrad.

Det andra fallet gällde husbonden på Albacka, en äldre man.

Han hade legat i hög feber flera dagar och man tog för givet, att sjukdomen var till döds.

En dag sprang han plötsligt ur sängen, och innan någon hann hindra det, var han utom dörren och på väg åt sjön till. Det blev en vild jakt efter den sjuke, som sprang för livet. Den förste, som fick tag i honom, erhöll ett så våldsamt slag i huvudet, att han tumlade omkull. Man lyckades dock slutligen övermanna den sjuke och få honom i sängen.

Då föll han ihop som en trasa. Man hällde i honom ett kvarter brännvin och ett halvstop uppvärmd mjölk samt bäddade in honom i fällar och pälsar. En kris blev följden och den sjuke tillfrisknade.

Men för övrigt tilltog sjukdomen. Dödsfallen ökades också. Det yppade sig sjukdomsfall också i andra byar och slutligen överallt i hela socknen.

Läkaren påkallades igen och det blev svordomar, skällsord, förhållningsorder om renlighet och snyggghet samt nya medicinflaskor och pilleraskar med obegripliga eller bortkrånglade namn på recepten. Men det hjälpte icke. Varje söndag och även däremellan jordades flere unga, kraftfulla personer, som dött i tyfus.

Från Helsingfors sändes till socknen tvenne sjuksköterskor — man sade, att de egentligen voro barnmorskor — men de höllo mest till i prästgården eller drucko sig fulla av brännvin och åkte vilt omkring i bygderna med folks hästar, utan att uträtta något.

Rädslan övergick till förtvivlan.

Det var som om en iskall, tung hand lagt sig över hela socknen, tyngst dock över den by, där sjukdomen begynt. Man blev likgiltig för allt arbete. Man gjorde det nödvändigaste, det, som oundgängligen fordrades för att hålla en vid liv för stunden, men all tanke på morgondagen var borta. Man visste ju icke den ena dagen, om man skulle vara på fötter den andra.

Ju längre det led på vintern, dess knappare blev det även med livsmedlen. Nöden, som man genom sparsamhet och en noga beräknad hushållning lyc-

kats hålla tämligen på avstånd, närmade sig fruktansvärt snabbt. I en del gårdar och i nästan alla backstugor maldes på handkvarnen ärtris och granbark, som uppblandades med ryskt mattmjöl, vilket man måste smula sönder med järnspett och slägga. Svårt hade man det även med tiggarna. De kommo nu talrikare och voro vida fräckare än tidigare på vintern. Man räknade tidtals ända till fyrtio tiggare om dagen. De stulo, om de kommo över något ätbart som ej var skyddat, och ryggade ej heller tillbaka för att bruka våld, om det råkade vara blott kvinnor och barn inne. Svin och får försvunno ur ladugården samt till och med en och annan häst. Man var tvungen att hålla allt bak lås och bom också om dagen.

En och annan, bland dem Jonnasen, försökte trösta och uppmuntra. Man skulle förtrösta på Gud och giva sig till tåls samt arbeta som förr. Då Gud gav öppet vatten, skulle det komma många skeppslaster ryskt mjöl från Petersburg — gott och rent mjöl, icke sådant som föll sönder i klimpar, då det bakades. Med våren skulle även sjukdomen försvinna. Den tålde icke sol och ljus.

Men dessa trösteord verkade föga. Verkligheten talade ett annat språk. Sjukdoms- och dödsfallen ökades i stället för att minskas. Av byns tjugo gårdar fanns det blott två, Tallbacka och Nygrannas, därifrån icke någon burits ut under vintern. I en gård, Ollas, dogo alla så när som på en två års flicka, husbondfolkets enda barn. Den gården blev så gott som öde det året. Flickan tog Jonnasfolket hand om.

Mörkt såg det också ut med sjöfarten. Man var nu i slutet av april, men fortfarande voro isarna så starka, att man färdades över till Estland med häst.

Även från övriga delar av socknen hördes smärtsam klagan. Sjukdomen härjade visserligen icke så svårt där och dödsfallen voro färre, men livsmedelsbristen var däremot större. Där hade de icke fisk att tillgå som i skärgårdsbyn och voro också mer plågade av tiggare. Herrgårdarnas talrika torpare fingo svälta svårt och måste av brist på foder slakta ned så gott som alla sina djur. På en del ställen stodo herrgårdarna dem bi med brödsäd och foder — mot dagsverken under påföljande sommar. Då sommaren kom, kunde torparen icke fullgöra sina dagsverken. Torpet slogs då under gården och torparen blev statkarl eller försvann.

Också en mängd småhemman slogo herrgårdarna under sig på samma sätt.

Bonden fick från herrgården säd och foder, som han sedan icke kunde betala på bestämd tid. Hemmanet såldes då på auktion eller köptes under hand av godsägaren. Eller också sålde bonden frivilligt sin lägenhet. Han fick pengar och slapp nöden och eländet för tillfället. För oguldna utskylder såldes även månget hemman på „kansliauktion" samt inropades av herrgårdsherrar, om det så lämpade sig. Herrgårdarna tillväxte det året ofantligt i storlek.

Ju längre det led mot våren, dess värre blev foderbristen. Även de större och förmögnare gårdarna måste flå halmtaken av sina rior och lador. De mindre gårdarna och torpen hade gjort det redan under hela senvintern. Korna, som utfodrades med

halvrutten takhalm, lämnade ingen mjölk. Till slut orkade de inte ens stiga upp med egna krafter, utan måste lyftas med mannakraft för att dricka „baselse", kokad på potatisblast och hösmål. Då de stått en stund, svajande, med utspärrade ben, stöttade av karlarna, och sörplat i sig den bruna baselsen, lade de sig igen, drönande av hunger och matthet — för att åter nästa gång lyftas upp.

År 1867 lade Gud sin hand straffande och tung också över de svenska bygderna i Nyland.

III.

Se, Herren ödelägger jorden och föröder den; han omvälver vad därpå är och förstör dess inbyggare.

Och det går prästen, som det går folket, husbonden såsom tjänaren, husmodern som tjänarinnan, säljaren såsom köparen, låntagaren såsom långivaren, gäldenären såsom borgenären.

Jorden bliver i grund ödelagd och varder utplundrad; ty Herren har talat detta ord.

Jorden sörjer och tvinar bort, jordkretsen försmäktar; vad högt är bland jordens folk förgås.

Ty jorden har blivit ohälgad under sina inbyggare, i det de hava överträtt lagarna, förvandlat rätten, brutit det eviga förbundet.

Därför uppfräter förbannelsen jorden och de som bo därpå måste lida vad de förskyllt; därför borttorkas jordens bebyggare, så att icke många bli kvar.

— — —

Här stannade smeden Löfberg och såg på de närvarande allvarligt, nästan strängt. Han hade läst långsamt och med stark betoning på varje ord, alldeles som om han slagit med hammaren på städet.

— Är det inte, som jag har sagt hela tiden? frågade han triumferande. — Huru vi än slå upp i Bibeln, så träffa vi alltid på ett ställe, där Gud uttalar sin straffdom över oss, där han slår oss med

sin hammare ... så här ... så här. — Han dunkade den ludna, svarta handen mot bordet för att riktigt visa, huru Gud slog människorna. — Och det är för våra missgärningars skull, för våra synders skull, fortsatte han, och han skall slå oss än mer — sarga oss till blods — driva oss bort — döda oss, om vi icke bättra oss och ödmjuka oss för Herren. Se er omkring! Som strå för lien falla människorna — och veklagan ljuder i varje hus. Men det är ett intet mot vad som komma skall — Det är som arladagg mot slagregn. Om några dagar, ja kanske redan i morgon skall Herren tömma hela sin vredes kalk över vårt huvud och då — —

Här tystnade smeden igen och såg på de närvarande, men nu än mer allvarligt och strängt, än då han slutade profeten Hesekiels strafftal.

— Då vi samlades här första gången för några dagar sedan, fortsatte han, voro vi blott tre, andra gången voro vi sex, nu äro vi — låt se — en, två, tre, fyra, fem, sex, sju, åtta, nio, tio, räknade han och pekade med fingret på var och en av de närvarande, nu äro vi tio. — Nästa gång skola vi vara hundra, tusen, ja flere tusen — och då skola vi — då skola vi — —

Nu tystnade smeden åter och såg på de närvarande, men osäkert och förvirrat.

Han kunde för ögonblicket omöjligt få klart för sig, vad dessa tusentals, som församlats där i smedens stuga, skulle säga eller företaga sig. Han tyckte, att denna väldiga människohop, som kommit tillsammans på hans kallelse, men inte visste, vad den skulle göra, rent av tedde sig löjlig. Den kunde

också möjligen bli ond och förebrå smeden för att han kallat dem samman utan orsak —

Men så fick han plötsligt en ingivelse och fortsatte: — och då skola de alla vittna om, att vad jag nu sagt är sant.

Detta var visserligen icke, vad smeden ursprungligen tänkt, att de skulle säga. Han hade föreställt sig, att den stora människomassan skulle säga eller företaga sig någonting annat, något mera gripande, uppskakande, något omvälvande för tid och evighet. Men då han nu icke i det rätta ögonblicket fann på det rätta uttrycket för vad han tänkte, fick det vara som det var. Han hade i alla händelser räddat människorna från att göra sig löjliga eller hemfalla åt vrede.

Nu är det så, att om någon framlägger en bergfast övertygelse för människorna, på vilket sätt och huru virrigt det än sker, så stannar det dock alltid något kvar hos dem, även om de icke kunna omfatta denna övertygelse. Det finnes alltid något däri, som ger genklang i andras inre och väcker nya tankar till liv. I synnerhet är detta fallet i tider av nöd och oro, då människornas känslor äro mer än vanligt stämda i samma tonart.

Så var det även fallet med smeden och hans åhörare. Smeden hade redan under en längre tid talat i religiösa ting med en och annan, som kommit för att smida. Hans „tal" hade dock mest bestått i uppläsning av bibelställen ur gamla testamentet med tillägg av ett och annat kraftuttryck för egen del. Då han märkte, att man lyssnade till honom med ett visst intresse, blev han djärv och kallade några

personer hem till sig. Flere hade lovat komma, men blott två infunno sig första gången. Andra gången voro de sex och nu hade tio sammankommit. De voro inga dumhuvuden och märkte strax, att smeden icke var rätte mannen att tolka deras känslor och hålla dem samman. Hans uppläsning ur Bibeln och hans egna utläggningar lämnade dem fullkomligt oberörda. Men de hade en tydlig förnimmelse av, att innerst hos smeden rörde sig något, som de alla hade gemensamt med honom, ett skuldmedvetande, en sinnesoro, samt i synnerhet en djup längtan efter en förändring.

Det var därför helt naturligt — ehuru det väckte den största förvåning hos smeden — att det några dagar efter det senaste mötet kom ett bud till smeden, att man påföljande söndagseftermiddag åter önskade samlas hos honom och att det denna gång troligen skulle komma mycket folk.

Smeden ställde allt i ordning i sin stuga till den bestämda tiden. Av bräden och gamla huggstabbar anordnade han flera lösbänkar och matbordet vid gavelfönstret överdrogs med ett lakan, som hängde ända ned på golvet.

Han kände sig glad och förväntansfull, men på samma gång orolig, nästan skrämd. Huru skulle han börja sammankomsten? Vad skulle han säga dem? Att uppläsa profetiska straffdomar ur Bibeln skulle icke gå för sig nu, det kände han.

Den förste som kom var Jonnasen. Han räckte smeden handen och satte sig därpå i gaveln vid bordet. Han var allvarlig som vanligt samt begynte helt lugnt ordna med sin krokpipa.

Kort därpå kom Jonnas-mor och sedan en och två droppvis.

Inom en timme var stugan proppfull.

Kölden ute var bitande skarp, men i den låga stugan kändes det kvävande hett. Svettpärlor tippade redan på en och annan panna.

Smeden hade dragit sig undan i en vrå. Då Jonnasen satte sig vid bordsändan i gaveln, hade det som en blixt slagit honom, att nu var hans roll utspelad. Mötet hölls visserligen hos honom, i hans stuga, men han själv skulle vara blott en biperson, en mötesdeltagare som alla andra. En annan skulle i dag taga ledningen.

I stället för att smeden skulle känt sig sårad av detta, beredde det honom nästan glädje, i alla fall en inre ro.

Värmen i stugan begynte kännas tryckande. En och annan önskade sig ut tillbaka, men trängseln var så stor, att det nära nog varit omöjligt att slippa fram. Några personer kommo ytterligare till och de innevarande måste än mer klämma sig samman. En kvinna vojade sig högljutt och en annan förklarade, att hon mådde illa och nödvändigt måste ut.

Det rådde oro, beklämning, väntan, ångest. Några sågo nästan hotfullt på smeden, som icke rörde sig ur stället.

Då kom befrielsen.

Jonnasen reste sig och föreslog, att man skulle sjunga en psalm, en psalm, som alla kunde utantill, nämligen „Uti din nåd, O, Fader blid".

Alla reste sig. Jonnasen angav tonen och de andra stämde in. Sången ljöd tung och dämpad i

den kvava stugan, men det låg innerlighet och djup andakt bakom.

Då psalmen var slutsjungen, rådde djup tystnad. Alla kände sig lättare till mods, en del nästan glada. Med klara, frimodiga blickar sågo de sig omkring. Man klämde sig än närmare varandra på bänkarna för att bereda de stående sittplatser.

Då sade Jonnasen leende:

— Det är egentligen smeden, som kallat oss samman och han borde ju också tala till oss och berätta vad han samlat oss här för. Men eftersom jag har kommit att sitta här på smedens plats, så ska jag också ta ordet av honom och säga, vad jag tycker och känner i dag.

Han tystnade, harsklade sig och såg sig omkring ett tag, men så fortsatte han igen:

— Jag läste i dag i postillan en utläggning av ett bibelspråk, som lyder: Vad i sån, det skolen i ock uppskära. Sår man god säd, så uppskär man också god frukt; sår man dålig säd, så uppskär man också dålig frukt — eller som det vidare stod i postillan: Handlar man illa, så far man illa, handlar man väl, så far man väl. — Det är ju så, att vi alla skörda en dålig frukt. Vi få lida sjukdom och nöd dagligdags. Vi måste således, om Guds ord är sant, och det tro vi ju alla, ha sått en dålig säd eller handlat illa.

Nu tänka vi väl på det sättet — åtminstone har jag gjort det: Vad illa ha vi då gjort? Ha vi stulit, slagit ihjäl någon, ljugit och bedragit? Ha vi låtit tiggare och nödställda gå oss ohulpna förbi? Ha vi på något annat sätt syndat mer än andra män-

niskor? Jag tänker, att vi var och en kunna svara: Vi ha inte gjort något av allt detta. — Men vad ha vi då gjort? Då vi skörda dålig frukt, måste vi dock, eftersom ordet är sant, ha sått en dålig säd.

I postillan fick jag också förklaring på saken. Där stod nämligen längre fram i predikan, att Gud ser till hjärtat och icke till gärningarna. Är ditt hjärta ont, så betyder det intet för Gud, om dina gärningar än synas vara goda. Det är hjärtats uppsåt Gud ser till. Man kan handla rätt och även göra gott, om än man bär ont i hjärtat. Eller voro våra hjärtan icke onda, då vi jagade efter hästtjuven och nära nog slogo ihjäl honom — eller är vårt hjärta icke ont, då vi svära över tiggarna, fast vi ge mat åt dem för skams skull — eller är vårt hjärta icke ont, då vi avundas andra byar, som ha mera foder åt sina djur, och till och med påstå, att de tulla herrgårdarnas hölador. — Kanske bodde det bara gott i våra hjärtan, då vi doppade Isaksson i vaken, därför att han vittjat våra ståndkrokar. Han var ju nära att dö av svält, stackaren. — Den, som ser på en kvinna för att begära henne, har redan gjort hor med henne i sitt hjärta, heter det. Vi ha således gjort allt vad dåligt är i våra hjärtan och därför fara vi även illa.

— Så är det — det är nog sant, sade någon, då Jonnasen tystnade. — Vi äro alla stora syndare inför Gud och förtjäna intet annat än straff.

Därmed var diskussionen i gång. Den ena sade ett, den andra ett annat, men allt gick ut på att visa, hur onda de voro i sina hjärtan och att nödtiden var dem ett välförtjänt straff.

Men då de uttömt hela sitt förråd av självanklagelser, uppstod en paus och en fråga, som ingen formulerade i ord, men som dock alla önskade få besvarad:

Vad skall man då göra för att få det onda bort ur hjärtat?

Pausen blev pinsam. Frågan stod att läsa i allas ögon och fordrade ovillkorligen ett svar.

Då grep smeden in.

Han kände tydligt och klart, vad man ville veta. Han hade redan långt tidigare kommit till samma fråga, ehuru på en annan väg, och han hade också funnit ett svar därpå. Det var just detta svar, som trasslat in honom vid föregående möte och kommit honom att finna den stora människomassan rent av löjlig. Han hade icke kunnat säga, att han ljudligt skulle tillropa alla dessa tusentals människor, som kommit samman, utan att egentligen veta vad man ville dem, detsamma, som han tillropade de nu församlade:

— Gören bättring, ångren edra synder och bedjen Gud om ett nytt, rent hjärta.

Ja — så var det. Svaret på allas fråga hade kommit och det på ett sätt, som genast bringade befrielse och lättnad. — Man skulle ångra sina synder och bedja Gud om ett nytt, rent hjärta. Detta var ju icke så svårt. Man hade redan begynt känna ånger över sina dåliga handlingar och sina dåliga tankar under Jonnasens tal. Man hade lovat sig själv att icke göra eller tänka så nästa gång. Att bedja Gud om ett nytt, rent hjärta var väl icke heller så svårt. Man bad ju Gud om så mycket annat, om en god

skörd, då man sådde, om att Gud skulle skydda kreaturen för vargen, då man släppte dem i skogen om våren. Ja, om mångahanda saker bad man till Gud både i kyrkan och i hemmet. Varför skulle man icke kunna bedja Gud om ett nytt, rent hjärta —

Diskussionen kom snart åter i full gång. Alla ville säga sitt ord. Det fanns flera, som höllo riktigt långa andraganden, nästan som predikningar. Man kände sig glad och fridfull. Hädanefter skulle det bli ett alldeles nytt liv med nya, goda tankar och mycken bön till Gud.

När man sjungit en slutpsalm och skulle skiljas åt, beslöts det, att man följande söndagseftermiddag skulle samlas i Jonnas stora stuga. Man var övertygad om, att det då skulle komma mycket mer folk tillsammans än i dag. Kanske skulle hela byn samlas där.

— — —

Under följande vecka talades det ivrigt om mötet i alla gårdar.

Men märkvärdigt nog var det de, som varit frånvarande från mötet, som uttalade sig mest. Somliga tyckte, att sådana möten voro bra och att de möjligtvis kunde medföra något gott, i synnerhet för ungdomen. Den skulle kanske börja stanna hemma och avhålla sig från nattfläng och andra dårskaper. Några hånade mötesdeltagarna och menade, att de visst tyckte sig vara mycket bättre än andra, som höllo sig hemma och läste predikan i hemmet. En del åter, i synnerhet äldre personer, voro förargade på hela mötet, särskilt på smeden och Jonnasen, som uppläto sina hus för sådant. Fingo de

hålla på en tid, så blev det snart som under „fjuskanåren" för tjugo år sedan, då kvinnorna profeterade och talade med tungor och Lena Andersdotter påstod, att världen skulle förgås på johannekvällen 1845.

De flesta mötesdeltagare försvarade sig mycket lamt. Några instämde rent av med belackarna och förklarade, att de gått till mötet bara „för ro skull" eller av nyfikenhet. Andra åter tego och sågo bekymrade ut.

Ty allt deras glada mod och alla deras goda föresatser voro som bortblåsta, förströdda som agnar för vinden. I stället hade de gripits av stort missmod. Då de kommo hem och livets alldagliga allehanda mötte dem, hade de genast funnit, att det var mycket svårare än de tänkt sig att ångra sina synder, göra bättring och bedja Gud om ett nytt, rent hjärta. I stället för ånger kände de benägenhet att synda mera än förut. De tyckte, att deras hjärta var så ont och orent, att de riktigt fasade därför. Handlingar, som de tidigare knappt fäst sig vid, stego upp och framträdde anklagande. Och så syndade man på nytt gång på gång. Huru aktsam man än var på sig själv, visste man icke ordet av, förrän man tänkt en dålig tanke, förargats, svurit eller önskat någon ont.

Lika missmodiga voro de i avseende på sina böner till Gud om ett nytt, rent hjärta. De hade nog bett — knappast någonsin hade så många böner till Gud uppsänts i byn som natten efter mötet — men Gud hade icke hört deras böner och ej i minsta mån förändrat deras hjärtan. Tvärtom hade de känt hjärte-

ondskan nästan större än förut. De kände sig bittra till sinnes, trötta och nelslagna och begynte ångra, att de besökt mötet.

Det egendomligaste var dock, att då man ville låtsa, som om ingenting hänt, som om man alls icke tänkt ångra sig, göra bättring och bedja Gud om ett nytt, rent hjärta, utan låta allt bli vid det gamla, så gick ej heller detta. Något nytt hade kommit till, som man icke kunde utrota eller glömma, men som man icke förstod. Man kände sig blott mer olycklig över dessa försök att glömma och „bli sig lik".

Det var dock blott en del, som kände det så.

För andra tedde sig saken annorlunda.

Då de ångrade sig och bådo Gud om ett nytt, rent hjärta, föreföll det dem, som om Gud genast hört deras bön. De kände sig bättre än förut och tyckte, att de icke kunde synda hädanefter. Men det räckte blott en dag eller två — så var allt som förr.

Det fanns också folk, som tog saken än lättare. De hade också förnummit Guds klappning på hjärtats dörr, men de hade alls icke öppnat. De skulle göra det framdeles, då det blev lägligare tid.

IV.

Vid sammankomsten på Jonnas följande söndag infunno sig blott en del av deltagarna i det föregående mötet. Men det blev ovanligt talrikt besökt ändå.

En hel hop kom nämligen av nyfikenhet. De hade under veckan hört talas så mycket om det senaste mötet. Nu ville alla se, hur det egentligen gick till.

Jonnasen öppnade åter sammankomsten och ledde psalmsången, men därpå uppträdde smeden. Han begynte med att uppläsa ett kapitel ur Bibeln; men han läste ej denna gång om profeternas straffdomar över Israels folk utan ur Nya testamentet. Han läste ett helt kapitel, men sade, att de i dag blott skulle begrunda denna vers:

„Många äro kallade, men få utvalda."

— Jag tycker, att det här bibelspråket lämpar sig så väl att tala om i dag, sade han. Jag ser nämligen, att många, som voro med förra gången, äro borta nu. De ha blivit kallade, men icke utvalda. — Huru skola vi förstå detta? Skola vi förstå det så, att Gud själv lämnat dem — eller liksom förkastat dem. — Nej, så tror jag, att vi inte skola förstå det. Det är de

bortblivna, som förkastat Gud. — Eller hur tycker ni andra?

Jonnasen förklarade, att han var ense med smeden därom, att Gud icke förkastar någon — det vore tvärt emot vad han säger på så många andra ställen i Bibeln. Men han kunde inte heller tro, att de, som nu blivit borta, förkastat Gud. Deras tid var ännu inte kommen — eller också hade de förhinder. Man fick inte döma någon.

Flere andra yttrade sig — till och med sådana, som kommit dit av nyfikenhet. Vid dörren tisslade och tasslade några ungdomar och emellanåt förnams ett dämpat skratt, men annars gick allt stilla och värdigt till.

Sist uppträdde en, som sade sig ha varit i kyrkan på förmiddagen och där hört prästen förklara samma bibelspråk, men på ett helt annat sätt. Och han försökte klargöra, vad prästen sagt och menat om de kallade och utvalda, men trasslade in sig och måste sluta, innan någon fått prästens uppfattning klar för sig.

Det blev en stunds tystnad. På en del verkade det litet obehagligt, att prästen hyste en annan uppfattning om detta bibelspråk än man hade på sammankomsten, om de också icke fått klart för sig, vari skillnaden bestod. Prästen var ju detsamma som kyrkan, lärdomen och den rätta bibelkännedomen. Såsom han utlade Bibeln, måste den väl utläggas.

Plötsligt avbröts tystnaden av en ung bonde, som högt och skarpt yttrade:

— Prästen! Han utlägger Bibeln, som det bäst passar för honom själv. Han är ingen Guds tjä-

nare, som vi hittills trott, utan han går djävulens ärenden. Då min hustru låg för döden i vintras, bad hon innerligt, att jag skulle fara efter kyrkherrn. Hon var så orolig för sin själs salighet, sade hon, och ville ha nattvarden, innan hon dog. Jag spände genast för. Vi ha ju femton värst till prästgården, men föret var gott och jag ansträngde hästen till det yttersta. Efter halvannan timme stod jag i kyrkherrns rum och sade mitt ärende. Men vet ni vad han svarade. Jo, han sade, att han var sjuk och inte kunde komma, fast jag några minuter förut hört honom prata och skratta högljutt i rummet bredvid. Sjuk såg han inte heller ut.

Jag släppte honom dock inte genast, utan bad bevekande att han skulle komma. Jag sade, att hon inte hade många timmar kvar att leva och att hon så innerligt längtat efter Herrans nattvard och några tröstens ord, innan hon dog. Han skulle inte behöva vara länge på vägen och en annan häst skulle genast föra honom hem igen.

Men då blev kyrkherrn ond och frågade, om jag inte hade något hjärta i bröstet, eftersom jag ville tvinga en sjuk människa ut i den starka kölden. — Som svin lever ni hela ert liv och när ni ligger för döden, då ska prästen i elfte stunden lotsa er in i Himmelriket, skrek han till sist och gick in i rummet bredvid.

Jag for därifrån till pastorn, ehuru jag visste, att mor inte ville ha honom till sig. Men då jag kom till kapellansgården, var pastorn inte hemma. Han var på besök hos baronens på Hovgård, sade de, och dit skulle hästen inte ha orkat. — Då jag kom hem,

var mor död. — Men det bränner ännu i hjärtat var gång jag tänker på, att hon måste dö, utan att få sin innerligaste önskan uppfylld. —

Man såg med häpna blickar på den unge bonden. Han hade några år före fattigåret mottagit hemmanet av fadern. Det var litet och vanskött med förfallna byggnader och dåliga kreatur och redskap. Men han var en rivande arbetsam karl och mycket sparsam. En mindre summa, som han erhållit med hustrun, en flicka från grannbyn, hade satt honom i stånd att utlösa sina tvenne systrar. Det hade begynt gå honom väl i händer. Han var redan på rätt goda fötter, då fattigåret kom med hustruns sjukdom och död. En fyraårig flicka hade hustrun lämnat kvar åt honom.

Han hade alltid varit sluten, allvarlig och ordkarg. Efter hustruns död blev han än mer inåtvänd och tystlåten. Det var därför man blev så förvånad, då han uppträdde så där plötsligt. Också det skarpa klandret mot kyrkoherden och prästerna var häpnadsväckande. Sådana ord om prästerskapet hade man inte hört förr.

Det var visst sant, att prästerna i socknen inte alltid levat som de lärt. Man mindes präster, som uppträtt druckna på predikstolen och på läsförhören. Man kom ihåg präster, som skaffat oäkta barn till världen, men farit fram som rytande lejon mot flickstackarna vid kyrktagningen. Åhja — prästerna hade nog felat, de också.

Men i alla fall — prästerna voro Herrans tjänare och kände Bibeln till punkt och pricka. De visste väl nog, huru mycket en präst fick synda, innan

han förspillde sin eviga salighet. Deras synder betraktades väl av vår Herre med andra ögon än vanliga dödligas. Vördnaden för prästerna satt så djupt och var så fast rotad, att man icke kunde föreställa sig, att deras handlingar skulle mätas efter samma måttstock som andra människors.

Och nu hade en uppträtt och i mångas närvaro uttalat hårda ord om prästerna och i all synnerhet om deras kyrkoherde. Och det var icke en vildhjärna, en byskrämma, som man kunde skratta åt, utan en allvarlig och aktningsvärd husbonde. Detta var någonting oerhört och man väntade på flera håll, att någon skulle uppträda och fara illa med belackaren.

Men i stället för försvarare fingo socknens präster allt flera klandrare.

Den näste, som uppträdde, var till ytterligare förvåning Jonnasen. Han sade, att icke heller han funnit prästernas handlingssätt nu i nödtiden fullt klanderfritt. De hade alldeles för litet bekymrat sig om de sjuka och fattiga. Det hade varit deras skyldighet att fara mera omkring i socknen för att se, hur folk hade det. Rädslan för smitta hade hållit dem för mycket hemma. Inte hade de heller uppträtt mot folk, som det höves själasörjare. Man fick vänta timtals i kölden på kyrkogården, innan de infunno sig och jordfäste liken. Och när de i flygande hast fått jordfästningen undan, kastade de sig i släden och foro hem för brinnande livet. Inte ett tröstens ord sade de åt den avlidnes närmaste.

— Och efter julen inställde de gudstjänsten två söndagar å rad för köldens skull, inföll en annan.

Då andra människor kunde vara i kyrkan, så kunde väl prästen också i sin stora vargskinnstulubb.

— Inte uppträdde de heller kristligt på läsförhören, fortsatte en tredje. — Gorma, skrika och väsnas som jag vet inte vad, då någon uppskrämd stackare stapplar vid innanläsningen. — Ni minns ju alla, hur kyrkoherden for fram med Labbas gamla mor för tre år sedan, då hon glömt glasögonen hemma och inte kunde läsa i Nya testamentet. — Din gamla sugga, skrek han, du borde ställas i skamvrån. Här är en krux i kyrkboken, som utvisar, att du inte kan läsa varken med eller utan glasögon. — Gumman blev ju så till sig av skam, att hon låg sjuk i flera dagar.

— Och i kammaren luggar pastorn barnen och skämmer ut dem för utanläsningens skull, yttrade en. Det är mången gång bara luggningar, gråt och gnäll hela katekesförhöret. — Och hur är det med deras löneuppbörd nu i nödtiden. Till sista kappen ska de ha ut sitt, hur knappt det än är.

Flere andra uppträdde ytterligare och klandret begynte falla allt skarpare. Det var, som man öppnat en dammlucka, bakom vilken samlats ett starkt tryckande flöde av smälek och oförrätter, kränkningar, förödmjukelser och översitteri.

Men prästerna hade också försvarare.

Till deras försvar uppträdde först Tallbacken, som även infunnit sig vid sammankomsten, ehuru betydligt senare än de andra.

Han sade, att prästerna visserligen icke farit så mycket omkring i socknen, som de måhända bort, men de hade i alla fall haft omvårdnad om de fat-

tiga och sjuka. De hade på egen bekostnad skaffat medicin från Helsingfors och bistått också på annat sätt. Att gudstjänsterna blivit inställda fann han icke så klandervärt. Det är väl ändå annat att sitta tyst i en kyrkbänk än att stå och predika i kölden. Prästen måste ju jämt dra in den kalla luften. Har ni inte märkt, hur hesa prästerna äro, innan predikan är slut? De få ju knappt ordet fram.

En annan, en äldre stillsam man, anmärkte att prästerna visserligen noggrant taga ut sitt, men de ha också flera tiggare hos sig än andra. Alla nätter, sades det, låg det tiggare i kyrkherrns folkstuga.

En tredje menade, att om inte prästerna hållit så strängt på läskunnigheten vid läsförhören, så skulle det finnas en hel hop folk, som inte lärde sig läsa alls. Huru var det inte på holmarna, där det hölls läsförhör om sommaren, då folket var antingen på fiske eller seglats och sålunda borta från förhören. Där fanns det gott om trettioåringar, som ännu inte fingo gå till nattvarden, emedan de glömt sin katekes.

Detta försvar av prästerna verkade i betydande mån lugnande på de närvarande och man skulle med säkerhet ha skilts åt i frid och endräkt, om icke en händelse inträffat, som med ett slag kullvräkte allt, vad prästförsvararna lyckats bygga upp.

Kort förrän man skulle sjunga slutpsalmen och bryta upp, bad smeden att få säga några ord. Alla trodde, att han ville yttra något i andliga ting eller möjligtvis bestämma tiden för nästa sammankomst.

— Man har här talat mycket om prästerna och sagt både onda och goda ord om dem, mest dock

onda, tycker jag. Men månntro de inte också förtjäna allt vad de fått. — Vi komma ju alla ihåg tattarkvinnan som bragte tyfusen till byn. Det är nu snart fyra månader sedan hon dog, och fortfarande ligger hon obegraven i Jonnas halmlada. När doktorn var här sist, sade han: Akta liken för råttorna. Nu påstås det, att det ska finnas bara benen kvar av tatterskan. Allt det övriga ha råttorna ätit. Sedan ha de väl löpt omkring överallt i byn, ja kanske längre bort. Då doktorn sade, att vi skulle akta liken för råttorna, menade han väl, att råttorna kunna sprida sjukdomsgiftet. Tänk efter vad det betyder! Det betyder kanske, att den döda tatterskan hela vintern spritt smitta omkring. — Jag vill inte säga, att det är på det sättet, men det kan vara så. — Och kyrkherrn har inte tillåtit att hon begrovs. — För en vecka sedan var jag enkom hos honom för att tala om denna sak och då sade han, att man nog kan begrava henne i „norra hörnet" bland självspillingarna, men att han inte vill göra det, då han nu en gång skrivit till domkapitlet om saken. Han ville ännu invänta domkapitlets svar. Han hade aldrig begravt någon hedning, sade han, och tatterskan var ju hedning. Dessutom var det så stark köld, att liket kunde ligga ovan jord ända till våren om det så gällde. Det sade kyrkherrn. — Men jag säger, att vi alla begått en svår synd, prästen först och främst, då vi låtit ett människolik uppätas av råttor — och därför ha vi också blivit straffade med sjukdom och död. Men nu ska det vara slut med detta hån och gäckeri. Vi väckta skola ännu i dag se till, att det som finns kvar kommer i jorden.

Detta var som att tända eld i krut. Det blev högljutt sorl och tal. Det blev rop och slag med handen i bord och bänkar. Det blev bleka anleten och förvridna drag.

Huru hade man icke kommit att tänka på detta förut! Man erinrade sig sina avlidna anhöriga, sin hustru, sina barn och någon annan närstående och man tänkte, att dessa möjligtvis kunnat undgå sjukdom och död, om icke liket funnits. Den döda tatterskan hade blivit byns, ja hela socknens syndastraff och förbannelse och allt detta var prästens skuld, hans, som inte förlorat någon. Kanske löpte där ännu råttor omkring med sjukdomsgiftet mellan sina spetsiga tänder — kanske höllo de just nu på att äta av deras säd och gnaga av deras frusna köttstycken i bodarna. De skulle ju aldrig slippa sjukdomsgiftet på det sättet — inte åtminstone så länge det fanns något kvar av tatterskan i Jonnas halmlada. Nu fingo de förklaring på, varför det hittats så mycket döda råttor överallt i gårdarna ett tag på vintern. Råttorna angrepos väl också själva av sjukdomsgiftet. Men nu skulle det vara slut med eländet. Redan i kväll skulle man lägga liket i kista och föra det till kyrkogården — prästen fick säga vad han ville.

Så talade man högljutt om varandra. Då och då hördes en lugnare stämma fälla varnande ord. Man skulle inte vara oresonlig och förhasta sig. De voro ju alla fullvuxet, förståndigt folk. Det var inte sagt, att råttorna kunde sprida sjukdomsgiftet, om också doktorn trodde så. Kanske han förresten menade något annat, då han bad, att man skulle akta liken

för råttorna. I kväll borde man icke företaga sig något, utan avbida morgondagen. Det anstod inte förståndigt folk att ställa till spektakel på söndagen. Låt oss sjunga en psalm och gå hem i frid var och en till sitt.

Man följde uppmaningen och sjöng psalmen „Nu vilar hela jorden", och detta lugnade de upprörda sinnena. Man tänkte icke mer på att kistlägga tatterskan utan, såsom det var sagt, i frid gå hem.

Men alla tänkte icke så.

Smeden jämte ett par tiotal yngre män och kvinnor stannade, tisslande och tasslande med varandra, på Jonnas stallbacke. Efter en stund tågade de alla tysta till halmladan, där tatterskan låg lik.

Smeden hade lovat Gud, sade han, att något skulle göras i dag.

Då de kommo till halmladan och öppnade dörren, stannade alla tvekande och tysta. Till en början kunde man icke urskilja något i den halvmörka ladan, hur man än ansträngde ögonen. Hon skulle ju ligga där vid ena väggen på två bräden med stabbar under brädändarna. Sedan ögonen vant sig vid mörkret, kunde man slutligen urskilja brädlaven, men därpå fanns ingenting annat än några trasor.

Vart hade liket tagit vägen?

— Ser ni, ser ni! ropade skrämd en ung flicka och pekade på några vita föremål, som lågo strödda på golvet under och omkring laven.

Det var knotor och ben av tatterskan.

Kunde det vara möjligt, att råttorna förtärt allt det övriga, ätit upp hela kvinnan, så stelfrusen hon än var? Fasa och förfäran bemäktigade sig alla. Råt-

torna hade väl hela vintern löpt mellan matbodarna i byn och halmladan. Kanske också utsvultna hundar — ladan var ju öppen under väggarna. Gud i himmelen, vilken synd och skam. Och till allt detta var prästen skuld — och andra med, som icke tagit i med hårdhandskarna.

Man funderade, vad man skulle göra med benknotorna. Samla ihop dem och föra dem till kyrkogården kunde man icke förmå sig till. Ja, ingen skulle, om det ock gällt livet, velat handskas med dessa vita knotor och benstumpar.

En ung man viskade ett förslag till en annan. Viskningen gick vidare från man till man. Därpå sade en högt:

— Vi bränna ladan. Det är ju ett gammalt ruckel, som stått tomt i flera år. Vedvärdet kunna vi betala åt Jonnasen, om han så önskar.

Smeden var med om förslaget och efter några ögonblick var man på språng efter halm och näver och annat tände för att få ladan att brinna.

Efter en halv timme stod den gamla, torra och halvmurkna ladan i full låga.

De närvarande stodo i en grupp ett stycke därifrån och sågo på, tysta och allvarliga.

— Jag undrar vad kyrkherrn ska säga om det här, bröt en tystnaden.

— Och jag undrar åter, vad man ska säga i byn, då man ser Jonnas lada brinna, sade en annan.

— Någon springer väl opp på Kasaberget och ropar av alla krafter: Elden är lös, kom till hjälp, som det brukas vid eldsvådor, inföll en tredje skämtsamt.

— Sen hala de fram alla tunnor och tinor, spänna för hästarna och köra i flygande fläng till sjön.

— Men innan de hinna tillbaka, finns det inte en brädstump kvar av ladan. — Aha, se där kommer den första, men tomhänt, sade den talande och pekade på en mörk skepnad, som kom halvspringande mot ladan. Efter den förste kom en annan, så en tredje och så allt fler och fler, tills det slutligen myllrade av folk, som skyndade mot ladan.

— Vad är det här? skrek den först ankomne. Hur har elden kommit lös? Men med detsamma gick det ett ljus upp för honom. — Ert förbannade hyde! hojtade han — har ni inte tänt på ladan!

— Det är Löfberg, som anstiftat det här, inföll en annan skarpt. Det skola vi nog minnas, då du kommer på juluppbörd.

— Hur tänker ni reda er med kyrkherrn, då det blir känt? undrade någon.

— Kyrkherrn! skrek smeden. — För honom frukta vi inte och inte för er heller. Om ni hade sett, vad vi ha sett därinne i ladan, så skulle ni tiga och vara glada, att denna pesthärd, där dödsängeln varje dag slipat sin lie, försvinner, utplånas från jorden. Det var ju bara benknotorna kvar av tatterskan — resten ha råttor och hundar ätit opp. För resten är det inte jag, som står bakom det här, utan Gud själv, vi äro endast redskap i Guds hand, vi ha endast utfört hans befallning. Och så ska jag säga er ännu en sak — och det är heller icke jag, som säger det, utan Gud, som talar genom min mun: Från den här stunden inträffar intet dödsfall i tyfus mer i byn och inte något nytt sjukdomsfall heller.

Alla tego. Smedens ord hade fallit med sådan kraft, varit burna av en så stark övertygelse, att det föreföll de närvarande, som om Gud själv verkligen befallt honom att tända eld på ladan och i denna stund lagt orden i hans mun. I all synnerhet gjorde det sista profetiska meddelandet ett djupt intryck.

Två äldre kvinnor bland de senast ankomna smögo sig över till smedens grupp. Dessa följdes snart av flere andra, däribland även några karlar. Då man vid midnatt gick hem, hade smedens anhängare, som tätt slöto sig omkring honom, ökats i betydande mån. Av den gamla halmladan återstod då intet annat än en svart fläck, beströdd med aska och kol, samt däromkring en ring av smutsig, sotig och nedtrampad snö.

— — —

Från den stunden var byns befolkning delad i tvenne ganska skarpt åtskilda partier. Det ena partiet kallades „de väckta" efter smedens i förbigående fällda uttryck vid sammankomsten på Jonnas. Detta var det större partiet. Till detsamma slöto sig dag för dag allt flere, i synnerhet sedan det visat sig, att smeden profeterat rätt angående sjukdoms- och dödsfallen. Intet enda nytt fall av sjukdom eller död i tyfus inträffade nämligen i byn efter brandnatten och ej heller hörde man om sådana från andra delar av socknen. Sjukdomen upphörde helt plötsligt, såsom den begynt.

De väcktas synliga ledare var smeden, men bakom honom stod Jonnasen och hans hustru. Jonnasen uppträdde rätt sällan vid sammankomsterna, var till

och med ofta frånvarande, men han var dock de väcktas stöd, gav dem anseende utåt och ledde, ehuru osynlig, deras verksamhet i stort som smått. Smeden var blott hantlangare, men en god sådan. Han blev med tiden en bra talare och förde alltid ordet vid sammankomsterna. Han hade dock stor benägenhet för överdrifter och starka uttryck samt ville gärna framstå på något sätt. Oftast måste Jonnasen, omärkligt för andra, rycka honom i rockskörtet och få honom att lugna sig.

Det andra partiet benämndes „det kyrkliga", emedan det höll sig till kyrkan och prästerna. Partiet var mindre, men till detsamma hörde alla de förmögnare i byn med Tallbacken i spetsen. Det gjorde intet väsen av sig, höll sig blott till kyrkan och allt det gamla och beprövade i religiösa ting samt försvarade prästerskapet vid behov. Till detta parti räknade sig alla världsligt sinnade, alla som skötte sitt och för övrigt lät världen och livet ha sin gång.

Partiet skulle varit av större betydelse och haft mera inflytande i världsliga ting än de väckta, om det icke haft en svag punkt, ett sorgebarn att dras med. Till detsamma räknade sig också byns sämsta, några vilsegångna ungdomar och ett par äldre personer med dåligt rykte, och dessa uppträdde störande på de väcktas sammankomster och nedsatte därigenom betydligt det egna partiets anseende.

Den omständigheten att de väckta fått ett bestämt namn, som i religiöst avseende skilde dem från alla övriga, var av stor betydelse för dem. De kände sig med detsamma ha något att ansvara för. De

kände, att en återgång till det gamla ej mer var möjlig. De måste hålla sig till dem de anslutit sig till, bestämt och helt, samt också vid behov träda fram till försvar för sin ståndpunkt. Detta gav deras sätt och uppträdande en särskild prägel samt stillade också småningom deras inre oro. De begynte fatta, vad det är, att Gud giver en ett nytt, rent hjärta. De, som ännu voro osäkra, famlande och oroliga, sökte råd och tröst hos de längre hunna och säkra, och sålunda kommo de att sluta sig allt närmare varandra och bilda liksom en enda stor familj. Skillnaden mellan överordnad och underordnad, mellan man och kvinna, försvann och kvar stod blott människan, en broder eller syster, med vilken man hade det allra viktigaste i ens liv gemensamt — livet i Gud.

V.

Våren hade kommit — visserligen sent, med kall, slitande blåst, de yttre fjärdarna ännu isbelagda och snö i skogarna och i norrligorna — men dock med vårstämning och vårluft. Åt söder begynte det redan spira grönt i backarna och mitt på dagen kunde solen stundtals sticka så varmt, att man måste kasta jackan av.

Människorna vaknade till nytt liv. Det trötta och tunga från den smärtfulla vintern försvann och livsmod och livsglädje trädde i stället.

Det blev brådska och livfull verksamhet.

Åkerbruksredskapen halades fram från lider och ritäckor, granskades och reparerades. Smeden fick vara i jämnt arbete från tidig morgon till sen kväll. Fåren släpptes ut på trädesåkrarna och korna vallades någon stund på dagen i backsluttningarna. Hästarna tjudrades på mangårdarna, som alla lågo mot söder och tidigast blivit bara. Och tuppen, omgiven av sina hönor, gol och sprätte i sophögen bakom „andra" ingångsdörren.

Byn var också fiskarby, om än jordbruket var huvudnäringen.

Det gällde därför även att iordningsställa fisknotarna för strömmingsfisket, som denna vår ansågs

bli rikligt på grund av vissa vintertecken. Ryssjorna hade man haft ute redan länge eller allt sedan isen begynte lösa sig vid stränderna.

Under vintern hade man bundit nya notstycken samt lappat de gamla. Det hade varit de allra älsta gubbarnas vinterarbete. Nu skulle notstyckena tjäras och jämas tillsammans till en not. Också notbåtarna måste repareras och tjäras. De största gårdarna hade hel not, de andra voro två eller fyra om samma bragd.

Det var en riktig festdag, den dag då noten jämades ihop. Alla, som hörde till samma notlag, skulle sända sin notkarl till jämanplatsen, ett jämnt och slätt berg eller en solig backsluttning.

Det jämades flitigt både med händer och mun. Notkungen gav order om, huru det och det skulle göras och sparade icke på bitande ord och grovt skämt, om någon fumlade eller gjorde galet. Litet emellan kom någon av värdinnorna i notlaget till stället med kaffe och knorr, och då blev det stopp med arbetet för en stund, samt allmänt skämt och glam.

Tidigt på eftermiddagen var allt klart och färdigt och nu skulle de draga ett fjällfiskvarp för att pröva, om allt var, som det skulle vara. Oftast hade dock karlarna med notkungen i spetsen knorrat så pass mycket, att notdragningen blott blev ett svep i vattnet med mycket rop och hojtande. Ett par gäddor och en och annan abborrpinne kunde dock följa med.

Då isarna helt försvunnit från de yttre fjärdarna och tjänlig väderlek inträffade, gav notkungen order om att strömmingsfisket skulle begynna.

Det var liv och verksamhet överallt — men också stora bekymmer.

Vårutsäde saknades så gott som i alla gårdar, och där man hade något, var det så dåligt, att endast en tredjedel grodde. Från socknemagasinet fick man visst några tunnor havre och korn till byn, men även detta grodde synnerligen illa. I kyrkan hade det kungjorts, att kronan sålde eller lånade utsäde åt dem, som voro i behov därav och anmälde det till länsmannen samt undertecknade vissa papper, men ingenting hördes av, oaktat man väntade så länge, att den bästa såningstiden gick förbi.

I sin nöd vände man sig då till herrgårdarna.

Och det visade sig nu, att herrgårdsägarna fullt förstodo sin plikt och sin gemenskap med de jordbrukande bönderna. Det underligaste var, att man varken frågade efter pengar eller fordrade att något papper skulle undertecknas. Man tycktes bara vara glad över att kunna giva. Också kyrkherrn, som blivit så illa åtgången, öppnade sitt sädesmagasin och gav så långt han förmådde.

Men det fanns ännu ett bekymmer.

Hästarna, som under vintern knappt sett till havre och under hela våren fått nöja sig blott med halvrutten takhalm med en liten njupa mattmjöl på, orkade inte dra harven och ådret. Med tomma pinnharven kunde det gå en halv dag eller så i sänder, men lade man en sten på för att den skulle riva litet djupare, var det tvärt stopp. Så var det också med ådret. Skummade man grunt på ytan, så gick det så tämligen, ehuru hästen redan då dinglade och hade svårt att hålla sig till fåran; men körde man

in åderbillarna litet djupare för att få jorden mera uppluckrad, så var det slut. Häststackaren gjorde allt var den förmådde, men det blev bara ett ideligt ryckande i åderskacklarna — framåt gick det inte. Jorden blev sålunda dåligt bearbetad och sådd och skörden måste nödvändigtvis utfalla därefter.

Två av byns gårdar redde sig dock bra även nu. Det var Tallbacka och Jonnas. Båda ställena hade av ålder varit bättre skötta än andra. De hade därför skördat mer och sålunda förmått underhålla sina hästar bättre. De hade också haft tillräckligt med eget utsäde och till och med kunnat avstå åt andra. Deras vårsådd gick därför raskare undan. Då andra knappt hade börjat, var deras vårarbete redan för det mesta slutfört.

Då granskade de båda husbönderna var för sig ställningen i byn, och när de funno, att åtminstone tre gårdar icke på egen hand skulle förmå få allt sått och satt i dräglig tid, sände de sitt folk och sina hästar till hjälp.

Det handtaget glömde man icke på länge i byn.

En sak, som man ofta talade om på kvällarna och under arbetsrasterna, var de väcktas hållning under det svåra och bekymmersamma vårarbetet.

De hade inte haft någon sammankomst nu under brådtiden, men man fick på annat sätt höra och se, att de höllo samman och kände sig som ett folk. Man hörde ofta psalmsång av enskilda, än från en åker, än från en annan, emellanåt på aftnarna också från stugor och loft. Man sjöng vid arbetet och man sjöng också under det man gick på vägen. Det var mest kvinnorna, som sjöngo, men en och annan

karlröst kunde också höras. De voro flitiga och hjälpsamma mot varandra. Då det var som brådast, fick man se tjänstfolket i de väcktas gårdar hålla i med arbetet till långt in på nätterna.

Det, som väckte den största uppmärksamheten, var dock den väckta ungdomens tillvägagående.

Det var sed här som annorstädes, att så snart det blev så varmt, att man icke behövde ligga och huttra i sängen, flyttade flickor och pojkar ut i loft och bodar. Detta var så naturligt, att man talade om den ungdom med förvåning, som låg i stugan under sommaren.

Men lika naturligt tyckte man det var, att pojkarna inte höllo sig i sina egna loft, utan drevo omkring om nätterna på besök till flickorna. Det var ett jämt flängande och knapprande på flickornas loftsdörrar. I synnerhet var man i farten om lördagsnätterna, då det stundade till vilodag. Den natten voro nog de flesta pojksängar tomma.

Visst kunde det hända, att en och annan flicka tog skada därav och kom i olycka samt också att någon blev en riktig åtel, där alla örnar församlade sig. Men för det mesta var det blott oskyldigt bommel och skoj. Man knackade på, släpptes in och satte sig på sängkanten eller kistan och nojsade med flickan, som sedesamt låg med täcket uppdraget till hakan. Och kröp man någongång under täcket, så skedde det i all tukt och ära och ingen tog skada därav.

Denna sommar blev det betydligt annorlunda. Alla väckta flickor — och de voro många — vägrade bestämt att flytta ut i loften. De ville ligga i stugan

som under vintern. De voro visst inte rädda för sig själva, sade de, deras loftsdörrar skulle nog hållas stängda. Men de tyckte inte om att bli störda och föremål för nojs och begabberi.

Om smeden talade man också mycket denna vår. Det var ont om pengar och därför svårt att skaffa järn till smidet samt också att betala smeden.

Då reste smeden till Helsingfors och lyckades hos en handelsman på skuld skaffa så mycket järn, som man behövde den våren. Med betalningen skulle det få anstå till vintern och då fick man för ett visst pris föra ved till handelsmannen. Smeden fordrade ej heller reda pengar för sitt arbete, utan var nöjd med litet mjölk och färsk strömming. Potatis och mjöl hade han rikligt av, påstod han. Då man undrade, huru han kunde reda sig utan pengar, svarade han:

— Alltid droppar det en och annan slant från vår Herres skattkammare där ovan.

Sedan var det länge ett ordspråk i byn, då någon gjorde en god affär eller annars förtjänade något oförhappandes:

— Alltid droppar det något ibland, sa smeden Löfberg i fattigåret.

VI.

En dag ett par veckor före midsommar kom det en främling till byn.

Det var en medellång, mager och skranglig karl med en svart skäggtofs under hakan. Han var iförd en svart vadmalsbångschjur, svarta klädesbyxor, instuckna i ett par snedgångna, lappade smorlädersstövlar. Om halsen hade han lindat en gammal, illafaren silkesduk, men det såg ut, som om han varit utan skjorta. Under armen bar han något, som var omlindat med en svart trasa.

Han styrde, liksom andra resande, sina steg till Tallbacka, och då han kom in sade han Guds frid i stället för god dag samt uttalade därtill en välsignelse över huset.

Värdinnan råkade vara ensam inne.

Den främmande såg sig noga omkring. Därpå frågade han:

— Heter inte den här gården Jonnas?

— Nej, den heter Tallbacka, svarade värdinnan kort. Hon tyckte, att främlingen såg underlig och obehaglig ut.

— Inte för att jag har något särskilt ärende till Jonnas, sade främlingen. Jag har bara några kristliga bilder att sälja — bilder av Kristus på korset,

av apostlarna och många kristna martyrer. Jag säljer inte för egen del, jag samlar litet pengar för att kunna resa till Lappland som missionär. Jag är en andligt sinnad man.

— Vi ha så knappt om pengar nu för tiden, sade värdinnan. Vi ha inte råd att köpa sådant där.

— Jag vill inte tvinga, svarade främlingen. Jag kan skänka er en bild — kanske ni i stället vill ge mig en bit bröd och litet mjölk. Jag har gått lång väg i dag och känner mig litet hungrig.

Värdinnan framsatte efter en stund en mörk rågbrödshalva och en skål surmjölk på bordet samt bad främlingen vara så beskedlig.

Denne slukade det framsatta i en fart, vecklade därpå upp sitt paket, framtog därur ett grant, rött papper, som han lade på bordet, till tack för maten, som han sade, och avlägsnade sig.

Då han gått, tänkte värdinnan:

— Det anar mig, att den där kommer att ställa till något obehag här. Han såg så underlig ut. Kanske är det en tjuv eller någon annan illgärningsman. Andligt sinnad kan han aldrig vara.

Då främlingen kom ut på gården, stannade han och såg sig liksom vädrande omkring. Han kunde därifrån se nästan alla gårdar i byn och även en strimma av sjön och flera skogklädda holmar. Han betraktade noga den ena gården efter den andra och även folket, som rörde sig i de smala tågen. De flesta manbyggnader voro låga, grå och obrädfodrade, med ingångsdörrar på båda sidor och en lång farstu, som skar byggnaden i två hälfter. Uthusbyggnaderna sågo lutande och förfallna ut och en

del tedde sig rätt anskrämliga, emedan de berövats sina halmtak under vintern.

En gård stack dock av från de övriga. Det var Jonnas. Den låg något avskilt från de andra på en starkt sluttande, stenig backe i närheten av Tallbacka. Boningsbyggnaden var även här grå och låg, men den hade en stor, täckt farstukvist framför ena ingången samt på taket en väderflöjel, i vilken var inhugget årtalet 1746. Alla uthusbyggnader hade här liksom på Tallbacka sina tak i behåll.

Till Jonnas styrde främlingen sina steg.

Då han inträdde, hälsade han Guds frid samt rabblade upp sin välsignelse.

Även på Jonnas var blott värdinnan inne.

Då den främmande satt sig, frågade han även här efter husbonden, men tillade i samma andetag, att han icke hade något särskilt ärende till honom. Han hade kommit hit i förbigående, emedan han uppe i socknen fått höra, att här skulle finnas en släkting till honom, ett litet barn, vars föräldrar dött i tyfus i vintras.

Värdinnan stirrade häpen på den främmande.

— Visst ha vi hos oss en föräldralös flicka, men inte har hon någon släkting. Hon blev lämnad alldeles ensam och så togo vi vård om henne. Min man blev sedan utsedd till hennes förmyndare.

Den främmande skrattade.

— Hon har nog en släkting och det är just jag, sade han allt fortfarande halvt skrattande. Men hur skulle ni kunna veta det, det är ju så länge sedan min mor lämnade socknen.

— Er mor? —

— Ja, min mor var en moster till flickan.

Nu erinrade värdinnan sig ha hört, att en syster till flickans mor i unga år gift sig med något slags herreman, en lantmätare eller vad det var, och flyttat till Helsingfors.

— Jag heter Johan Strömlund, fortsatte främlingen, och skulle egentligen bli präst, men jag tyckte, att prästkallet är så självskt. De arbeta ju bara för lön, prästerna. Jag är i alla fall en andans man och har predikat mycket och lärt folket fatta Guds ord överallt i socknarna. Men jag gör det för intet — ja, mat och husrum får jag alltid — arbetaren är sin lön värd. Nu samlar jag litet pengar för att kunna resa till Lappland och predika för lapparna. De äro ju allt fortfarande hedningar och dyrka avgudar.

Värdinnan betraktade främlingen närmare. Med sin svarta, långa rock, sitt hakskägg och sin silkesduk om halsen såg han ju litet prästerlig ut och kunde gott vara, vad han sade: en kringvandrande predikant. Men det fanns i hans ansikte med de kringirrande, sökande ögonen någonting så fräckt och obehagligt, att det förde Jonnasvärdinnan på samma tanke som systern nyss: Den där kommer visst att ställa till något otrevligt i byn.

— Jag skulle ändå bra gärna önska se min släkting — flickan, skrattade mannen. Hur gammal är hon nu?

— Två år, svarade värdinnan. Hon ligger för resten där. — Hon pekade på en liten säng i gavelvrån. Böjda videkvistar hade ställts över sängen och däröver var lagt ett vitt tyg för flugornas skull.

— Hon sover. — Mannen närmade sig sängen tyst och på tå. Värdinnan följde honom med oroliga blickar.

Med detsamma vaknade barnet, rev bort flugskyddet och satte sig upp, förvirrat och sömnsurrigt. Värdinnan lyfte flickan ur sängen och ställde henne på golvet. Det var ett vackert, mörklockigt barn med stora, bruna ögon.

— Hon heter Anna-Lisa, sade värdinnan och smekte ömt barnet. Jag lovade modern på dödsbädden att ta vård om barnet, om hon skulle bli föräldralös, och det har jag också gjort. Hon är för far och mig som eget barn.

Barnet sökte dölja sig i värdinnans kjol och såg skyggt på den främmande.

— Det är ju bra, att flickan fått ett gott hem — Gud välsigne er för det, sade Strömlund och antog en gudsnådlig min. Därpå böjde han sig ned och lade smekande sin hand på flickans huvud.

— Jag är din morbror, kära barn, jollrade han, och har kommit en lång väg för att hälsa på dig. Du ska få ett riktig grant papper med många bilder på.

— Anna-Lisas morbror är väl Strömlund ändå inte, invände värdinnan.

— Inte precis, men inte heller långt därifrån, svarade Strömlund. Jag har ofta hört min mor tala om sin systerdotter, som blev så väl gift här i byn. Det är ju en stor gård, som Anna-Lisas föräldrar ägde?

— Jag vet inte så noga, hur stor den är, svarade värdinnan undvikande. Men stor eller liten, så är

den nu Anna-Lisas, tillade hon och smekte flickans huvud — och den ska hon ha, när hon gifter sig med en bra karl.

— Visst, visst, menade Strömlund. — Gud give henne lycka och framgång i livet, det önskar jag, hennes släkting, av allt hjärta.

En stund därpå sade han:

— Jag skulle så gärna önska tala litet Guds ord också i den här byn, hålla en bibelförklaring eller så. Här ska ju finnas många väckta. Tror värdinnan att det går för sig?

— Jag vet inte, svarade värdinnan undvikande. Det vore kanske bäst att vända sig till smeden Löfberg i den saken.

Sedan Strömlund fått veta var smeden bodde och Anna-Lisa erhållit det utlovade granna papperet samt en klapp med handen på huvudet av sin „kära morbror", avlägsnade sig denne med ett högljutt „Gud vare med er" och en svepande blick kring stugan.

En stund därpå inträdde värdinnans syster, Tallbacka-mor.

— Du har haft främmande, sade hon, sedan hon hälsat.

— Ja.

— Vad tror du det är för en? Han var inne hos oss också för en stund sedan och bjöd ut granna bilder. Sen såg jag genom fönstret, att han gick hit och att han härifrån gick längs Ollas tåget åt smeden till.

— Jag vet inte, vad jag ska tro, svarade Jonnasvärdinnan. Själv sade han, att han var en kring-

vandrande predikant och en släkting till Anna-Lisa. — Hur var det — hade inte Anna-Lisas mor en syster, som blev gift med en herre i Helsingfors?

— Jag har hört något sådant, svarade systern. Men vid dödsfallet fanns det ju ingen släkting till flickan mer i livet. De hörde sig för i Helsingfors. — Men han må vara släkt eller inte släkt med Anna-Lisa, stället kommer han i alla fall inte åt, tillade hon bestämt.

— Nej, det gör han inte. Men han kan börja krångla om annat. Han ser så obehaglig ut, tyckte jag.

— Detsamma tyckte också jag. Jag tror rent av att det är en tjuv, som så här på dagen spanar efter ett lägligt tillfälle att komma åt något.

— Men han sade sig vara andligt sinnad — han hade till och med ämnat bli präst — och han tänker tala här i andliga ting. Det var jag som visade honom till smeden.

— Hör du, Vendla, utropade Tallbacka-mor livligt, du och din man måste förbjuda smeden att låta honom tala. Det blir till sist något spektakel av. Du vet ju, att det också bland de väckta finns folk, som tro på vem som helst som bara kan tala grant. — Boströmskan till exempel är ju färdig att upplåta sin kammare åt alla kringstrykare.

— Men den här kan vara en verklig andans man, invände Jonnas-mor, som ogärna ville tro någon om ont. Visst föreföll han litet obehaglig, men —

— Inte så litet heller, avbröt henne systern. — Märkte du inte, hur han for omkring överallt med

ögonen, så att man bara väntade, att han skulle hugga till sig något och fara i väg. Jag kan inte tro, att det är rätt med honom.

— Nå, nå, var nu inte så häftig, varnade Jonnasmor leende. Man ska inte döma hund efter håren, heter det ju.

— Nej, det ska man inte. Men i det här fallet tror jag ändå, att man kan göra det, svarade systern skrattande i det hon avlägsnade sig.

— — —

På eftermiddagen påföljande dag sände smeden bud till alla väckta, att det skulle bli sammankomst hos honom på aftonen. Det hade kommit en predikant till byn och han skulle tala om flere viktiga bibelställen. Särskilt skulle han utlägga Johannes uppenbarelser, som man så ofta talat om och hade så svårt att förstå.

Det samlades mycket folk på smedens backe den aftonen. Nästan alla väckta voro där, men också flera kyrkliga hade infunnit sig av nyfikenhet.

Då predikanten, som på smedens anvisning tagit in hos Boströmskan, anlände, kände en del sig litet besviken. Han såg så besynnerlig ut, tyckte man. Han var ju klädd i tjock vadmalsjacka mitt i sommaren och man trodde sig märka, att han var utan skjorta. De sneda, gråslitna stövlarna gjorde ej heller något gott intryck på de snyggt klädda närvarande.

Men då han begynte tala, försvann hos de flesta det ofördelaktiga intrycket.

Han talade väl och flytande och icke hackande och med långa pauser som smeden. Han använde

bilder och exempel och han tycktes väl känna till folkets föreställningssätt. Han hade en näsdukstrasa i fickan och med den torkade han ofta ögonen, som om han blivit rörd av sina egna ord.

Han utlade ett kapitel ur Uppenbarelseboken och nu förstodo alla det, som tidigare tyckts dem så obegripligt och dunkelt. Han förklarade, att allt som Johannes sade hade avseende på den närvarande tiden, just på denna tid, ja, på detta år. Kunde de icke fatta detta? Hade de icke med egna ögon sett tecknen, som förebådade Kristi snara ankomst och begynnelsen av det nya riket. Hunger, pest och bråddöd — var det icke tecken nog? Men man ville icke se med sina ögon, icke höra med sina öron. Man ville fortfarande leva i synd, i sus och dus. Han omtalade, att man i „utlandet" sett ett stort, blodrött kors på himlavalvet samt förskräckliga, vilda djur, som man icke sett förr, i skogarna. I ett land hade en person, som icke kunde vara någon annan än Antikrist, uppträtt och samlat omkring sig väldiga skaror av människor. Han botade sjuka och uppväckte döda samt gjorde många andra tecken och under. Men ve dem, som fara efter Antikrist, ve alla, som icke ville eller kunde tyda tecknen. Ve dem, som icke voro färdiga och iklädda vita, skinande kläder, när skyarna rämna, när bärgen falla till stoft och eld och svavel regnar ned från skyn.

När kvinnfolkens förkläden i predikantens tycke voro tillräckligt våta, slutade han plötsligt, såg på de närvarande skarpt och länge, vände därpå ögonen mot skyn och begynte, milt och sakta:

— Men den må komma, denna fasans stund, huru

snart som hälst. Vi frukta den icke — tvärtom jubla vi och glädjas, ty vår förlossning är när. Jag säger vi, emedan jag tror, att alla, som här äro församlade i denna aftonstund, äro redo, äro iförda bröllopskläder, färdiga att möta brudgummen, då han kommer i skyn.

På detta sätt höll han på en god halvtimme. Innan han slutade, fällde han några ord till förmån för sig själv. Han sade, att oaktat alla som trodde ordet, var de än bodde, voro bröder och systrar och allt vad de ägde borde vara gemensamt, så fanns det dock många även bland dem, som ännu i världens sista stund hängde så fast vid denna jordens goda, att de ogärna ville dela med sig åt lidande och nödställda. Han hade sett många exempel därpå.

Sist sjöngs en psalm och predikantens röst ljöd hög och klar över de andras.

Då man gick hem, voro åsikterna om predikanten och hans predikan mycket delade. De kyrkliga ansågo honom för en stor skojare, som själv inte trodde ett dugg på vad han predikade. Somliga sade, att de förvånades över tålmodigheten hos vår Herre, som inte lät eld och svavel regna ned över predikanten, vilken ju rent av stod och gäckades med Guds ord.

De väckta voro däremot mera förbehållsamma i sina yttranden. Större delen av dem ansåg visserligen, att predikanten ledde dem vilse, men de kunde icke tro, att det skedde med avsikt, att han gjorde spe av dem. En sådan fräckhet vore omöjlig. Gud skulle icke kunna tillstädja något sådant.

Men det fanns även dem, som fullt och fast trodde

på hans ord. Han hade ju studerat till präst och var således en lärd man och en sådan kunde väl icke orätt utlägga Bibeln. Icke ett ögonblick föll det dem in, att han lurat dem. Deras aktning för Guds ord var så stor, att om också predikanten i denna stund begått ett brott, hade de dock ej tvivlat på, att han i alla fall talat sant.

Den starkast troende var Boströmskan, hos vilken predikanten bodde. Hon var så ivrig i sin tro, att hon på vägen hem höll en särskild predikan om samma sak för några andra gummor. Hon meddelade dessutom att predikanten var så snäll och rar så. På förmiddagen hade han suttit inne hos henne en lång stund bredvid vävstolen och utlagt ordet så vackert och ljuvt. Hon kunde dock icke till sist låta bli att viska, att han måtte vara mycket fattig och ha det svårt i jordiskt hänseende. Hon hade själv med egna ögon sett, att han varken hade skjorta eller lårfoder. Han hade legat spritt naken i sängen — viskade hon förlägen.

Man förstod gott, vad hon menade.

På kvällen hade predikanten två bladgarnsskjortor, ett par fyrskäftslårfoder och en något sliten sommarjacka på sin säng. Boströmskan hade dessutom fått två limpor, en påse ärter, ett halvt skålpund smör samt en stor gädda.

Gud välsigne dem, tänkte Boströmskan.

VII.

Det var midsommarkväll.

Med någon större glädje emottog man icke midsommarhögtiden den gången. Starka nattfroster hade inträffat några dagar förut och farit härjande fram över de redan förut skrala rågfälten. Det hade en natt varit så kallt, att vattenpussarna isbelagts och gräset knastrat under fötterna påföljande morgon. Potatisplantorna hade frusit överallt, där de kommit upp, och vårsäden hade också ställvis tagit stor skada av frosten. På många ställen skulle man inte komma att skörda ett korn råg, på andra hälften och tredjedelen emot vad man väntat.

Men om det än såg mörkt ut även för det kommande året, kunde man dock icke visa sig hängfärdig på johannekvällen. Gud prövade en väl icke över förmåga. Man hade ju även något att glädjas åt och vara tacksam för. Fisket, i synnerhet strömmingsfisket, hade varit ovanligt givande detta år. Färsk fisk hade sålts för ganska nätta summor och betydande mängder hade saltats in för vinterförsäljning. Dessutom hade man på alla gårdar upphuggit åtskilliga famnar björkved, som också skulle forslas till staden på vintern. Skaffade handels-

männen blott tillräckligt med mjölmattor från Petersburg under sommaren, så skulle man med Guds hjälp reda sig även under den stundande vintern, liksom man rett sig under den gångna.

Således saknades icke all anledning till glädje denna johannekväll.

Mejbjörkar höggos därför som vanligt i hembackarna, hemkördes och restes upp vid grindar och ingångsdörrar. I stugorna stuckos björk- och rönnkvistar under takåsarna eller var det blott passade och på golvet ströddes färskt, finhackat granris.

Så blev det kväll.

Pojkarna samlades i god tid på gungbacken i Barsashagen och snart kommo också flickorna smygande efter, en och en eller parvis. Gamla gubben Nyström och den halvblinde Mattas-Hindrik infunno sig också, den ene med fiolen, den andre med tamburibasen. På Kasaberget hade man samlat ihop kvistar och krakar samt två tomma tjärtunnor till johanneeld. Den skulle man tända senare på kvällen, då det begynte skymma.

De äldre hade samlats här och där i gårdarna och sutto och knorrade så smått. En del strövade omkring på fälten och resonerade om den skada frosten åstadkommit — också de med pluntor i fickorna. Andra hade slagit sig ned på åkerlindor och i skogsbackar.

De väckta höllo sig mest inomhus eller sutto ute på trappor och mangårdslindor och samtalade om andliga ting samt om den nya predikanten, som kommit till byn dagen förut. Från några gårdar hördes psalmsång.

Det hade verkligen kommit en andre predikant till byn och denne hade ävenledes tagit in hos Boströmskan samt delat säng med Strömlund.

Det var en underlig fyr, också han, men i många fall raka motsatsen till Strömlund. Han var yngre, lång och smal som en hummelstör samt iförd en vit, smutsig jacka och gråa benkläder. På fötterna hade han riktiga blankläderssstövlar, trasiga och sneda, och på huvudet en toppformig hatt med ett grannblått band omkring. Han svängde sig livligt och var ovanligt talför samt också en verklig andans man, efter vad Strömlund sade. Men han kunde icke lägga sina ord så väl som Strömlund och ej heller var han synnerligen stark i bibelkännedom. Han kände strängt taget till blott två bibelspråk och dem tuggade han om jämt och ständigt. Emellanåt måste Strömlund hejda honom, då han blev alltför ivrig i sin utläggning av dessa bibelspråk. I likhet med Strömlund sade han sig vara fullt och fast övertygad om, att världens sista stund var inne.

Han hade just kommit från Helsingfors, sade han, och där var allt uppståndelse och villervalla. Handelsmännen höllo sina bodar stängda och människorna gingo oroligt fram och åter på gatorna. En del vred sina händer, andra gräto och jämrade sig. Många sutto hemma och bådo. Ingen arbetade. De ogudaktigaste, de som voro fullständigt förhärdade, drucko och förde ett vilt liv. Ja, det var så, att man kunde gråta blodtårar, då man tänkte därpå. Själv hade han i stilla bön gått ut från staden åt landsbygden till — gått och gått och slutligen genom Guds skickelse hamnat hos sin vän och broder

Strömlund. Han var så innerligt glad och tacksam mot Gud, att honom förunnats att vara bland troende den sista natten, då Kristus skulle uppenbara sig i alla sin härlighet.

Ja — det hade verkligen gått så långt, att en hel del folk i byn fullt och fast trodde, att världens sista stund var inne och det på midsommarnatten.

Redan vid första sammankomsten hade predikanten låtit de församlade förstå, att världens undergång var nära — att den skulle inträffa redan detta år. Men han hade då ännu icke bestämt förutsagt tidpunkten. Detta skedde vid ett senare möte, då mest kvinnor voro närvarande.

Jonnasen, som jämte största delen av de övriga väckta genomskådat predikanten, grep redan efter första sammankomsten smeden kraftigt i rockskörtet.

— Gör slut på det här strax, sade han. Karlen är en fähund och vad han säger är bara gäckeri och galenskap. Du borde väl minnas fjuskantiden och Greta Andersdotter 1845. Hon talade också om världens undergång och folk betedde sig som tokiga.

Smeden, som var en förnuftig karl och läst Bibeln med förstånd, gjorde också allt vad han kunde för att få de fåkunniga på andra tankar. En och annan blev visserligen betänksam, då smeden framhöll, att det tydligt och klart står i Bibeln, att endast Gud själv vet, när slutstunden är inne. Men det fanns i alla fall ett par tiotal, mest äldre kvinnor, som omöjligt kunde förmås att tvivla på Strömlunds ord. Den unge predikanten och hans berättelser från Helsingfors hade ytterligare stärkt dem i deras tro.

Och dock gick det ganska fula rykten om Strömlund.

Boströmskan viskade en dag till en annan gumma och denna i sin tur till en tredje, att Strömlund en afton betett sig mycket underligt. Han hade begärt att få en panna kaffe in till sig i kammaren. Efter en stund hade hon hört honom sjunga, tralla och skratta för sig själv. Då hon öppnat dörren för att se efter, vad honom fattades, hade han hött och hojtat åt henne.

Senare på kvällen blev det alldeles tyst i kammaren. Då hade Boströmskan gläntat på dörren. Strömlund hade suttit nedlutad med huvudet mot bordet, alldeles som om han varit försänkt i bön. På bordet låg kaffekoppen omkullstjälpt och det luktade starkt av brännvin i rummet.

Den andra historien var nästan ännu värre.

En dag berättade Backas-Lena, att Strömlund kommit till henne föregående natt i loftet. Hon hade på kvällen av misstag glömt att sätta haken på dörren.

Strömlund hade stilla satt sig på sängkanten och en god stund talat så vackert med henne om andliga ting. Men så hade han plötsligt velat krypa i sängen under täcket.

Hon begynte naturligtvis skrika och väsnas, så att drängen, Gustav, skulle höra det i loftet bredvid och komma till hjälp. Då hade Strömlund skyndsamt smugit sig därifrån.

Nu var det så, att Backas-Lena var alla bypojkars gemensamma villebråd. Henne jagade de och fångade var det blott passade. De kände Lena allt-

för väl och visste, att det icke förelåg något misstag med haken och att hon ej heller skrikit och påkallat Gustavs hjälp. För något heligt ting höllo de icke flickebarnet, och hade det gällt någon av dem, så hade allt varit som sig borde. Men nu var det en främling, en utböling, en sådan där kringstrykare. De hade rätt grundligt klappat om ett par Boxbypojkar, som också på grund av Lenas misstag med loftshaken kommit in till henne, huru mycket mer förtjänade inte den här oxmickeln. Bara ett lämpligt tillfälle yppade sig, så skulle de lära honom, vad det ville säga att jaga andras villebråd.

Ett lämpligt tillfälle yppade sig också förr än de anade.

Det var som sagt bestämt, att världen skulle förgås johannenatten. Naturligtvis hade alla i byn och även en del folk i andra byar reda på detta. Undergången skulle begynna klockan tolv och det hade bestämts, att alla troende vid den tiden skulle vara församlade på Bolbärget vid utkanten av byn. Till dess sutto de alla med de båda predikanterna i mitten och sjöngo psalmer på Boströmskans stugbacke.

Alla andra voro förstås nyfikna att se, hur det skulle avlöpa. Folk strövade omkring överallt i byn, en del grinande och begabbande, andra allvarligt bekymrade över galenskapen, som för lång tid framåt skulle skada de väcktas sak. Smeden hade helt och hållet dragit sig tillbaka och höll sig hemma. Han hade förlorat all makt över de troendes upprörda sinnen.

Vid elvatiden lämnade byns pojkar gungbacken

och johanneelden samt begåvo sig i flock till Bolberget, där de höllo sig dolda i ett busksnår.

Länge hade de inte suttit där, förr än ett och annat kvinnfolk sågs komma smygande genom skogen upp mot berget.

— I afton försvinna nog alla byns stakakvastar, viskade en pojke.

— Inte ser jag någon ha kvastkäpp mellan benen, sade en annan. De gå ju så sakta och nedböjda som på kyrkvägen.

— Nej, men se på tusan, de ha ju klätt sig i bara särken, utbrast en och pekade på två vitklädda gummor, som smögo sig fram mellan träden.

— Det är Lundbergs Edla och Lindkvistskan, inföll en annan. Jag undrar om Lindkvistskan har kopphornen med sig, tillade han.

Det kom ännu en och annan, men så var det alldeles slut. Ingen av predikanterna hade ännu synts till.

Man väntade med spänning. En av pojkarna smög sig genom skogen upp till bergets topp. Då han återvände, berättade han, att kvinnorna suttit i ring däruppe och sjungit. De hade säkert varit en tio, tolv stycken. Någon av predikanterna hade han icke sett.

— Se, se! Vad är det? utropade en av pojkarna och pekade på en ängslapp ett stycke från dem.

På ängen syntes två karlar, vardera med ett knyte i handen. De genade med snabba steg ut från byn.

— Det är predikanterna! skreko flera pojkar och med detsamma voro alla på benen och i fullt språng efter Strömlund och hans kamrat.

Nu skulle de få se på världens undergång! Nu skulle Strömlund få betalt för besöket hos Lena.

Då predikanterna märkte, att de voro förföljda, begynte de lägga av allt vad benen förmådde. Den yngre var en riktig snabblöpare. Han satte av över gärdesgårdar och utfallsdiken som en uppskrämd unghingst. Strömlund var däremot sämre. Han stupade över alla smådiken och när han skulle över en gärdsgård, föll han ned på andra sidan som en mjölsäck.

Det var en spännande jakt. Från en bärgshympel, dold för både villebråd och jägare, följde Jonnasen jakten med stort intresse. Han hade redan tidigare haft sin uppmärksamhet riktad på pojkarnas förehavanden.

Då det blev slut med Strömlund, kastade han sig ned på en dikesren och avvaktade som det tycktes lugnt händelsernas vidare utveckling. Den andre kretsade ännu en stund omkring fältet, men snart måste även han överlämna sig, motad som han blev från alla håll.

Då steg Jonnasen ned från bärgshympeln och begynte i sakta mak vandra mot hemmet.

Det var inte mors bästa barn, som nu hanterade predikanterna.

Jonnasen kunde inte låta bli att småle, men han ville ingenting se.

— — —

Då klockan blev både tolv och ett och det inte blev någon världsundergång av, måste de väntande slutligen bege sig ned för bärget. Men de gingo nu inte i flock eller par om par, utan smögo sig tyst

och försiktigt en och en på olika stigar fram till byn, som nu låg tyst och stilla.

Påföljande dag gjorde de otrevliga upptäckter. Den ena hade mist sina guldringar, den andra sina gamla örhängen och sin avlidna mans silverrova, den tredje sin sidenduk och den fjärde sina silverskedar. De omtalade aldrig vad de mist, men det dunstade ut ändå och man tyckte elakt nog, att det kunde vara dem väl unnat.

— — —

En eller ett par veckor efter johanne kom länsman Tallgren till byn. Då han i sin ensitsiga schäs åkte nedför Olofs ribacke, observerades han av Trumpetars-Otto, som stod och barkade gärdsgårdsstörar vid en ladvägg. Otto kände sig smått orolig och tänkte ett ögonblick på att smita till skogs, men då han märkte, att länsmannen körde in på Jonnas mangård, lugnade han sig. Det kunde inte gälla pojkarna och deras mellanhavande med predikanterna, tänkte han. I sådant fall skulle länsmannen ha kört till nämndemannens. Otto beslöt i alla händelser att göra en rundtur i byn och varsko de andra pojkarna.

Då länsmannen trädde in i Jonnas stuga, stövlade han med mössan på och utan att hälsa rakt fram till gaveln samt slog sig ned bakom storbordet. Sin väldiga knölpåk och sin slitna, bruna läderväska placerade han med en skräll bredvid sig på bänken.

— Nå, Jonnase, du har allt ställt vackert till för dig, du! skrek han med sin grova basröst. Det här kommer att stå dig dyrt — laskar på ryggen för hela livet och vattukappen kanske också.

— Vad i all världen har jag då gjort för illa? — log Jonnasen, som händelsevis råkade vara inne, då länsmannen kom.

— Illa? — Jo, jo, men. Det har kommit klagomål, att du orätt handhar ditt förmynderskap för Ollas-folkets barn. Du har vanhävdat stället, sålt skog och stoppat pengarna i egen ficka samt också gjort annat rackartyg. Dessutom ska du vid bouppteckningen ha undanhållit kontanter, som vid dödsfallet funnos i huset. Flickungen lär inte heller ha det så bra.

Innan Jonnasen hann svara på alla dessa grova beskyllningar, rev länsmannen mössan av huvudet, nickade glatt åt värdinnan, som just inträdde samt fortsatte i annan tonart:

— Hör du, Jonnase, gamle vän, inte har du händelsevis en stor sup och litet tilltugg i huset? Jag är sugen som en gammal varg efter den långa färden i hettan. Åt hästen ger du väl vatten och litet grönt?

— Stig in i kammaren, så ska jag se, om det finns något i flaskbottnen, svarade Jonnasen.

— Tack, jag sitter helst här i stugan. Här känner jag mig mest hemmastadd, svarade länsmannen.

Efter en stund ställde Jonnasen ett stort, krusat spetsglas och en glasflaska, fylld med brännvin, på bordet. Värdinnan bar in bröd, smör och en rökt fårboge.

Länsmannen hällde i ett fullt glas, spottade ut pikanellen och tog sig en sup. Därpå bet han av en bit bröd och rev med fingrarna ett stycke av fårbogen.

— Naturligtvis tror jag inte ett dugg på det jag

nyss sade, förklarade länsmannen. Men, ser du, jag måste i alla fall på tjänstens vägnar — Men vad gjorde den skojaren Strömlund här — narrade kvinnfolken att världen skulle gå under på johannekvällen — ha — ha — och angav sedan dig för bedrägeri och annat otyg.

— Jaså, det är Strömlund?

— Just han! Det är förresten en stor suput och en skojare. Han skulle bli jurist, men blev bara tingsskrivare och till sist, när allt annat var slut, svavelpredikant. Han har strukit omkring i hela Nyland och är känd av alla länsmän. Men en slipad karl är det och mycket lagkunnig. Du kommer nog att få mera bråk med honom. Han kommer att börja processa, ska du få se.

— Processa? Vad skulle han vinna därmed? menade Jonnasen förvånad.

— Han tänker få dig fälld för något och förklarad olämplig som förmyndare.

— Mig olämplig? Det behöver han inte. Jag avstår gärna från förmynderskapet. Inte har jag annat än besvär och bråk med det — mera än med mitt eget.

— Men Anna-Lisa lämna vi inte ifrån oss, inte i godo åtminstone, — inföll värdinnan bestämt. Hon har blivit som eget barn för oss — ja, jag tror jag inte ens med våld kunde fås att lämna henne i händerna på en sån där kringstrykare. Han tänker naturligtvis, att han själv ska bli utsedd till förmyndare i stället för far.

— Naturligtvis, skrattade länsmannen. Men det går inte. Han skulle snart få flickan kant och klar.

— Det anade mig, att vi skulle få något obehag av den karlen, då han första gången var härinne, sade värdinnan. — Gud låte allt slutas väl, suckade hon.

— Det kommer det också att göra, förklarade länsmannen bestämt. Lita bara på mig. — Men hur var det egentligen med den där världsundergången? vände han sig till Jonnasen. Fick han sig inte efteråt litet på byxorna av byspojkarna?

— Världen gick inte under, som befallningsman vet, smålog Jonnasen. Och byxorna lära nog ha fått några rämnor. — Men så förde de ju också ett och annat med sig, som inte tillhörde dem, tillade Jonnasen urskuldande.

— Var det då flera? frågade länsmannen förvånad.

— Ja, dagen före johanneaftonen kom det en annan karl till byn, en som också sade sig vara predikant.

— Beskriv hur han såg ut, uppmanade länsmannen, som med ens blev helt allvarsam och begynte trumma på bordet med fingrarna.

Värdinnan beskrev så noga hon förmådde den andre predikantens utseende.

— Det är bestämt den mannen. Det är bestämt han, mumlade länsmannen för sig själv.

— Den andre är en eftersökt stortjuv — en gammal gardist, som heter Kuhlman. Bra att jag fick veta det här. Det var allt två sköna gossar, som slagit sig tillsammans. Och så stulo de? Det ska jag inte glömma, om Strömlund börjar processa.

— — —

Då länsmannen reste från Jonnas, mötte han Trumpetars-Otto i Ollas tåget.

Han stannade och vinkade Otto till sig.

Otto såg litet slokörad ut.

— Jag ska ge dig och de andra pojkarna ett gott råd, sade länsmannen allvarsamt. — När det härnäst kommer en sådan där kringstrykare till byn som Strömlund, så ska ni inte vänta med att ge honom på byxorna, tills han far härifrån, utan ni ska klämma till genast då han kommer. Glöm inte det!

Därpå gav han hästen en smäll och reste i väg.

VIII.

Det stundade till jul.

Det bakades och bryggdes, skurades och fejades. Överallt var det liv och brådska. Men någon riktig julstämning kände man icke. Man emottog julen med ungefär samma sinnelag, som man emottagit midsommarn. Man fick lov att, så gott sig göra lät, följa sed och bruk och göra vad göras måste, men man förrättade allt med den tyngd i sinnet, som bekymren medföra.

Vid bärgningstiden hade det nämligen visat sig, att man hade att gå emot ett nödår till.

Rågen hade givit en mycket dålig skörd. Det mesta hade frosten vid midsommartiden tagit och det, som återstod, var av synnerligen dålig beskaffenhet. Rågkornen voro små och skrynkliga, nästan bara ett tjockt, hårt skal, som lämnade ett mörkbrunt, illaluktande mjöl. De som hade sått i svedjeland, hade dock fått en god skörd samt också en god säd. Frosten hade för det mesta lämnat svedjelanden orörda.

Rovor odlades ännu överallt, främst i svedjeland, och hade även givit en bra skörd, bättre än potatisarna, som voro små och hårda. Av vårsäd hade

man erhållit mycket litet — man sådde ju också blott fem till sex tunnor på de större och två till tre på de mindre gårdarna — men däremot hade man fått en mycket god höskörd. Kreaturen hade det därför bättre under denna än under föregående vinter.

Till julen skulle dock allt det bästa bullas upp såväl för människor som djur. Hästarna erhöllo på julaftonen dubbel giva havre med en skvätt julöl på och korna mera mjöl på baselsen än vanligt. Ölstopet och kardusen stodo på bordet under hela hälgen, och ingen fick gå ut utan att ha fått av både det ena och det andra. På stuggolvet hade man brett halm och i den väsnades barnen och nappade stek från morgon till kväll. På en gärdsgårdsstör var uthängt ett otröskat rågbondon, och ville man riktigt följa gammaldags sed, ställdes ett jästbröd och en mugg mjölk på vinden åt hustomten.

På julmorgonen for man tidigt till kyrkan — redan klockan tre begynte man rusta sig. Gudstjänsten började tidigt och man hade lång och illa uppkörd väg till kyrkan. Det var bitande kallt även denna jul och man måste därför utrusta sig väl med fällar och tulubber. I synnerhet måste barnen, som alla skulle vara med, väl ombonas. Av gammal vana lade man en yxa framme i släden. Ännu för ett par årtionden sedan hade man på julmorgonen i Kallbäckskogen mött en skock hungriga vargar, och med yxan i hand hade karlarna fått värja hästarna för vilddjuren. Nu under hungeråren strövade det också mycket vargar omkring.

Efter hemkomsten från kyrkan lade man sig till

vila, sedan man ätit en bastant frukost, läste i postillan eller satt och täljde om forna julseder och hur man då färdades till kyrkan. De riktigt gamla berättade, att det i deras barndom inte fanns någon körväg från byn till kyrkan och övre delen av socknen. Man färdades ridande, karlarna i träsadel och kvinnfolket i en stoppad lädersadel, som liknade en karmstol. Man red i flock med brinnande tjärbloss i händerna för att freda sig för björn och varg. En och annan äldre karl kunde också ha hängt ett gammalt, rostigt svärd vid sidan.

Också andra historier berättades från framfarna dagar. I synnerhet kunde gamla Boström, som nu gick på rote i byn och som redan var tjugo år, då ryssen kom till landet, förtälja mycket från gamla tider, om han blott fick en sup eller ett par samt tobak i sin krokpipa. I år var han under juldagarna på Labbas och där trakterade pojkarna honom med både det ena och det andra och hade honom att berätta. — Hur gick det nu till igen, då Edla Lundblad från Paipis halshöggs? frågade någon. Hon hade ju tagit livet av barnet sitt.

Den historien hade gubben berättat många gånger, men var genast färdig att berätta den på nytt. — Jo, det gick till på det här sättet, sade gubben och spottade. — Några dagar förut sände befallningsman bud kring hela socknen, att man ur huse skulle infinna sig vid avrättningsplatsen på prästgårdsbålan i närheten av kyrkan. Karlarna ville inte gå och åse förskräckligheten, men kvinnfolken rände i väg i stora flockar med matknyten i händerna. Då vi kommo till stället, var där redan svart av folk.

Jag lyckades dock tränga mig fram och fick se, hur det gick till. De hade byggt en hög lave och därpå timrat en ställning, som såg ut som en sågbock. På bocken låg en bila, mer än en halv aln bred och så blank, att den riktigt glimmade i solen. Bredvid laven fanns det ett tält eller kanske var det ett brädskjul — jag minns inte så noga. Omkring laven bildade en hel hop kyrkbykarlar spetsgård.

Då Edla fördes dit, satt hon bredvid länsmannen och därefter kom skallfogden och en annan karl, som hade bössa och sist prästen. Edla leddes in i tältet, men efter en stund kom hon ut igen med prästen, som ledde henne vid handen ända upp på laven. Under tiden sjöng Edla en psalm och det höll hon på med, ända tills hon föll på knä och lade huvudet på stupstocken. Så blänkte det till och allt var slut.

Huru bödeln hade kommit till platsen, såg jag inte — bara att han hade en helröd skjorta dragen utanpå kläderna. Efter avrättningen brändes stupstocken.

Just då bilan blänkte till, hörde man förskräckliga tjut bland kvinnfolken. Flera svimmade och två föllo i svår barnsnöd.

— Gick det till på samma sätt, då Laversen avrättades? frågade någon.

— Det såg jag inte, svarade gubben. Men jag såg kroppen hänga på hjulet vid Bolla bro i Borgå socken. Han hade slagit ihjäl sin hustru med kärnstaven och blivit dömd till stegel och hjul.

Då ryssen kom till landet, bodde gubben i Skomakarböle i Helsinge, berättade han. — Då man fick höra, att en rysstrupp närmade sig Helsinge,

samlade sig Helsingekarlarna, mer än hundra man, i kyrkbyn för att sätta sig till motvärn. De hade beväpnat sig med bössor, liar och gärdsgårdsstörar. Bäst de rådslogo om bästa sättet att göra motstånd, kom befallningsman körande till platsen allt vad hästen orkade.

— Är ni tokiga, som tänker slåss med ryssen! skrek han. — Lägg genast bort bössorna och andra livsfarliga don, annars tar ryssen livet av oss allesamman.

Sedan samlade länsmannen och några andra ihop bössorna och de andra vapnen och förde alltsamman på kyrkvinden — och där finns det nog ännu i dag, slutade gubben alltid sin berättelse.

— — —

Annandag jul på morgonen kom det bud från Backas-Henrika, att man tänkte roa sig litet på kvällen i Backas anderstuga. Detta var början till jullekarna byn runt. Man dansade mycket litet, ehuru spelmannen alltid var närvarande. Mest var det ring- och andra lekar man roade sig med. En kopp kaffe eller två med en jästbrödsskiva till bjöds det också på. Medan de unga roade sig i stugan, satt husbonden i farstukammaren och drack en och annan knorr med någon bekant.

Efter Backas kom turen till Skrivars och sen gick det laget runt. Då tjugondedag jul var inne, hade man lekt och roat sig i så gott som alla gårdar i byn.

Men då var det också slut med julen. Halmen, som nu var tröskad till boss, föstes ut och hamnade i svin- och fårkätten. Spinnrockarna, som värdinnan

före julen stuckit undan på vinden, togos åter fram. Karlarna släpade in hyvelbänk och slöjdvirke och begynte med sitt aftonarbete.

Julhögtiden var till ända. Arbetstiden började på nytt.

IX.

Föregående sommar, på höstsidan, hade två herrar från Helsingfors anställt något slags undersökningar längs byns sjöstränder. Det var i synnerhet Tallbacka strandområde de intresserat sig för, och där hade grävts och borrats på flere olika ställen; de hade även undersökt vattendjupet vid stranden. Två syndersmän från byn hade varit dem behjälpliga. De båda herrarna hade emellertid varit så hemlighetsfulla, att man alls icke fått reda på, varför de grävde och borrade, mätte och pålade.

Kort efter jul fick man dock veta orsaken. Tallbacken berättade nämligen, att han utarrenderat en del av sitt strandområde på femtio år åt en slaktare från Helsingfors. Slaktaren skulle anlägga ett tegelbruk på platsen, ty där fanns gott om lämplig lera och sand. Hädanefter skulle det bli annat liv i byn, menade Tallbacken. Man skulle få sälja allt vad man hade att avyttra på platsen och behövde inte släpa det den långa vägen till Helsingfors. Slaktaren hade förfrågat sig om priset på veden och Tallbacken hade till och med uppgivit ett litet högre pris än i Helsingfors. Men slaktaren hade ändå tyckt att det var billigt. Han hade lovat köpa all byns upphuggna ved.

Nyheten väckte allmän glädje. Under de närmaste dagarna resonerades det knappt om något annat än tegelbruket och den nytta det skulle medföra för byn. Man blev otålig, då det dröjde med byggnadsarbetet, som enligt Tallbackens utsago skulle begynna omedelbart, och man började fundera, om herrarna möjligen ångrat sig.

Men de hade inte ångrat sig.

I början av februari kom slaktaren jämte en byggmästare till byn. De slogo sig ned i Tallbacka sal och därifrån sändes bud till flera gårdar, att de önskade tala med byns husbönder.

Det blev ett vidlyftigt resonerande och köpslående på Tallbacka om virkesförsäljningar och dylikt. Slaktaren behövde både stockar, bräder och spiror samt ved i stora mängder. Han prutade mycket och ville ha allt billigt, men husbönderna hade väl reda på prisen och stodo på sig. Till slut enades man dock om både pris och leveranser. Några skulle leverera stock, andra färdigsågade bräder. Man lovade också hyra rum åt tegelbruksarbetarna detta år. Till ett följande skulle slaktaren uppföra en större byggnad för dem. Byggmästaren tecknade upp alla överenskommelser på ett papper, vilket husbönderna dagen därpå, då det var renskrivet, undertecknade med sina bomärken. Tallbacken och byggmästaren bevittnade sedan bomärkena.

Det blev ansträngande arbete och brådska i byn efter den dagen. Leveranserna skulle fullgöras inom en viss tid, annars blev det avdrag vid likviden, och ingen ville lida förluster. Man riktigt kappades om, vem som först skulle hinna fullgöra sin skyldighet.

Det fälldes träd i alla backar och plank- och brädsågare gnedo på varje dag från så tidigt och till så sent, de kunde se sotstrecket på stocken. Ved släpades till tegelbruket från bakskiftena, som lågo ganska långt från byn, och råghalmen, som skulle vara till tak på torkhusen, sålde man så kärt, att man kände sig smått orolig. Det egna arbetet blev skjutet åt sidan. Gödselhögarna bak ladugårdar och stall växte allt högre och kvinnfolken knotade över, att det var knappt om brännved, men inte hann man med sådana körslor nu. Det måste allt uppskjutas till vårsidan. Svårt var det också att få legofolk. Alla mera kunniga syndersmän voro på tegelbruksarbete. Dagspenningen hade också stigit med hast. Vintern förut kunde man få hjälpfolk huru mycket som helst för bara maten. Nu skulle det vara en god dagspenning till. Tiggare kommo också detta år i stora skaror och man försökte använda de yngre karlarna till ett och annat lättare arbete. Men de kunde inte göra nytta ens för maten. De voro för svaga och utsvultna. Tjuvska och opålitliga voro de också. De kunde helt enkelt taga arbetsredskapet med sig och bege sig av redan efter ett par timmars arbete.

Alla överenskommelser med slaktaren blevo dock uppfyllda inom bestämd tid och vid slutlikviden erhöllo alla full betalning utan krångel och bråk. Ja, slaktaren var en riktigt schangtil karl, tyckte man. Då tegelbruket var färdigt på våren, bjöd han alla husbönder, som haft något att skaffa med bygget, på toddy till Tallbacka och då tackade han dem alla och sade, att bättre folk hade han ännu aldrig haft

att göra med. Och liksom de hittills kommit väl överens, så skulle de även framdeles göra det, trodde han. Han skulle bli som en far för dem. Om de behövde något, skulle de bara stöta på honom och han skulle hjälpa dem på allt sätt. Tegel skulle de få för billigare pris än andra och mycket pengar skulle de också komma att förtjäna på arbetarna, som ju måste ha mat och dryck. Ja, tegelbruket skulle i alla avseenden bli till stor välsignelse för bygden.

Då husbönderna på kvällen gingo hem, något röda i synen av de många starka toddarna, fanns det nog ingen så bra karl som slaktarmästar Sjöblom från Helsingfors och inte heller någon så välsignelsebringande inrättning som Tallbacka tegelbruk.

— — —

Första sommaren, då tegelbruket var i gång, visade redan, att slaktaren icke sagt för mycket, då han påstod, att bruket skulle bli till stor nytta för byn. Det förtjänades pengar i varje gård. Där var visserligen blott trettio arbetare vid bruket, utom tillfälligt folk, men de hade hög dagspenning och sparade icke på slantarna. Det var mest folk „uppifrån landet", kunniga slagare och brännare. De bodde här och var i gårdar och backstugor och en del hade hustrun och barnen med sig. Till kvällsmjölkningen kommo de alltid med sina krukor och byttor och sutto i fähuset och skämtade med flickorna, tills mjölkningen var över. På söndagarna löpte de från gård till gård och hade värdinnorna att sälja smör, palvat fläsk och fårbogar, ärter och gryn åt dem. Oftast måste man ge bort den sista

smörklicken och det sista köttstycket och ägget. De voro pockande och högljudda och talade liksom hojtande, så man hade svårt att vägra vad de begärde. Men de betalade bra och utan prut och voro inte så nogräknade, om varan någongång var litet sämre.

Det flöt in pengar. Men på samma gång måste man själv leva tarvligare. Bröd hade man rikligt av, ty man hade råd att köpa ryska mjölmattor. Men det bästa sovlet måste man avstå från och även knappa in på mjölken. Bruksarbetarna skulle mättas i främsta rummet.

Därtill kom en annan olägenhet, som emellanåt kändes rätt obehaglig.

Tidigt på morgnarna och sent på kvällarna löpte bruksarbetarna själva eller deras kvinnor i gårdarna. De hade inte försyn för något. Ofta kommo de på söndagen, just då man läste predikan. Hänsynslöst avbröto de läsningen och fordrade att genast få sitt ärende uträttat. Ville de inte köpa något, så önskade de låna ett och annat — ett kokkärl, en bykbunke eller ett mjölkfat. En och annan gång togo de även utan vidare, vad de behövde, till exempel färdighuggen ved ur lidret. Då man förebrådde dem detta, grinade de bara och menade, att det fanns ved i skogen huru mycket som helst.

Ofta uppträdde de också druckna, i synnerhet på lördagskvällarna. Då hojtade de och sjöngo på byvägarna och ofredade folk, särskilt kvinnor. I synnerhet voro de väckta illa utsatta för dem. Samlades de någon söndagskväll i en skogsbacke eller på en gård, så voro bruksarbetarna tvärt där och be-

gynte föra oljud. Pietisterna, som de kallade de väckta, kunde de inte tåla.

Dessa olägenheter fann man sig dock i med ett visst jämnmod. Man tänkte på inkomsten och den rikliga penningtillgången. Man slapp de tidsödande och besvärliga resorna till Helsingfors och fick ändå väl betalt för vad man hade att sälja. I synnerhet voro värdinnorna belåtna. Man kunde alltid sticka undan någon slant till garn och vad annat man behövde för sig och flickorna och behövde inte tigga far om allt.

Det lovade också att bli ett gott år, och även detta stämde sinnet till överseende och förlåtelse. Våren hade kommit mycket tidigt, varm och mild, väderleken var hela sommaren ovanligt gynnsam med omväxlande värme och regn; frost hade ej inträffat och växtligheten såg därför synnerligen frodig och lovande ut. Allt utvisade att nödtiden nu var slut.

På det sättet förgick den första sommaren.

Under andra sommaren åstadkom bruket betydligt större otrevnad. Arbetarna voro flere till antalet och till största delen nya. Man hade rafsat ihop folk från många orter. De uppträdde nu fräckare än föregående år och voro dessutom bedrägliga. De kunde taga mjölk och andra matvaror på skuld under hela veckan, och då lördagen kom och de fingo likvid, försvunno de från orten utan att betala. De uppträdde ofta druckna och ställde till slagsmål sinsemellan, men vågade dock ej ofreda bysborna, emedan förmannen var mycket sträng och utan vidare avskedade den, som ställt till klammeri i byn.

Men tredje sommaren blev det rent olidligt. Då

inträffade också en händelse, som för lång tid gjorde byn och tegelbruket till allmänna samtalsämnet i socknen.

Vid bruket hade den sommaren samlats än mer slödder än föregående år. Under veckan visste man icke så mycket av bruksarna, som man begynt kalla dem, men på lördagskvällarna och söndagarna strövade de jämt omkring i byn i stora hopar och utförde illdåd av allehanda slag. Gärdsgårdar vräktes omkull, grindar revos ned och slogos i spillror och stenar haglade in genom fönstren. Det gavs söndagar, då de hade byn fullständigt i sitt våld. Man måste hålla alla dörrar låsta och vågade sig knappt ut på gården. Då kvinnfolken mjölkade, måste alltid en karl vara närvarande, annars drucko de upp möjlken eller de mjölkande ofredades svårt. En och annan gång hände det ock, att arbetarna fångade hästar i beteshagarna, satte sig på hästryggen och redo till grannbyarna, där de uppträdde lika oregerligt. Påföljande dag fick man ända till middagen ströva omkring i skogarna för att få rätt på hästarna. Efter ridfärden hade de utan vidare släppt dessa lösa var det passade.

Då det var som olidligast sammankallade Jonnashusbonden några av de ansedda husbönderna i byn för att med dem rådslå i saken. Tallbacken var även närvarande.

Jonnasen förde ordet och sade, att det nu gått så långt, att det rent av var förenat med livsfara att bo i byn. Senaste lördagskväll hade ju Rusarsen blivit illa slagen i huvudet med en stör, då han ville freda dottern vid mjölkningen. Förut hade man

levat stilla och fredligt i byn och ingen hade ens om nätterna behövt låsa sina dörrar. Nu måste man hålla dem låsta även om dagen. Också en del av byns befolkning hade blivit sämre. Det fanns redan flere ungdomar, som sällskapade och drucko med bruksarna samt i fyllan uppträdde lika oregerligt som de. Fick det fortgå på det sättet, blev byn snart den sämsta i socknen — den som ända hittills hållits för en av de bästa.

Alla tyckte, att Jonnasen hade rätt, men vad ville man göra. Att söka förmå slaktaren att skaffa bättre folk lönade sig icke. Senaste höst hade han lovat, att han skulle anställa bara hyggligt folk vid bruket detta år och huru hade det gått. Han hade ju samlat ihop all världens pack.

En och annan husbonde och bland dem Tallbacken menade, att man även haft stor nytta av bruket, i synnerhet under första året, då nöden ännu varit stor. Huru hade det då gått, om icke bruket funnits? Ännu hade de god inkomst därifrån. I andra byar avundades man dem riktigt. Visst var det ju sant, att de hade svåra olägenheter av bruket — men något för något. Tuppen värper inte — bara äter, men ändå måste man hålla tupp för att få ägg. Inte ha heller alla i byn blivit ofredade av bruksarna — åtminstone inte jag, sade Tallbacken, som ivrigast försvarade bruket.

Härtill svarade Jonnasen:

— Jag ska säga, att penningar och goda inkomster inte är allt. Vi skulle nog med Guds hjälp ha rett oss också utan bruket. Det finns ett bibelspråk, som lyder: Vad gagnar det människan, om

hon förvärvar hela världen, men tager skada till sin själ. Vi ha här i byn år för år alltsen bruket kom till tagit skada till vår själ. Vi ha blivit sämre, både den ena och den andra. Ungdomen har börjat supa. Nu för tiden skickas det varje vecka till Helsingfors efter brännvin med tegelskepparna. Vi äldre äro inte så mycket bättre. Vi grannmåla våra byggningar och köpa oss nya schäsar och selar, som vi sedan stoltsera med på kyrkvägen. Men vi öppna inte mer postillan på söndagarna, utan sitta och stirra ut genom fönstret, om bruksarna ska vara i farten igen. Vi ha tagit stor skada till vår själ och snart gå vi alldeles mot fördärvet, om inte bruket fås bort.

De flesta voro ense med Jonnasen även i detta hänseende, i synnerhet alla väckta husbönder, men ingen kunde hitta på något sätt att få förhållandena förändrade. En föreslog att man inte mer skulle sälja något åt bruksarna och på det sättet tvinga dem att uppträda hyggligt, en annan att man skulle vända sig till länsmannen, men de övriga ansågo, att dessa åtgärder inte skulle båta till något. Matförnödenheter skulle de få från grannbyn — en del hade ju redan begynt göra sina uppköp där — och länsmannen — vad förmådde han? Det skulle bara bli värre, om länsmannen på något sätt blandade sig i saken.

Plötsligt sade en:

— Jag tror, att vi kanske redan i år slippa hela bruket, om bara Tallbacken och Jonnasen stå på sig.

— Jag? — Vad skulle jag kunna göra åt den saken? frågade Jonnasen förvånad.

— Ja, se saken är den, att förmannen för några

dagar sedan berättade för mig, att de på det arrenderade området ha lämplig lera och sand bara för detta år. Ler- och sandlagren voro mycket tunnare än de trodde. Om nu Tallbacken och Jonnasen, som båda ha lera och sand invid det gamla området, vägra att arrendera eller sälja, så stå de där. Längre ifrån lönar det sig väl inte att släpa.

— Jag arrenderar inte en fotsbredd, sade Jonnasen bestämt.

Alla stirrade på Tallbacken. Denne rodnade och såg ned.

— Det är så, sade han med sänkt blick, att jag inte kan vägra dem mark. Det står nämligen i mitt kontrakt, att jag, om så fordras, inom de tio närmaste åren är skyldig att utan vidare arrendera åt slaktaren så mycket av bredvidliggande mark han behöver för bruksdriften. Jag kan sålunda inte vägra, även om jag ville.

Alla tego. Några sågo förargade ut, andra tyckte, att Tallbacken knappast kunnat handla annorlunda. Inte hade han kunnat tänka sig, att bruket skulle medföra ett sådant elände.

Då intet stod att åtgöra i saken, beslöt man att bryta upp.

Innan man skildes, sade en av husbönderna skrattande:

— Jag kan hälsa från en gammal bekant. Då jag i går var på bruket efter tegel och skulle betala på kontoret, träffade jag där — kan ni gissa vem?

Ingen kunde gissa det.

— Jo, det var — Strömlund.

— Strömlund? Somliga skrattade, andra sågo

förargade ut. Alla erinrade sig genast världsundergången och den roll Strömlund spelat därvid.

— Hur har han vågat sig hit? undrade en. De lära ha stulit ett och annat vid avfärden. — Och så lät han ju stämma dig till tinget, vände han sig till Jonnasen.

— Ja, men det ledde inte till något. Han kunde inte bevisa någonting. Själv råkade han dessutom rätt illa ut för befallningsman, som hotade att fängsla honom för något fuffens, som han begått kort före tinget. Bråk och onödiga kostnader åsamkade han mig i alla fall.

— Han ser nu alldeles annorlunda ut än förra gången han var här, sade den, som meddelat nyheten. Han är rakad och klädd som en herre. Förmannen berättade, att han är svåger till slaktaren, som vill hjälpa honom på fötter igen och för den skull har anställt honom som något slags skrivare vid bruket. Han har slutat att supa och antagligen också att predika, slöt han skrattande.

På hemvägen hade man rätt roligt åt nyheten om Strömlund och undrade, vad gummorna skulle säga, då de fingo veta, att han fanns på orten igen.

— — —

I början av augusti, då rågskörden var avslutad på alla gårdar, beslöt ungdomen att ställa till dans en söndagsafton i Andersas stora gammelstuga.

Jonnasen varnade dem.

— Låt bli med det, det slutar inte bra, sade han. Minns ni inte, hur det gick om johanne på gungbacken? Ni blev ju till slut bortjagade från hela

backen och gungan sönderslagen. Så kan det också gå nu.

Jonnasen hade noga följt med bruksfolkets förehavanden under senaste tid och han hade tyckt sig märka, att man särskilt hade något ont i sinnet mot ungdomen. Han trodde, att Strömlund stod där bakom. Han kunde väl inte glömma strykbastun den johanneaftonen då världen skulle förgås. Han hade begynt supa igen och var mycket tillsammans med arbetarna, med vilka han tycktes stå på god fot. I byn hade han dock icke visat sig.

Men ungdomen lät icke varna sig.

På den bestämda söndagskvällen hade en stor mängd pojkar och flickor samlats i Andersas stuga. Man begynte med ringdanser och lekar, men övergick snart till riktig dans. Hambopolka och kadrilj var det man dansade mest, men också någongång en trestegsvals. Nyström gned av alla krafter på sin fiol och Mattas-Hindrik dundrade och ringde på sin tamburibas. Litet emellan sprang någon av pojkarna ut för att se, om bruksarna voro i rörelse. Ingen syntes dock till.

Bäst det var kom det emellertid bud, att en flock på tio till femton bruksare syntes i Ollaståget och tycktes vara på väg åt Andersas till. De hade spelman med sig.

Det blev med ens slut med dansen. Några av pojkarna skrattade, ehuru det lät litet tvunget, två smögo sig tyst och obemärkt ut, men de flesta föreföllo lugna och oberörda. En del av flickorna blevo rent vettskrämda, knöto i hast dukarna på huvudet och rusade hem på alla möjliga omvägar.

Man ville fortsätta dansen, men det gick icke. Blott ett och annat par förmådde spelmännen, som sågo alldeles oberörda ut, locka ut på golvet.

Någon tystade ned musiken och lyssnade. — Jovisst, nu hördes redan fiolspel samt högljutt prat och larm. Snart skulle de vara där.

Då sprungo pojkarna upp som en man. I bänkkistorna hämtade de påkar och andra tillhyggen, som de försett sig med redan före dansens början. Trumpetars-Otto, som antogs vara byns starkaste karl, grep en pall och ställde sig invid dörren i spetsen för de andra.

— Ingen bruksare in! skrek han och de andra instämde. De mindes johannenatten på gungbacken och nu skulle de taga hämd. Det var just därför de ställt till dansen.

Med detsamma hördes starkt tramp och skrål i farstun och ögonblicket därpå rycktes dörren upp och en storväxt bruksare störtade in, tätt åtföljd av andra.

Karlen hade dock knappt hunnit innanför dörren, förrän han huvudstupa störtade omkull för Trumpetars-Ottos slag med pallen.

Inom kort var slagsmålet i full gång. Bruksarna kommo inrusande som arga tjurar med huvudet nedböjt, slogo vilt omkring sig och skreko än värre. Några av dem voro försedda med påkar, men de flesta hade blott händerna att försvara sig med. De hade inte varit beredda på ett så våldsamt motstånd och i ingen händelse på att bli anfallna, de som alltid varit de anfallande.

De kunde därför i längden icke värja sig, utan

måste lämna stugan och draga sig ut på backen. De voro också så många, att de hindrade varandra i försvaret.

På backen försedde de sig med påkar och andra avhåll samt gjorde min av att ånyo tränga in i stugan.

Bypojkarna hade ställt sig vid farstudörren i en klunga.

— Den första, som tänker sig in, får av den här, skrek Trumpetars-Otto och höjde hotfullt sin pall.

Bruksarna hejdade sig och rådslogo med varandra. Efter en stund avlägsnade de sig långsamt från gården i sluten trupp. Innan de gingo, visade två av dem hotfullt kniven. De fruktade tydligen att bli förföljda.

Bypojkarna följde dem också, men på avstånd. De ville se, huru de skulle förhålla sig i byn vid avfärden. De skrålade och svuro nog och bröto även sönder ett par grindar, men annars gjorde de ej illa.

Då de kommit in i skogsbacken, som låg mellan byn och bruket, återvände de flesta av bypojkarna till dansstället. Trumpetars-Otto och några andra bland de djärvaste smögo sig dock genom skogen efter bruksarna ända till bruket. De hade begynt bråka sinsemellan och pojkarna voro nyfikna att se, om de möjligtvis skulle råka i slagsmål med varandra.

— — —

Påföljande morgon kom en flicka, som med korna var på väg till en hage bortom bruket, tillbakaspringande till byn och berättade med andan i halsen,

att en karl låg död på vägen till bruket. Han låg med ansiktet mot jorden och var starkt nedblodad. Flera personer begåvo sig genast till platsen. De undersökte närmare den döde och funno, att det var — Johan Strömlund.

— — —

Det uppstod en förfärlig uppståndelse i byn, då händelsen blev bekant. Man uträttade knappt någonting den dagen, utan satt i stugorna eller stod i tågen och resonerade om mordet. Något sådant hade icke hänt förr i byn, ja inte i hela socknen. En gång för mycket länge sedan hade visserligen en övermodig Nylands dragon blivit så grundligt uppiskad, att han någon tid därefter dött, men det kunde inte kallas mord, det. Och huru hade det kunnat hända Strömlund? Han hade inte varit i sällskap med bruksarna, såvitt man visste. Skadan var visserligen inte så stor, tyckte mången, och strängt taget var det en sak, som blott angick bruksarna — de hade väl på hemfärden börjat slåss sinsemellan —men det hade i alla fall hänt i byn och byns egna pojkar voro på ett otrevligt sätt inblandade i saken.

Några dagar efter mordet kom länsman Tallgren till byn. Han skrek och svor och gormade som vanligt och lät kalla till nämndemannens så många ungdomar man fick tag i och en mängd av bruksarna.

Pojkarna berättade sanningsenligt allt vad de visste. De hade visserligen slagit först, men bruksarna hade objudna trängt sig in. De hade inte förföljt bruksarna efter slagsmålet, endast smugit sig efter dem genom byn och skogen för att se, om de

möjligtvis skulle göra sig skyldiga till något illdåd. Sedan hade de flesta återvänt till Andersas; några hade gått hem.

Bruksarnas berättelse lät annorlunda. De hade kommit fredligt till dansen, men redan då de öppnade dörren, hade Trumpetars-Otto, som de väl kände, illa slagit en av dem i huvudet med en pall. Sedan de blivit utjagade, hade man förföljt dem ända till bruket och hotat dem. De hade tydligt sett Trumpetars-Otto och ett par andra pojkar bland de förföljande.

På länsmannens fråga, huru det kunde komma sig, att Strömlund blivit mördad, han hade ju icke följt med de andra till Andersas, svarade bruksarbetarna förvirrat och motsägande. En del trodde, att han varit i byn „annars bara" och sedan sällat sig till dem; andra förklarade dock, att han varit med dem hela tiden, ehuru han hållit sig gömd under slagsmålet.

En av bruksarbetarna, som i grunden tycktes vara en hederlig karl, förklarade emellertid, att det var Strömlund, som stod bakom alltsammans. Han hade bjudit arbetarna på brännvin samt uppmanat dem att en gång riktigt grundligt klå upp bypojkarna, som han tycktes vara mycket hatfull mot. Under slagsmålet hade han hållit sig gömd, men sedan åter sällat sig till dem och begynt förebrå dem för rädsla och feghet. Det hade kommit till skarp ordväxling mellan honom och flere av arbetarna, och en gång hade han till och med blivit rätt grundligt omtufflad på vägen. Han hade sedan hållit sig ett stycke efter de andra. De hade på smygvägar blivit förföljda av

bypojkarna och bland de förföljande hade han tydligt observerat Trumpetars-Otto, men överfallna hade de inte blivit.

Trumpetars-Otto berättade, huru slagsmålet begynt och slutat. Han dolde icke, att det var han, som först slog till och att han också före dansen uppmanat de andra att förse sig med påkar och andra tillhyggen. Han hade varit övertygad om, att bruksarna icke skulle lämna dem i fred. Efter slagsmålet hade han och några andra smugit sig efter bruksarna för att se, vad de skulle företaga sig, men varken han eller någon annan hade överfallit dem. I skogen hade han ett tag smugit sig ganska nära bruksarna, då han såg, att några av dem stannade och begynte högljutt tvista med varandra. Strömlund hade han alls icke sett till varken under slagsmålet eller senare. Han tillade slutligen, att han icke hade någon slidkniv, bara en liten fällkniv, och Strömlund hade blivit dödad med ett kvinhugg i halsen.

Då länsmannen frågade var Otto hållit hus den senare delen av natten, eftersom han icke återvänt till dansen och ej heller sovit i loftet, enligt vad hans yngre bror sade, blev Otto förvirrad och rodnade och förklarade slutligen, att han skulle upplysa därom vid tinget. Det skulle väl i alla fall bli tingssak av, tillade han.

Länsmannen smålog och frågade icke mera.

Men annars var länsmannen i hög grad bekymrad för Otto. Inom sig var han fullt övertygad om, att Otto icke var skyldig till mordet. Men hans sak såg sjuk ut. Han hade uppäggat de andra och även

begynt slagsmålet. Han hade bevisligen följt efter bruksarna också genom skogen, där den mördade låg, och även bevisligen varit den, som ställt till dansen just för att de en gång skulle bli i tillfälle att grundligt genomprygla bruksarna.

Men Strömlund hade blivit dödad med kniv och länsmannen visste, att varken Otto eller någon av de andra skulle gripit till kniven. De kunde visserligen med fröjd delta i ett slagsmål, om det så skulle vara, och också begagna en påk eller något annat lämpligt avhåll, men kniven — nej, aldrig! Sammanhanget var för övrigt lätt att inse. Mördaren fanns bland bruksarbetarna.

I alla händelser måste länsmannen göra sin plikt och han skrev därför i slutet av sitt protokoll, att han fängslat och till länshäktet införpassat bondesonen Otto Vilhelm Vahlström från Trumpetars f. d. kronohemman såsom skäligen misstänkt att natten mot den — den — vad fan var det nu igen för ett datum? — mumlade han högt för sig själv.

— Nionde söndagen efter trinitatis, sade någon.

Länsmannen blängde argt.

— den — augusti 1871 ha medelst ett knivhugg avdagatagit förre studeranden Johan Fredrik Strömlund från Helsingfors stad.

— — —

Påföljande natt uppsändes i månget hem i byn en innerlig och ödmjuk bön till Gud, att mördaren snart måtte bli funnen och Trumpetars-Otto frigiven. Icke ett ögonblick tvivlade någon på, att han var oskyldig.

Men det dröjde nära två år, innan Otto blev

frigiven. Man kunde inte finna någon sak mot honom — och inte mot någon annan heller.

Då var Trumpetars-Otto, byns starkaste karl, en bruten man samt litet småfjollig. Han stultade sedan under många år omkring i byn och småpratade för sig själv.

X.

I mitten av åttiotalet inträffade en stark brytning i den nyländska allmogens liv och verksamhet. Brytningen, som gjorde sig särskilt starkt gällande i närheten av huvudstaden, föregicks av ett allmänt missnöje med det bestående. De gamla mangårdsbyggnaderna med sina små fönster föreföllo en trånga, fula och obekväma. Man såg sig omkring och fann, att det gavs en hel hop folk, som bodde vackrare och hade det bekvämare. Herrgårdarna, som hittills hållit sig så gott som fullständigt slutna för allmogen, begynte öppna sina dörrar också för bönder. Man fick sitta på mjuka soffor och stoppade stolar och betrakta omgivningen från verandor med glasväggar. Stadsborna begynte bygga ståtliga, grant målade sommarvillor litet varstans på landsbygden och folkskolorna, som uppstodo här och där, sågo även prydliga ut.

Ofrivilligt anställde man jämförelser och tyckte, att den låga, gråa byggnaden på hemgården såg tarvlig och ful ut.

Några byggde nya byggnader, andra, det stora flertalet, förändrade sina gamla.

Man byggde till ett rum här, ett annat där, man skarvade och fyllde på. Det gamla trapphuset för-

vandlades till glasveranda, farstun tapetserades och kallades tambur. Den stora stugan, som hittills utgjort familjens samlings- och arbetsrum, fick särskild ingång och avbalkades till kök med pigkammare och skafferier. En och annan kunde till och med bygga ett brädtorn på taket eller spika en tandad planka på takåsen.

Pinnsoffan och pinnstolarna buros på vinden, likaså de vackert böjda matskåpen, och stoppade ryska möbler och skänk med matbord och rottingsstolar köptes i stället.

Och så var det klädedräkten.

Det nya köket var för litet för vävstolen och spinnrockarna. Det hemvävda tyget försvann. I stället för fyrskäfts-halvylle och bastanta vadmalstyger, som alla tidigare tillverkats av mor och döttrarna i gården, köptes korderoj, trikå och Littoiskläde i handelsbodarna, som började förekomma en i varje by. Också den gamla byskräddaren, som varje vår och höst infann sig i gården med sitt pressjärn och sin stora sax, fick stryka på foten eller nedsattes till lappskräddare. Till varje sockens medelpunkt, kyrkbyn, inflyttade en riktig stadsgesäll, som satte upp skylt på väggen och modeplanscher i fönstret.

Lika stort var omslaget i jordbruksdriften. Jordbruket begynte drivas mer som affär. Man upphörde att tillverka ost och smör och att göda kalvar. I stället sändes mjölken till de av danskar inrättade mejerierna och skumningsstationerna. Nya jordbruksredskap anskaffades. Ådret och pinnharven utbyttes mot vändplogen och fjäderharven.

De gamla åkrarna, som oavbrutet burit säd i århundraden, insåddes till fodervallar, och de naturliga ängarna med sina videbuskar och tåteltuvor lades under plogen. Jordbruksmaskiner begynte komma till användning. I stället för lien fick man slåttermaskinen och i stället för slagan tröskverket med hästvandringen.

Även ladugårdsskötseln omgestaltades. Dittills hade den hört till värdinnans särskilda verksamhetsområde. Någon större omsorg hade icke ägnats den. Korna fingo äta det sämre fodret, hästarna det bättre. Kornas skötsel och utfodring hade betraktats nästan som ett biarbete.

Nu blev det husbonden, som tog ladugården om hand. Och ifrån att ha varit den mest försummade av alla gårdens näringsgrenar, blev den den mest omhuldade.

De förändrade förhållanden, under vilka husbondfolket begynte leva, berörde självfallet även tjänarna. Man fick också på detta håll en annan syn på livet. Fordringarna stego. Krav på större lön samt framförallt större personlig frihet började framställas.

Dittills hade ett nästan patriarkaliskt förhållande varit rådande mellan husbondfolket och tjänarna. Man åt vid samma bord och om kvällen satt man tillsammans i den stora stugan och resonerade om dagens händelser eller om den påföljande dagens arbeten. Tjänarna betraktades som medlemmar av familjen och vad bonden unnade sig själv och sina egna, det unnade han också dem. Sin husbondevärdighet tillspillogav han dock aldrig.

Den omständigheten, att husbondfolket begynte äta vid särskilt bord i „matsalen", verkade upplösande på förhållandet till tjänarna, redan den. Dessa drogo den för övrigt naturliga och i många fall även berättigade slutsatsen, att husbondfolkets kost var bättre än tjänstfolkets. De blevo missnöjda, började klandra kosten och baktala sitt husbondfolk.

Till nu hade det varit allmän sed, att tjänarna icke avlägsnade sig från hemmet utan att husbondfolket blev underrättat därom. Någon synnerlig lust att släntra omkring i bygden hade de ej heller. De trivdes gott hemma i stugan. Tid till byfläng saknades också. Även kvällarna voro upptagna av arbete. De flesta av gårdens redskap förfärdigades i hemmet och det var allmän sed, att drängen som kvällsarbete förfärdigade åtminstone ett kör- eller åkerbruksredskap under vintern. Tjänarinnorna skulle åter sitta vid spinnrockarna. Om sommaren utsträcktes arbetstiden till ganska sent; ej heller då blev tid övrig för bybesök.

Men med detsamma den stora stugan förändrades till kök, fanns ej mer någon plats för spinnrockarna, vävstolen och hyvelbänken. Drängarna, som därigenom sluppo kvällsarbetet och vantrivdes sysslolösa i det lilla köket, begynte förnöta de långa vinterkvällarna i syndersmansstugorna, där de hade någon att prata med. Husbonden satt vanligen i kammaren eller hos någon granne.

På detta sätt fjärmades husbondfolk och tjänare allt mer från varandra, tills man slutligen gjorde fullständig boskillnad. Drängen blev statkarl och in-

hystes i något kyffe, helst så avlägset från gården som möjligt.

Och nu begynte man betrakta varandra nästan som fiender.

— — —

Det var naturligt, att den nya tiden med dess krav skulle tränga även till skärgårdsbyn, så avlägsen den än var från socknens medelpunkt, kyrkbyn, där förhållandena först och snabbast förändrats. Man kunde icke undgå att höra det buller och bång, som förändringarna åstadkommo, om ock ljudet ljöd mera dämpat här.

Man var betänksam. Man såg, att det nya visserligen medförde mycket gott för bonden, men man såg också nackdelarna. Man erfor, att det dagligen flöt in mycket pengar, men man förstod, att det också dagligen måste läggas ut mycket. Det var strängt taget hugg i samma skåra.

Men det nya trängde på. Det kunde i längden icke stås emot. Betänksamheten fick ge vika och den ena efter den andra begynte skrida till en åtgärd, som var mycket tung och påkostande, men som var ovillkorligen nödvändig, om man ville uträtta något: man började taga ut sina sparpenningar från banken.

Då Jonnasen hörde detta, uttalade han åter månget varningens ord. Han var nu gammal, alldeles vithårig och mycket nedböjd av årens arbete och slit. Han hade alltid varit den återhållande, dämpande och lugnande kraften i byn, vad det än gällt. Med åren hade det övergått till envishet och till ett hårdnackat fasthållande vid allt gammalt, som om det

varit något heligt. Då han fick höra, att bönderna togo ut sina besparingar från banken och tänkte lägga sig till med nya jordbruksredskap och bättre kreatur, varnade han som sagt och påminde om tegelbruket.

— Då tyckte ni också alla, sade han, att bruket skulle medföra en sådan nytta för byn. Det skulle flyta in så mycket pengar som aldrig förr och det skulle byggas och lagas och köpas. Men hur gick det? Vad gav oss bruket? Fjolliga Trumpetars-Otto och dåliga seder, som vi aldrig slippa.

— Men det flöt också in pengar, invände man. Vi skulle knappast ha stått oss så väl som vi gjorde det sista fattigåret, om inte bruket funnits. Det som vi ha på banken, har också till största delen kommit från bruket. När vi nu ta det, är det meningen att använda det till vår nytta. Om ett par år ha vi lika mycket och mer på banken igen — —

— Men de dåliga sederna — mordet — Trumpetars-Otto — sådant kan man inte ta ut från banken och använda till nytta, brummade gubben och anförde sitt kärvordna bibelspråk: Vad gagnar det människan, om hon vinner hela världen, men förlorar sin själ.

En och annan tog också intryck av gubbens ord, men de flesta togo ut sina besparingar och köpte sig en plog, en harv eller något annat nytt jordbruksredskap. Två reparerade och målade sina byggnader och Grejusen köpte en grann schäs och en åksele med mässingsbeslag.

Till en början kunde man inte använde de nya redskapen. Det gick komligt och bakvänt och arbetet

blev illa utfört. Man skrek och hojtade åt hästarna, man vände och synade redskapet, skruvade till en mutter här, släppte på en annan där, man funderade och man rådslog, men allt med samma resultat. Det nya redskapet utförde ett skralt arbete och höll dessutom på att göra slut på de små hästarna. Man begynte ångra sina köp och påminde sig Jonnasens varningar. — Ja, gammal är ändå älst.

Då kom hjälpen.

Tallbacka-sonen, August, hade nödgats sluta skolan, emedan handelsmannen, hos vilken han bodde och som även till största delen bekostat hans skolgång, dött och Tallbacken icke ansåg sig ha råd att ensam underhålla sonen i staden. Först var det fråga om, att August skulle stanna hemma. Han var nu stora karlen och enda sonen och behövdes nogsamt i hemmet. Tallbacken begynte också bli gammal. Men hur det var beslöts det, att August först skulle genomgå en jordbruksskola och därefter helt övertaga hemgårdens skötsel. Till denna skolgång ansåg Tallbacken sig ha råd.

August hade genomgått jordbruksskolan och var nyligen hemkommen. Det var för övrigt en rask och hurtig fyr, lång och ståtlig till växten som fadern och ovanligt gladlynt till sinnes som modern. Han var van vid kroppsarbete allt från barndomen och kände noggrant bysbornas sätt att tänka och handla vid olika tillfällen. Folket sade, att han icke tycktes ha tagit någon annan skada av den långa skolgången, än att han ville gå finare klädd än andra och att han talade förnämt.

En eftermiddag på höstsidan hörde August ett

ovanligt högljutt ptroande och hojtande från Andersas långkya — en liten, tuvig och sur ängslapp bakom ställets ladugård.

Han upptäckte snart, att ljudet härledde sig från två fullvuxna karlar och en pojke, som voro i färd med att plöja upp den lilla ängslappen. Gårdens drängpojke körde hästarna, Andersas-husbonden själv höll i plogen och bakefter hoppade och stampade gamle fafa med en spade i handen på plogtiltan för att få den att lägga sig. Hästarna sprätte och drogo, den ena då och den andra då, och Andersasen kunde inte på något sätt få plogen att gå jämnt. Emellanåt for den för djupt in, emellanåt slank den åter upp ur jorden. Andersasen spottade i händerna, grep stadigt om ploghandtagen och spärrade ut benen, men allt gick det lika galet. Drängpojken, som inte ansågs kunna köra, fick allt emellanåt förfärligt ovett.

August begav sig i väg till ängen. Då han kom dit, hade Andersasen, våt av svett och arg, givit order åt pojken att spänna från hästarna. Plogen hade han slängt ett långt stycke från fåran.

August frågade, sedan han hälsat, om inte han i sin tur finge försöka. Kanske hade han bättre lycka.

Andersasen gav motvilligt sitt samtycke.

— Det går inte att plöja här, sade han vresigt. Marken är för sur och tuvig — eller också har plogen något fel. Han betraktade förargad det nya redskapet.

— Det ser ut att vara en god Söderkulla plog. Månntro den ska ha något fel.

August synade plogen.

— Aj, för katten! utropade han. Den är ju oslipad — alldeles som den kom från smedjan.

— Skall den slipas? frågade Andersas förvånad.

— Visserligen, inte går den annars, svarade August leende.

Så begåvo de sig till gården för att slipa plogbillen. När detta var gjort, skruvade August fast billen ånyo, rättade på hästarnas seldon, kopplade plogen till behövligt djup och fattade handtagen.

— Hit med tömmarna, Alfred! ropade han till drängpojken. — Inte behöver jag någon körkarl — och inte behöver fafa hoppa och stampa på tiltan där bakom heller. Tegryggen är visst litet illa plöjd, men det kan inte hjälpas numera.

Så manade han sakta på hästarna och körde plogen i jorden.

En stund sprätte hästarna även nu, men då de märkte, att det inte hojtades och ptroades och rycktes i betlarna, lugnade de sig och begynte snart dra alldeles jämnt och stadigt. Också plogen löpte jämnt och tiltan lade sig vackert allt efter som plogen skred fram.

Efter två timmar var ängslappen upplöjd. Men dessförinnan hade såväl Andersas-husbonden som hans drängpojke lärt sig plöja. Pojkens ögon riktigt glittrade av fröjd, där han gick efter plogen och då August berömde honom och sade, att han plöjde jämn tilta utan läppar, var han nästan gråtfärdig av glädje.

Då plöjningen var slutförd, tackade Andersasen August hjärtligt för hjälpen och lärdomen.

— Jag märker nu, sade han, att det icke är nog med, att man skaffar sig ett nytt redskap, man måste också lära sig använda det. Du, August, får nog mycket att göra, innan du får oss alla inlärda, tillade han skrattande.

— Men alla i byn ha inte skaffat sig nya redskap, menade August.

— De komma nog att göra det, svarade Andersasen. Den ena först, den andra sedan. Det talas nu om kvällarna knappt om annat än de stora skördar som fås i kyrkbyn — de ha ju nästan fördubblats. I Gesterby och Mårtensby äro de inte mycket sämre. Också i Boxby, som alltid stått litet efter, plöjde de senaste höst upp en del av sina gamla ängar och sådde in bolåkrarna i stället.

— Men Jonnasen han håller sig till det gamla, han, så länge han lever, skrattade August. — Och kanske också far min, tillade han litet vemodigt, men ångrade sig genast och förklarade, att det ändå icke var så farligt med hans far i det hänseendet.

— Far din? frågade Andersasen förvånad. Skulle han ha blivit gammalmodig på äldre dagar — han som förr alltid var framom andra och ställde sig i spetsen för allt, som lände byn till nytta. Tegelbruket till exempel var egentligen, efter vad jag hört, hans påhitt. — Det upphörde visst sen, då slaktaren gjorde konkurs, men det rådde inte Tallbacken för. — Kanske var det ändå bäst, att det gick, som det gick, tillade han mera för sig själv.

Då August märkte, att samtalet begynte komma in på ett farligt område, tog han avsked och avlägsnade sig. Tegelbruket, tänkte August, det kom

man alltid till i sina samtal, vad helst man än resonerade om. Brukstiden var en tid, som de inte kunde glömma. Trumpetars-Otto gick ju också småfjollig omkring och småpratade för sig själv och påminde folk ständigt om tegelbruket och bruksarna. De övriga i byn hade dock förtjänat på bruket, om de också haft svåra olägenheter därav, men hans far — — —

En afton, då August föreslagit för fadern, att de skulle ta itu med byggandet av en ny ladugård — den gamla var ju alldeles fallfärdig — hade fadern skyggt, nästan ödmjukt meddelat sonen, att han icke hade pengar därtill. Tegelbruket hade slukat allt vad han tidigare sparat och mycket mera därtill. Han hade stått i borgen för slaktaren och när denne gjorde konkurs, hade han fått betala ut ett betydande belopp. Han hade då varit tvungen att låna och Jonnasen och hans farbror i stan hade gått i borgen. Sina sparpenningar hade han tidigare satt in i bruksföretaget. Han var, som folket sade, tegelbrukets egentliga upphovsman. För Jonnasen hade han berättat alltsammans, men inte för någon annan. Hur saken blivit känd av de övriga, förstod han ej. I byn hystes icke fiendskap mot honom för den skull, det visste han nog. Men han förebrådde sig själv bittert. Han sade helt uppriktigt till August, att det var högmodet och snikenheten, som drivit honom att begynna med tegelbruksaffären. Han hade velat vara förmer än de andra, velat visa bysborna, att han kunde åstadkomma något, som alla skulle tacka honom för. Han hade också önskat förtjäna pengar för egen del. Det visade sig emel-

lertid snart, att affären icke var så god, som han och slaktaren tänkt sig. Leran var av dålig beskaffenhet och de måste sälja teglen till underpris. Då mordet inträffade, hade han redan haft klart för sig, att allt snart skulle ramla.

Mordet tryckte honom också svårt. Han kunde inte se Trumpetars-Otto, utan att känna ett styng i hjärtat. Han tyckte, att det egentligen var han, som var skulden till Ottos olycka. Då han hörde att slaktaren hade för avsikt att skicka Strömlund till bruket, hade han på det bestämdaste bort avstyrka det. I stället hade han blott i förbigående halvt skämtsamt berättat, vad Strömlund redan uträttat på orten samt undrat över, huru han hade lust att visa sig där igen. Åt detta hade slaktaren blott skrattat och sagt, att Strömlund var en karl, som skämdes varken för Gud eller människor.

Den värsta stunden i hans liv hade varit den, då han måste be Jonnasen gå i borgen för honom. Han hade uppskjutit det dag för dag, men slutligen måste han det dock. Jonnasen hade emellertid icke sagt ett förebrående ord, varken då eller framdeles. Men Tallbacken visste, att svågern på det högsta ogillade honom och ansåg honom vara skulden till allt ont, som hänt i byn. Om han nu började med något nytt — som han förresten inte hade råd till — skulle Jonnasen få än sämre tankar om honom. Först måste skulden betalas och svågern befrias från sin borgen. Sedan kunde man tänka på ladugårdsbygget och annat nytt. Han visste också, att Jonnasen ogillade honom för att han låtit August gå i skola i stan. En gång hade han till och med sagt,

att det måhända kunde gå August, som det gick Daniels Johan Fredrik från Immersby. Han skulle bli både präst, doktor och häradshövding, men blev till slut bara skolmästare i hembyn.

Då August tänkte på detta Jonnasens yttrande, rodnade han och reste sig som i trots. Så skulle det inte gå med honom. Han skulle bli varken präst, doktor, häradshövding eller skolmästare — kanske ändå det sistnämnda på sätt och vis, smålog han. Han hade redan för en stund sedan börjat med ett slags undervisning.

Med detsamma hajade han till. Just då han skulle vända förbi Jonnas stallknut, kom en ung flicka emot honom. De voro nära att stöta ihop.

August rodnade, men flickan frågade skrattande, om han gick i sömnen.

— Nej, jag funderade bara.

— Och vad funderade skolmästarn på, om man får fråga?

— Skolmästarn? — Varför kallar du mig skolmästarn? frågade August häpen.

— Jag kom att säga så, därför att far för en stund sedan kallade dig skolmästare. Han såg nämligen genom stugfönstret, hur du lärde Andersasen plöja, och då sade han: Få se bara, om inte Tallbacka-August också slutar som skolmästare, han lär redan Andersas-folket plöja.

August skrattade, men icke utan en viss bitterhet. Han var alldeles säker på, att bra mycket hån legat bak Jonnasens uttryck. Han hade säkert i det ögonblicket tänkt på Daniels Johan Fredrik. Men det kunde icke hans fosterdotter Anna-Lisa veta.

— Jag tror, att jag inte är vidare väl anskriven hos din far, sade August. Emellanåt ser han knappast åt mig, då vi mötas.

— Tro inte det, svarade Anna-Lisa glatt. Tvärtom anser han dig vara en rätt bra karl, efter vad jag kunnat förstå, skrattade hon. — Men ser du, far är gammal, redan närmare åttio år, och kan inte förstå era funderingar nu för tiden. Han tycker också om allt, som är gammalt, och säger ofta, att det gamla är det nyas föräldrar och att den, som icke aktar sina föräldrar, för honom går det inte väl. I går då mor tänkte slänga ett gammalt, söndrigt kavelträ i elden, blev han nästan ond och sade, att det kavelträet hade funnits i gården allt från hans farfars tid och skulle finnas där så länge han levde. Sedan fick de göra med det, vad de ville.

— Bra sagt, menade August. Också jag tycker om sådana där gamla saker och anser, att man bör bevara dem. Men, ser du, allt gammalt är inte gott och allt nytt inte ont. Man kan tycka om en gammal gumma och låta henne leva tills hon dör. Men en ung flicka är något annat — henne tycker man om på ett helt annat sätt.

Anna-Lisa rodnade.

— Nej, nu måste jag i väg, sade hon hastigt. Jag skulle uträtta ett ärende åt mor hos Lassas och nu står jag här och — Farväl och lär nu också de andra i byn plöja. — Därmed vände hon sig skrattande om och var snart försvunnen.

Då far och son senare på aftonen sutto vid kvällsvardsbordet, sade August:

— Jag tycker, att vi ändå i vinter skulle börja med ladugårdsbygget. Kommer tid, kommer råd.

Tallbacken suckade. Han hade under den senaste tiden blivit så tungsint, förlorat all självtillit.

— Visst vore en ny ladugård nödvändig — nödvändigare än allt annat. Den gamla är så förfallen, att vi knappast kan ha kreatur i den längre. Där står ju också 1762 inhugget på gavelväggen.

— Den stocken ska vi förvara som ett minne, sade August skrattande. Men det övriga kan vi gott hugga till ved.

XI.

Vid en kommunalstämma, som ägde rum på senhösten, hade Andersas-husbonden jämte ett par andra bönder inkommit med en skrivelse, däri de yrkade på, att en folkskola skulle inrättas i byn. Byn låg mitt emellan tvenne andra större byar. Skolan skulle således komma att betjäna tre byar jämte den ganska talrika skärgårdsbefolkningen. Två skolor hade redan uppförts i kommunen, en i kyrkbyn och en i norra delen av socknen. Det var således icke mer än rättvist, att man också uppförde en skola i södra delen.

Stämman upptog icke skrivelsen till behandling den gången, utan bordlade ärendet till nästa sammanträde.

Under mellantiden var byn delad i tvenne skarpt skilda partier: de, som önskade skola i byn och de, som icke önskade det. De senare voro betydligt flere till antalet.

Den strid, som nu uppflammade, var vida skarpare och hänsynslösare på båda sidor än striden mellan väckta och kyrkliga tidigare. Det gällde denna gång de stridandes penningpung.

Skolmotståndarna framhöllo, att skolbygget ytterligare skulle förhöja skatterna samt dessutom åsamka bönderna en hel del andra utgifter och be-

svär. Då de två tidigare skolorna uppfördes, hade bönderna fått skänka och till byggnadsplatsen släpa största delen av virket och dessutom verkställa en mängd andra körslor. Så skulle det väl gå till även nu. Men man hade nog med det egna arbetet. Man ville på inga villkor åtaga sig extra körslor och besvär och ej heller ville man betala högre skatter. Må de, som hålla på skolan, också bygga den. De andra behövde inte skolan. Deras barn kunde gott reda sig med det de fingo lära i den vandrande småskolan, som kom till byn en månad på hösten och en på vintern.

Också de väckta tänkte på sin ekonomi och de utgifter skolan skulle åsamka dem nu och framdeles. Men de ställde icke penningfrågan i främsta rummet, sade de. Det var en annan vida viktigare sak de tänkte på. De förklarade rent ut att skolan var ett djävulens påhitt. Den onde ville på detta sätt fånga bysbornas barn. Skolan skulle hos barnen uppamma högmod och ett trotsigt sinne. De skulle få lära sig en mängd världsliga och fåfängliga ting, och detta skulle även göra dem själva världsliga och fåfänga. När barnen slutat sin skolgång, skulle de tycka sig vara något — i alla händelser förmer än föräldrarna och därmed skulle också respekten för far och mor vara försvunnen. Att kunna läsa, skriva och räkna nödtorftigt är bra, men det fick man lära sig i den vandrande småskolan. Herrskapsbarn, som inte dugde till annat än herrar, kunde gå i skola, de, men inte böndernas barn. I Bibeln fingo bondens barn lära sig allt vad som behövdes för detta livet och mera därtill.

Striden blev allt häftigare ju närmare det led mot kommunalstämman. En rusthållare från Pigby reste omkring och insamlade fullmakter av skolmotståndarna. När han under en sådan färd kom till rågrinden mellan Gesterby och Massby, mötte han Baggasen, som var ute i samma ärende för motpartens räkning.

Det kom till ordväxling.

— Är du på ekorrjakt? frågade rusthållaren, sedan de stannat hästarna på var sin sida om grinden och hälsat.

— Hur så? frågade Baggasen förvånad.

— Därför att du kisar opp mot trätopparna och inte ser grinden, svarade rusthållaren hånfullt och högdraget.

— Jag tycker, att rusthållarn gärna kan öppna grinden för bonden. Det är ju på bondens augmentsränta han lever, sade Baggasen elakt.

— Jag kunde göra det, om jag inte vore så styv i nacken. Jag är inte van att bocka för herrar, svarade rusthållaren.

— Vet du vad det egentligen är för en skillnad mellan en rusthållare och en bonde? frågade Baggasen.

— Nej, men att skillnaden är stor, det vet jag. I dag far du till exempel i herrarnas ärenden, men jag reser i mina egna.

— Skillnaden är densamma som mellan märr- och valackbollen, sade Baggasen utan att fästa sig vid den andres inpass. Bocka dig ned och titta! Det är ju inte herrar, du bockar dig för, ha, ha.

På det sättet fortsatte de, tills de blevo så ilskna,

att de båda vände om hästarna och foro åt var sitt håll.

Vid stämman infann det sig så mycket folk som aldrig förr. Man stod packad som sill i tunna i sockenstugan. Det luktade starkt av svett och tobak och även av brännvin, ty mången hade tidigare druckit en knorr eller ett par för att stärka humöret. Vänner och motståndare stodo blandade om varandra. På bänkarna i gaveln sutto socknens herrar och småpratade sinsemellan.

Några mindre ärenden avgjordes i flygande hast, utan att bönderna sade ett ord. Det var endast några herrar, som yttrade sig och ärendena avgjordes också efter deras önskan.

Så kom skolfrågan.

Det blev rörelse bland de närvarande. En och annan framlämnade redan fullmakter. En herreman begärde ordet och yttrade, att anhållan utan vidare borde beviljas och stämman anslå medel för skolbygget. Han framhöll, att det var alldeles nödvändigt, att allmogens barn erhöllo skolundervisning. Han hade betraktat de fullmakter, som lagts på bordet och funnit, att de flesta voro undertecknade med bomärken. En god del av socknens husbönder kunde således inte ens skriva sitt namn. Detta var alldeles på tok. En ny tid hade brutit in, en tid, som fordrade kunskaper och vetande också av bonden. Inte behövde bondens barn bli herrskapsfolk, om de också lärde sig något.

Nu bröt det löst.

Några begärde ordet, men de flesta förklarade utan vidare högt, att det inte behövdes flere skolor

i socknen. Det blev för dyrt och skulle dessutom lända jordbruket till skada. Då barnen gått flere år i skola, ville de inte mera arbeta, utan tyckte sig vara herrskap. Man framlade exempel och skydde inte att nämna namn. Den ambulatoriska skolan var nog. Där lärde man skriva och räkna tillräckligt bra. En herre hade sagt, att bönderna inte kunda skriva sitt namn, bara teckna sitt bomärke. Men de kunde någonting annat. De kunde arbeta och behövde inte gå ifrån sin gård för skuld liksom herrarna, fastän de kunde skriva sitt namn och mera till. Sist ropades det på omröstning. Man visste, att motståndarna skulle segra vid omröstningen. De voro så mycket flere till antalet och hade en mängd fullmakter i fickan.

Men detta visste också herremännen och skolans förespråkare. Innan omröstning beviljades, steg en herreman upp och anhöll att frågan ytterligare skulle bordläggas. Det hade kommit något till, ljög han, som behövde funderas på.

Han vann understöd av flera andra och då ordföranden kort och skarpt frågade, om uppskov beviljades, kom sig ingen för att säga något i hast, varpå klubban föll och ärendet bordlades.

Stämman var slut och ordföranden steg upp från sin plats, samlade ihop sina papper. Högrest och myndig banade han sig hastigt väg genom mängden, som aktningsfullt vek åt sidan, liksom den brukade göra på landsvägen, då han på ryskt sätt kom sprängande med sina snedspringare.

Då man kom ut och begynte ordna med hästarna, fällde en del bittra och fula ord om herrarnas kon-

ster och knep. Men de flesta togo saken lugnt. De hade blivit lurade, det var sant, men på ett sätt, som nästan ingav dem beundran. Deras sak var förlorad, det visste de lika väl som herrarna. Motståndet var brutet. Nästa gång skulle blott få infinna sig vid stämman — en gång kunde man bråka litet för en sak, men inte flere. De inläto sig i vänligt samtal med skolvännerna. Det nyttade ju icke att se sur och ilsken ut, om man också icke haft framgång. Man begynte tala med motparten om, huru man skulle ordna det med körslorna, virkesleveranserna och annat dylikt. När man kom hem, kände man sig nästan belåten över, att saken avlupit som den gjort.

XII.

En dag några veckor före jul samma år kom det en främling åkande till byn med skjutshäst. Han var välklädd, men såg icke ut som en riktig herreman, snarare som en förmögen handelsman eller dylikt.

Han lät köra sig direkte till Tallbacka, och oaktat husbondfolket icke var inne, klev han ogenerat och objuden in i kökskammaren och beställde kaffe.

Flickorna satte kaffepannan på elden.

Medan kaffet kokade kom Tallbacken hem. Då han fick höra, att det satt en främmande herre i kökskammaren och väntade på honom, blev han först skrämd, men sansade sig och gick in i kammaren.

Den främmande hälsade fryntligt, bad om ursäkt för att han objuden inträngt i kammaren och sade därpå, att han var skogsuppköpare och önskade köpa skog i byn. Han köpte också hela hemman, om man önskade sälja. De hade visst inte betydlig skog, men något fanns det alltid i utskiftena och på holmarna. Han betalade bra, sade han, bättre än någon annan, och det skulle inte bara komma mycket pengar för skogen, utan de skulle också kunna förskaffa sig en god inkomst under vintern genom virkessläpningar och genom att sälja livsmedel åt

skogsarbetarna. Tallbacken, som var byns förnämsta husbonde, kunde göra en god början och sälja sin utskiftesskog åt honom. Han upprepade ytterligare, att han skulle betala bra, mer än man någonsin vågat drömma om.

Tallbacken betraktade mannen häpen.

— Hur i all världen känner ni min skog? frågade han.

Den främmande smålog.

— Jag känner alla skogar i hela socknen. Har inte husbonden hört talas om konsul Ahlblad i Borgå och hans skogsuppköpare Tapper. Konsuln är en av landet rikaste karlar. Pengar saknas således inte. Slå till bara!

Med detsamma kom en av flickorna in med kaffebrickan och bjöd herr Tapper och husbonden på kaffe.

Då första koppen var utdrucken, sade herr Tapper:

— Var så god och säg till om halvkoppar. Vi ska väl ha oss en knorr i kylan. Jag har god konjak med mig. — Och därmed drog han en konjaksplunta ur bröstfickan och ställde den på bordet.

Då de skålat och smakat på knorrarna, begynte herr Tapper åter tala om skogsköpet, men nu med större bestämdhet.

— Jag betalar sex tusen för utskiftesskogen, allt kant och klart, sade han. Det är mera än skogen är värd. Oss emellan sagt betalar jag litet mera åt husbonden än åt andra. Ni kan sedan bli liksom förman och eftersynare åt oss, om jag får köpa andra skogslotter här i byn.

Tallbacken tänkte, att detta just var den summa han behövde för att bli kvitt sin värsta skuld. Han blev därför fundersam. Men vad skulle August säga om saken?

— Jag vill inte bestämma mig, förr än jag har fått tala med min son, svarade Tallbacken. Han kommer snart att övertaga hemmanet och bör därför också ha sitt ord med i saken.

— Så mycket hällre bör ni sälja, menade herr Tapper. Skogspengarna ska ni ta undan för egen räkning. Er son får ju tillräckligt ändå. Han är ju enda arvingen, efter vad jag har hört.

— Vi kan väl vänta. Han är hemma snart, menade Tallbacken.

Herr Tapper såg en smula missnöjd ut. Ju snabbare ett köp avgjordes, dess bättre för honom, det visste han av erfarenhet. Men å andra sidan kunde det kanske vara likaså gott att invänta sonens hemkomst. Söner, som just stodo i beråd att övertaga eller redan övertagit fädernegården, voro vanligen mycket villiga att sälja skog. De behövde pengar.

Efter en stund kom August hem.

Fadern bad honom genast komma in i ett annat rum och där meddelade han honom, vem den främmande var och vad han önskade.

Då August fick höra, vad han bjöd för skogen, utbrast han:

— Men det är inte ens fjärdedelen av skogens värde. Den är värd minst trettio tusen. Jag har noga granskat den och också tänkt på försäljning i framtiden. Du vet kanske inte, att jag i jord-

bruksskolan också fick lära mig värdera skog. — Lova för all del ingenting nu, utan begär betänketid. Låt inte förleda dig av hans hala tunga. Konsuln är ju allmänt känd för sina skogsskojerier med bönderna.

Då Tallbacken förklarade för skogsköparen, att han ännu en tid ville bida med försäljningen, visade denne till Tallbackens stora förvåning nästan glädje över beslutet.

— Det är rätt, det, sade han. Så ska en förståndig karl handla. Jag satt just och tänkte för mig själv, att jag måhända bjudit för mycket — varit för het på gröten, som man säger. Nu får även jag tid på mig att närmare granska skogen.

Så drucko de en knorr till och talade om annat. När knorren var drucken, tog herr Tapper ett glatt avsked och begav sig till de andra gårdarna.

Redan påföljande morgon befanns det, att fem av byns husbönder hade sålt sin utskiftesskog, tvänne också sina holmskiften, till konsul Ahlblad i Borgå. Avverkningstiden utgjorde två år. Skulle köparen emellertid av en eller annan anledning icke hinna med avverkningen inom de bestämda två åren, förbehöll han sig rätt till avverkning även därefter. Två av försäljarna, Nygårds- och Bulsas-husbönderna, hade dessutom åtagit sig att släpa allt i deras skogar avverkat virke till sjöstranden. För detta erhöllo de nästan lika mycket som för själva skogen.

Efter några dagar hade nästan alla husbönder, som ägde säljbar skog, försålt större eller mindre skogslotter åt konsul Ahlblad. Jonnasen var där-

emot omöjlig. Han sade tvärt nej. När skogsköparen ansatte honom, satt han tyst och stirrade liksom frånvarande framför sig. Herr Tapper måste till slut lämna honom i fred.

Tallbacken och herr Tapper lekte katt och råtta med varandra under hela veckan. De träffades nästan dagligen och samtalade om allt möjligt, men nämnde aldrig något om skogsköpet. Emellertid tänkte båda jämt på det och den ene väntade, att den andre skulle bringa saken på tal. Skogsköparen kände sig orolig. Om han icke för skäligt pris erhöll Tallbackens utskifteslott, så kunde det uppstå svårigheter beträffande utforslingen av virket från de andras skogslotter. Tallbacka-lotten låg närmast sjön och virket från de andra lotterna skulle forslas genom den. Tallbacka hade dessutom den bästa upplagsstranden och den djupaste och bästa lastningsplatsen. Det var således nästan nödvändigt, att det blev köp av. Att han skulle få betala betydligt mer för Tallbacka skogslott än för de andras, var herr Tapper fullt på det klara med — kanske dubbelt mer. Han tänkte ilsket på August. Inte nog med att han skruvade upp priset för faderns skog, han hade också förmått de andra bönderna att höja priset för sina skogslotter och dessutom lyckats övertala dem att icke sälja skogen på holmarna.

Tallbacken å sin sida kände sig åter ängslig för, att herr Tapper helt och hållet skulle avstå från skogsköpet eller ytterligare pressa ned priset. Och sälja måste han. Skulden tryckte honom svårt. Han var strängt taget den ende av byns bönder, som var

skuldsatt. De flesta andra hade till och med något på banken.

Då Tallbacken fick kännedom om, att alla skogsköp, som för tillfället kunde komma i fråga i byn, voro uppgjorda samt att konsuln endera dagen väntades dit för att underteckna kontrakten och utbetala köpesummorna, sade han till August:

— Nu få vi väl rent av gå och bjuda ut vår skog — inte lär han komma självmant numera.

— Var lugn bara, tröstade August, han kommer nog. Senast i går löpte han hela förmiddagen omkring i vår skog och mätte och synade. Han tänker nu bara på, hur högt han kan gå.

Och mycket riktigt. På kvällen hade de herr Tapper på Tallbacka.

— Nå, hur blir det med skogsförsäljningen? frågade han rakt på sak. Har husbonden funderat tillräckligt än?

— Det är så, svarade Tallbacken — att jag har överlämnat hela försäljningen åt min son. Han ska ju ändå snart överta gården. Vi ska be honom komma in.

August kallades in. Han och skogsköparen sågo bistert på varandra.

— Vad begär ni? frågade herr Tapper bryskt.

— Vad bjuder ni? svarade August.

— Tio tusen.

— Tretti tusen är vårt pris. Inte en penni därunder.

Herr Tapper svor till:

— Ni är tokig, skrek han, grep sin mössa och rusade ut.

August skrattade, men Tallbacken såg betänksam ut.

— Nu är det väl slut med den saken, sade han.

— Vi få se.

Påföljande dag kom konsuln och en timme därefter hade de herr Tapper på Tallbacka igen.

— Jag har talt med konsuln om saken och han tyckte, att vi skulle kunna gå ända till tjugo tusen. Vad sägs om det?

— Tretti tusen har jag sagt, svarade August lugnt.

— Då får ni behålla er skog.

— Bra, vi behålla den då. Vi äro inte i behov av era pengar.

Skogsköparen rusade i väg igen, men efter en stund var han åter tillbaka och hade nu kontraktet färdigskrivet med sig.

— Konsuln har ökat till tjugofem tusen. Se här är kontraktet. Husbonden är god och skriver under. — Han räckte kontraktet till Tallbacken.

Men August grep hastigt papperet och ögnade igenom det. Då det var läst, rev han det i bitar och kastade bitarna på golvet.

— Ett sådant kontrakt skrivs aldrig under i den här gården. Där står ju bland annat, att avverkningstiden utan vidare kan förlängas över två år, således om det så vore i all evighet. Det här är ju rena skojeriet. På det sättet får konsuln vår skog och skogsmark i sin hand för huru lång tid som helst. Vidare står det, att säljaren är skyldig att se till att skogsåverkan å den försålda lotten icke förekommer. Vi skulle sålunda bli konsulns skog-

vaktare på köpet. Ni har lyckats lura de andra bönderna att skriva under ett sådant kontrakt, men här går det inte. Priset för skogen är förresten tretti och inte tjugofem tusen.

Svetten pärlade på herr Tappers panna.

— På andra villkor går konsuln nog inte in, sade herr Tapper lågmält. Jag kommer att förlora min plats genom det här, tillade han sorgset.

— Vill inte konsuln gå in på våra villkor, så är det hans ensak, svarade August lugnt. Men i det fallet kommer han inte att lägga upp en enda stock eller vedfamn på vårt strandområde.

Herr Tapper grep sin mössa och ilade ut för att än en gång rådslå med konsuln. Då han återvände, bad han hövligt, att husbonden och August skulle infinna sig hos konsuln.

August tänkte först neka, men så besinnade han sig och begav sig jämte fadern till Labbas, där Tapper bodde och där även konsuln tagit in.

Då de inträdde satt konsuln vid ett bord med ryggen åt dörren och armarna på bordet. Han varken besvarade hälsningen eller vände sig om.

— Det här är Tallbackafolket, far och son, presenterade herr Tapper skyggt.

Nu rätade konsuln på sig och vände sig långsamt om mot de två männen.

Han hade fula, blodsprängda ögon med tunga, starkt brunfärgade ögonlock och stora, stripiga ögonbryn. Då han satt, sackade magen långt ut på benen, vilka därigenom tedde sig ovanligt korta. Han hade ett eget sätt att se på folk, ett sätt, som tydligen var inlärt och många gånger prövat. Han

såg en lång stund skarpt på den andra med vitt uppspärrade ögon, slöt därpå ögonen helt, öppnade dem igen och stirrade på nytt. På detta sätt kunde han hålla på i fem minuter utan att yttra ett ord.

Så även nu.

Då han öppnade ögonen ett tag, märkte han, att August log försmädligt. En röd sky drog över hans ansikte och han vände sig häftigt om.

— Skriv ut ett nytt kontrakt, kommenderade han herr Tapper. Hans stämma var lågmäld och grötig.

— Priset är tretti tusen, inföll August — och fem hundra mark i strandhyra per år och skogslott. För två år alltså tusen mark för varje lott, utom för vår egen, som ni får upplägga gratis. För längre tid än två år uthyres stranden inte. — August ville rädda de andra husbönderna från deras ofördelaktiga kontrakt.

Konsuln ryckte till, men vände sig icke om.

— Vem är du — vad har du att säga? sade han skarpt. Det är med din far och inte med dig jag uppgör kontrakt.

— Min far och jag äro fullt ense i den här saken — eller hur? svarade August och stötte sakta till fadern med armbågen.

— Så är det, sade fadern osäkert och undfallande.

— Gå ut så länge vi skriva, kommenderade konsuln och pekade på August.

— Vi gå väl ut då, sade August och fattade fadern i armen.

— Nej, du — inte din far, röt konsuln. Han ska stanna inne.

— I så fall stannar också jag, förklarade August.

Konsuln vände sig om. Ett ögonblick såg det ut, som om han ämnat rusa på August. Men då han närmare betraktade den långväxte, axelbrede karlen, hejdade han sig.

— Skriv! kommenderade han.

Då kontraktet var utskrivet i två exemplar, undertecknades det av Tallbacken och bevittnades av herr Tapper och Labbasen, som ritade sitt bomärke under det färdigskrivna namnet.

Därpå skildes man.

Då Tallbacken och August kommo ut, sade August:

— Där såg du, far, en karl som kallas konsul och anses för en förnäm herre, men som inte har så mycket heder i hela sin kropp som du i ditt lillfinger.

— Jag kunde aldrig tro, att han skulle betala så mycket för den skogsbiten, menade fadern, vars tankegång gick sin egen riktning. Månntro det inte blir förlust för honom? undrade han.

— Tro aldrig det, skrattade August. Han förtjänar den här gången på skogsköpen flerdubbelt mot vad han har betalt. Det är ju sedan många år fullkomligt orörda skogar han har köpt. Ledsamt är det, att vi nödgats sälja. Där konsul Ahlblad en gång fått fast fot, där härjar han sedan vida omkring och till sista stickan.

— — —

Under vintern blev det brak och buller i byns utskogar. Det samlades stock- och vedhuggare från många håll, mest dock utsocknesbor. Det var ett

hojtande och skrikande och svärande som aldrig förr, i synnerhet utmärkte sig hästfolket, som också samlats där i stor mängd.

Någon olägenhet hade byn icke denna gång av det myckna folket. Skogen var långt avlägsen och vägen dit för det mesta ouppkörd. Konsuln tillhandahöll en del livsförnödenheter i en handelsbod, som han inrättat i en backstugukammare, och andra köptes i grannbyn, dit det var närmare väg och där även arbetarna bodde.

Arbetet övervakades av herr Tapper, som märkvärdigt nog fått bostad på Jonnas. Han färdades till och från arbetsplatsen med egen häst och varje lördag reste han in till Borgå efter pengar. Det hopades väldiga massor ved och timmer av olika slag på Tallbacka strandområde. Oupphörligt gingo hästar fram och åter mellan utskogen och sjön. Det märkvärdiga var dock, att det icke tycktes minskas så mycket i skogen. När man gått över ett skifte och tagit ut både timmer och ved i massor, såg det fortfarande nästan orört ut. Mången husbonde skakade vemodigt på huvudet. Så mycket virke hade han aldrig trott, att hans skogsskiften skulle innehålla. De tänkte med avund på Tallbacken. Han hade förstått att fordra betalt, han, för sin skog. Detsamma hade också de kunnat göra, om de varit förståndiga och lyssnat till Augusts råd. De hade haft för bråttom. Men det hade sett ut, som om skogsköparen inte varit så noga om deras skogsskiften — och de hade gärna velat sälja. De voro i alla händelser glada att de räddat holmarna. Det hade de August att tacka för.

Det värsta var dock med Nygårds- och Bulsashusbönderna, som också åtagit sig släpningen. Det såg ut, som om konsuln rent av förföljde dem. Han avverkade mest på deras skogslotter och fordrade att virket snabbt skulle forslas till stranden. Det dröjde inte många veckor, innan båda husbönderna insågo, att de icke med egna krafter skulle kunna forsla virket till sjön. De måste lega främmande hästar och betala högre pris än konsuln. Då man kommit till halva vintern, hade de intet mer att uppbära på släpningssumman, men ännu återstod massor av virke att släpa. Hemma grälade kvinnfolken över ved- och foderbrist, och gödseln samlade sig bak gluggarna, så att man ej mer fick den ut från ladugården. Inte ett lass mull hade de ännu vid påsktiden kört ihop på åkrarna.

De beklagade sig för herr Tapper och menade att de blevo orättvist behandlade. Avverkningen skulle ju pågå i två år och nu såg det ut, som om man redan första året tänkte hugga deras skiften släta.

Herr Tapper svarade, att han icke kunde göra något åt den saken. Han hade bestämda order från kontoret och dem måste han följa. För resten blevo de inte orättvist behandlade. Det stod ju tydligt och klart i kontrakten, vad konsuln hade rätt att fordra.

Då våren närmade sig och föret begynte bli så dåligt, att man blott kunde köra halva lass, reste de båda husbönderna till Borgå för att tala med konsuln. Största delen av köpesumman för skogen hade redan strukit med, men ännu återstod till föl-

jande år nästan lika mycket att släpa. De ville försöka få en ändring i kontrakten till stånd.

Då de träffade konsuln, tycktes han vara vid särdeles gott humör. Han bad dem till och med sitta ned och bjöd på cigarr.

Kontrakten kunde han dock icke ändra. Vad han skrivit, det hade han skrivit, skrattade han. Men han ville göra dem ett förslag. Han skulle köpa deras hemman, båda två. Han gjorde visst ingenting med dem, ty han hade redan flere stora egendomar. Men för att hjälpa dem. — De hade båda ett vackert strandområde åt den andra byn till och där kunde han bygga sig en sommarvilla. De skulle då med detsamma slippa hela släpningsbråket, som ju måste vara mycket betungande för dem.

Sälja hemmanen!

De båda husbönderna stirrade häpna på varandra och på konsuln. Något sådant hade de aldrig tänkt på. De hade ju ärvt dem — inte kunde man sälja — —

Konsuln, som såg deras häpnad, gav dem betänketid.

— Vi behöva inte slå till nu genast. Ni kan ju resa hem och tänka på saken. Vi ha gott om tid till nästa vinter, då släpningen börjar igen, sade han försmädligt.

Då de båda husbönderna kommo hem, berättade de för alla, som blott ville höra på, att konsuln önskade köpa deras hemman. De skulle då bli fria från släpningstungan.

Så långt man kunde minnas tillbaka, hade ingen i byn sålt sitt hemman. Dessa hade alltid gått i

arv från far till son eller till någon måg. Det var icke tänkbart, att något annat nu skulle komma i fråga. Man tog saken mera som ett skämt. Visst voro de båda husbönderna i trångmål, men inte behövde de sälja sina ställen för det. Saken skulle väl reda sig ändå — om inte på annat sätt, så måste de sälja mera skog. De båda gårdarnas hemskog var ju mycket god, om den ock för det mesta bestod av björk. För resten var det långt till nästa vinter och kommer dag, kommer råd.

Men påföljande vinter såg det än mörkare ut för de båda husbönderna. Det blev ovanligt sent slädföre och allt tydde på en kort vinter. Släpningen måste därför försiggå med fördubblad fart. Konsuln betalade ovanligt hög släpningslön det året och Nygårdarn och Bulsasen måste följa efter. Inom kort voro deras tillgångar slut och deras egna hästar utkörda.

Nu måste de in till konsuln igen. Då de återvände, hade båda sålt sina hemman.

De hade fått ett mycket gott pris, tyckte man allmänt — den ene sex och den andre åtta tusen mark. Därtill kom all lösegendom, som på vardera stället var värd minst två tusen mark. Tills vidare skulle de båda två få stanna kvar som arrendatorer på var sin gård. Också detta var en fördel, tyckte man. Konsuln hade visat sig rätt hygglig den gången.

Men på samma gång tyckte man dock, att någonting oerhört hade inträffat. Den närmaste orsaken därtill kände man, men man hade en förnimmelse av att bakom den stod något annat, som var förborgat för en, men som ville en ont. Man kände,

att man borde vara på sin vakt, sätta liksom ett starkt lås för sin gård och hålla den avspärrad för alla, i synnerhet för främlingar. Man kände sig hjälplös och rädd. Det var, som om man förlorat fotfästet, som om marken vacklat under en — —

Jonnasen upprepade visst, då man talade med honom om hemmansförsäljningarna och orsaken därtill, sitt gamla bibelspråk: Vad gagnar det människan, om hon förvärvar hela världen, men förlorar sin själ — men detta kunde ju icke tillämpas här, tyckte man.

Eller skulle det verkligen vara så — —

Åtminstone fanns det ett par personer i byn, som menade, att penningbegäret varit orsaken till hela olyckan. De båda husbönderna hade icke varit nöjda med litet och därför förlorat allt.

XIII.

Det väckte allmän förvåning att Jonnasen upplåtit rum åt skogsuppköparen Tapper. Inte för det att herr Tapper var någon dålig karl, men Jonnasfolket var känt för att ogärna inlåta sig med främlingar. Nu voro de båda dessutom gamla och det var icke litet besvär med att mathålla och passa upp en herre, som väl hade sina fordringar. Anna-Lisa hade tillräckligt med arbete med ladugården och andra hemsysslor, så att icke kunde hon hinna med den främmande.

Det måste därför ha funnits något viktigt skäl, varför man upplåtit farstukammaren åt herr Tapper.

Byns pratsjuka gummor upptäckte ganska snart detta skäl. Man ville ha måg i huset, och därtill dugde förstås icke någon vanlig bondson. Det skulle vara en herreman.

Ingen förnuftig människa trodde på detta prat. Man kände Jonnasfolket, både de bägge gamla och Anna-Lisa, alltför väl för att sätta tro till något sådant. Men pratet gick i alla fall och till slut fastnade dock något på avig sked.

Pratet nådde naturligtvis också Tallbacka, men ingen där i gården fäste något avseende därvid. Man visste, hur det hängde ihop, och det var enkelt nog.

Skogsköparen hade en dag kommit till Jonnas och bett att få stanna där ett par dagar eller tills han hunnit se sig om, var det fanns ett bra rum och en ledig spilta i stallet. De kunde för skams skull inte neka härtill. De två dagarna blevo emellertid två och tre veckor, utan att han lyckades få någon lämplig bostad. Rum fanns det nog för honom själv, men inte någon plats för hans häst. På det sättet kom han att stanna kvar över hela första vintern. Då andra vintern kom, tog han utan vidare in i sitt gamla rum och — stannade där. Man var missnöjd, i synnerhet kvinnfolken, men — liksom förra vintern — kunde man inte heller nu köra honom på dörren. Han var för det mesta borta hela dagen och hästen med honom, och när han på kvällen kom hem, trött och hungrig, var han icke så nogräknad med, vad man satte fram på bordet.

Andra vintern tog skvallret, som under sommaren nästan dött ut, ny fart. Nu begynte också en del förståndigt folk tro på det. Anledning därtill gav herr Tapper själv och — Anna-Lisa. Han begynte nämligen skjutsa henne snart sagt varje söndag till kyrkan och även däremellan uppträda i hennes sällskap. Han sades till och med ha förärat henne en fin sidenduk och värdinnan ett klänningstyg. Det såg också ut, som om han begynt intressera sig för gårdens arbeten. På vårsidan gick han omkring med gubben på ägorna och pekade hit och dit med sin käpp. I synnerhet tycktes han intressera sig för Anna-Lisas hemgård, Ollas. Folk hade ofta sett honom ströva omkring i dess skogar.

En afton, då Anna-Lisa och August träffades på

tu man hand, vilket för resten hände ofta, beslöt August att fråga henne, huru det riktigt hängde ihop med allt detta skvaller. Han tyckte sig ha en viss rätt därtill, då han på sätt och vis var hennes kusin. Dessutom ingav detta skvaller honom en viss oro, en beklämning, som var rätt obehaglig.

Han hade tänkt gräla på henne, rent av läxa upp henne och förehålla henne det olämpliga i att hon utsatte sig för byns skvallerkäringar, men då han skulle börja, tröto honom orden och det blev bara ett mummel och ett stammande alltsammans.

Men hon förstod, vad han menade.

— Jaså, du tycker, att jag sällskapar för mycket med skogsköparen? svarade hon på hans förvirrade ord. Men vad angår det egentligen dig? Hennes röst lät ovanligt skarp.

-- Angår? Nå, inte just det, men jag tänkte —

— Tycker du inte, att det är en bra karl? avbröt hon honom, fortfarande med samma skärpa i rösten. Har du något emot honom?

— Om jag har något emot honom! skrek han nästan. Det är den största skojare jag vet — en likadan fähund som hans husbonde, konsuln. Du skulle bara veta allt vad han har gjort. Och varifrån är han och vad kan han annat än lura folk på deras skogar. Du förstår inte, hur illa du handlar mot dig själv. — Tänker du — tänker du — gifta dig med honom? frågade han helt plötsligt, förvirrad då han märkte, att hon bleknade.

— Gifta mig med Tapper, upprepade hon sakta och bleknade än mer. Men med ens stramade hon

upp sig och sade med samma skärpa i tonfallet som i början av samtalet.

— Varför inte. Jag är redan tjugo år och tänker inte bli gammalpiga. Hon skrattade, men det lät en smula tvunget.

Han betraktade henne. — Tjugo år! — Var hon verkligen redan så gammal. Han hade sett henne dagligdags under flere år och för honom hade hon alltid varit bara barnet, en flicksnärta, som han inte kunnat taga på allvar. Nu såg han plötsligt, att han hade en fullvuxen kvinna framför sig, och på samma gång kände han, att denna kvinna var det bästa, det käraste, det enda för honom. Han fick tårar i ögonen.

— Anna-Lisa, viskade han.

— Herr Tapper, sade hon sakta.

— Jag har varit blind och fått min syn igen, jublade han. — Och du?

— Jag har redan länge haft min syn — kanske har jag dock sett klarare, sedan vi möttes vid stallknuten i höstas, log hon rodnande.

— Och jag med! utropade han. — Nu förstår jag min oro, min förargelse åt skvallret — allt. Han grep henne om livet och svängde henne runt. — Då lyckan ligger en närmast, dröjer man längst att gripa tag i henne.

— Men om man ändå gör det till sist, så är ju ingen skada skedd.

— — —

Det väckte mycket prat i byn, då det några veckor därefter lystes i kyrkan för August och Anna-Lisa.

Någonting sådant hade man inte kunnat tänka sig — att gå åstad och gifta sig, utan att bysborna haft den ringaste aning därom. Och därtill gifta sig på ett sätt, som stred mot alla seder och bruk. Det märktes nog att Jonnasfolket var gammalt och avsigkommet, då det kunde tillåta sådant. Lysningen hade bort föregås av ordentlig trolovning med talman och talmansskjorta och med ett ordentligt lysningskalas med många bösskott bakom knutarna. I stället för allt detta hade Tallbacken själv rest till prästen och „tagit ut lysning", och på lysningsdagen sutto de unga tu var och en hos sig och låtsade, som om ingenting hänt. Det var alldeles, som drängar och pigor bruka göra. På samma sätt skulle de väl låta viga sig — resa till prästgården och bli vigda i prästens kanslirum med prästens kusk och kökspiga som vittnen.

Men då de unga vigdes gick det icke till på det sättet. De kunde visserligen icke anordna någon brudgumsfärd med förridare och spelmän i spetsen, emedan gårdarna lågo så nära varandra, men ett ståtligt bröllop höllo de i alla fall. Hela byn var bjuden, syndersfolket också, och det åts och dracks i två dagars tid. Jonnasfolket var visserligen varmt religiöst, räknade sig till de väckta och höll mycket på måttlighet i mat och dryck. Men vid ett tillfälle som detta fick flaskan icke stå orörd i skåpet eller gudsgåvorna i matväg hållas gömda i skafferiet. Allt skulle sättas fram och njutas rikligt av. Och om någon av de äldre tog sig en knorr eller två för mycket, så att vägen föreföll litet smal på hemfärden, räknades det honom icke till last. Kristus själv

hade ju förvandlat vatten till vin vid bröllopet i Kana.

Man var mycket nyfiken att se, huru herr Tapper skulle förhålla sig på bröllopet. Efter lysningen hade han försökt skaffa sig annan bostad, men icke lyckats. Han bodde fortfarande kvar i Jonnas farstukammare, ehuru de till bröllopshögtiden, då alla rum behövdes så väl, hade skaffat honom tillfällig bostad hos ett sytningsfolk i närheten.

Man kunde emellertid icke märka något ovanligt på honom under högtidligheten. Han dansade flere gånger med bruden, skålade med brudparet och önskade dem „lycka till", liksom alla andra. Mest satt han dock och knorrade i kammaren tillsammans med de äldre, och vid hemkomsten hade han somnat med kläderna på. Men detta gjorde många andra också.

Efter bröllopet blev det starkt fråga om, var de nygifta skulle bosätta sig.

Jonnas-värdinnan önskade, att de tillsvidare skulle bo på Jonnas. Hon kunde icke tänka sig, sade hon, att hon skulle mista Anna-Lisa. De gamla kunde ej heller undvara henne. Hon var deras enda hjälp och stöd på gamla dagar och utan henne skulle allt gå på tok i hushållet.

Innerst tänkte nog Jonnasen på samma sätt som hustrun. Även han var djupt fäst vid Anna-Lisa och tyckte, att hemmet skulle bli tomt och ödsligt, om hon flyttade bort. Men på samma gång insåg han med sitt praktiska förstånd, att det vore bäst, om de nygifta flyttade till Anna-Lisas hemgård, Ollas. Den behövde allt deras arbete och all deras

vård, ty den hade ju varit utan egentligt husbondfolk i närmare tjugo år. Också Tallbacken menade, att saken borde ordnas på det sättet, ehuru han för sin del gärna sett, att de unga bosatt sig på Tallbacka, som ju dock förr eller senare skulle bli deras.

Då August och Anna-Lisa som nygifta för första gången stego in i Ollas stora stuga, som under många år bebotts av ett drängfolk, föreföll det dem, som om de mötts av något mörkt och fientligt, vilket liksom tryckte dem tillbaka.

Stugan, som för tillfället blivit uppsnyggad, var visserligen stor och ljus, men den luktade starkt av snusk och stora råtthål gapade emot dem på flere ställen längs väggarna. Några av hålen voro överspikade med gamla, rostiga plåtbitar. Rappningen hade fallit av den stora spiseln och spjället gnisslade ilsket i falsarna. Det tycktes också röka in. Taket omkring spiseln var nämligen svart av sot.

I kamrarna såg det just icke trevligare ut. De gamla möblerna stodo alla kvar sedan föräldrarnas död. De voro för tillfället befriade från damm och spindelväv och golven voro skurade. Men allt gjorde det oaktat intryck av förfall och förmultning och av något ovänligt och frånstötande. De unga kände det, som om de väckt en sovande ur hans djupaste sömn och rönt otack därför.

De sågo missmodiga och försagda på varandra.

— Tänd eld i spiseln och sätt kaffepannan på, Anna-Lisa, utbrast August för att skingra det obehagliga intrycket. Vi ha genast flyttningslassen här och ska väl bjuda på kaffe. — Han tog hustrun om

livet och förde henne med fart ut i stugan, där hon raskt halade ned några torra vedträn från ugnen. I detsamma hördes röster utanför.

— Där ha vi flyttningslassen, sade August och skyndade ut.

Sex slädar stodo på mangården, tre från Jonnas och tre från Tallbacka, alla fullastade med flyttsaker av olika slag.

Man begynte lossa på repen och bära in sakerna i stugan och kamrarna. Anna-Lisa gav anvisning var allt skulle placeras. Golven blevo snöiga och våta och kölden strömmade in i rummen. Men på samma gång ljöd prat och skratt och detta liksom blåste liv i allt det gamla och förfallna och gav det ett vänligare och mer inbjudande utseende.

Då kaffet var drucket och flyttsakerna något så när ordnade, beslöto de nygifta att också se sig omkring i uthusen.

Även här mötte dem ålderdom och förfall. Ladugården var så mörk, att kreaturen blott dunkelt kunde urskiljas, och så låg, att August hela tiden måste gå med djupt krökt rygg. Men korna liksom hästarna voro välfödda och snygga. I bodar, loft och lider fanns det fullt av bråte och gamla redskap och i kärrskjulet stod en schäs med höga, gungande resårer och årtalet 1787 målat på skärmen. Men i sädmagasinet fanns det säd av olika slag i riklig mängd och i en sädeslår upptäckte August råg, som säkert var tio år gammal. Den luktade starkt unken och var betäckt av ett tjockt dammlager.

På samma sätt som det såg ut på gården, såg det också ut på fälten, det visste August. Man hade

ärjat och harvat, sått och skördat år efter år, men ingenting mer. Man hade skyggt dragit sig undan för videbuskarna på ängarna och respektfullt låtit kummingen och tåteln ta för sig så mycket de önskade av åkertegarna. Gärdsgårdarna voro stöttade på mångahanda sätt och påfyllda med kvistar och krakar och vattnet i utfallsdikena hämmades i sitt lopp av infallna trummor och nedrasade dikesrenar.

Men det oaktat meddelade Jonnasen ett par dagar därefter, att det numera icke fanns en penni skuld på stället och att Anna-Lisa dessutom hade flere tusen mark på banken.

XIV.

Ett gammal ordspråk säger:

Bonden sitter fast på sin gård som stenen i åkertegen. Båda fordra våld för att fås bort.

Detta gällde ända till brytningstiden i mitten av åttiotalet. Därefter inträffade en förändring i bondens förhållande till gården och jorden.

Han kände sig inte längre så intimt förbunden med sin gård som tidigare. Han begynte betrakta den såsom stående alldeles utanför hans person, som blott ett föremål för förvärv. De nya arbetsmetoderna och den tilltagande bristen på pliktkänsla och olusten att arbeta för andra, som började göra sig gällande hos tjänstefolket, gjorde det nödvändigt för husbonden att uppträda mer som pådrivare än som arbetskamrat och arbetsledare. Detta låg icke i hans natur och ingav honom därför obehag. I många fall blevo hans ekonomiska bestyr så vidlyftiga, att han personligen icke alls hann deltaga i själva arbetet. På detta sätt fjärmades han alltmer från själva jorden och jordbruksarbetet, och därmed begynte även kärleken till jorden och jordbrukarens yrke att försvinna. Men samtidigt med att kärleken till jorden försvann, brusto även de trådar, som tidigare hållit honom fast sammanknuten med fäderne-

gården. Hemmet och hemmanet, som dittills varit oskiljaktigt förbundna med varandra, blevo tvenne skilda begrepp. Det förra fick betydelse av blott bostad, det senare av en „fläck jord med några byggnader på". Tidigare var hemmanet för bonden icke blott ett medel till uppehälle, det framstod därjämte som någonting personligt, som en nära anförvant, med vilken hans liv var fast och olösligt förbundet. Att sälja sin fädernegård hade varit detsamma som att skilja sig från en kärvorden familjemedlem. Endast det hårdaste nödläge kunde tvinga bonden att gå ifrån sin gård. Likasom han övertagit den i arv av sin fader, ville han också giva den i arv åt sin son.

Brytningstiden med dess omvälvningar medförde ett annat tänkesätt.

Hemmansförsäljningar begynte bli en daglig företeelse, och på bakgatorna träffade man ej sällan bondfolk, som flyttat till staden och blivit handelsmän, gårdsägare och hyrkuskar.

Också i den avlägset belägna skärgårdsbyn började en viss oro i sinnena göra sig märkbar.

Här hushållades ännu i många avseenden på gammaldags vis. De flesta hemman voro små och sköttes huvudsakligen av familjemedlemmarna. Där det fanns tjänare, voro de ännu i gårdens mat och åto vid samma bord som husbondfolket. Numera arbetades det också här enligt nya metoder och moderna redskap kommo till användning. Men på samma gång höll man envist fast vid en mängd gamla seder och bruk och redskap, som man på andra håll för länge sedan övergivit. Husen reparerades,

målades och snyggades upp och en mängd nya, tidsenliga sådana uppfördes. Men man kunde icke förmå sig att riva ned sina gamla boningshus, huru förfallna dessa än voro. Man insåg, att om man rev ner sin boningsbyggnad, så kunde man icke uppföra en likadan i stället. Den nya måste bli en helt annan, både utvändigt och innanföre — en sådan, som man såg i andra byar. Men detta verkade skrämmande. Man tyckte, att man aldrig skulle kunna känna sig fullt hemmastadd i en dylik byggnad. Den var så olik det gamla, låga boningshuset med dess genomgångsfarstu och två utgångar. Då husbonden klev ur sängen en tidig morgonstund, gick han vanligtvis först till den bakre utgången, hakade upp dörren, ställde sig bredbent på tröskeln och fuktade sophögen, medan blicken for omkring de närbelägna fälten. Så gick han till den andra utgången, kastade upp dörren på vid gavel och tog en överblick av gården, som ännu låg tyst och stilla i morgondiset. Därpå gick han in tillbaka, sade till mor, att det var tid att sätta kaffepannan på, men lade sig själv på ett ryck i sängen med krokpipan i munnen. I stugan låg dottern i övre sängen och sonen i nedre. Fanns det dräng och piga i gården, så delade drängen bädd med sonen och pigan med dottern. Småbarnen sovo i fållbänken vid dörren.

Bonden förstod, att om han byggde sig ett nytt boningshus, skulle han nödgas övergiva alla dessa gamla, kärvordna husseder och vanor. Den nya byggnaden skulle kräva andra seder och bruk.

Men oaktat man således i många avseenden var gammaldags och hade en gammaldags syn också på

fädernegården, kunde dock som nämnts en viss oro i sinnet märkas även här. Man förstod icke vad det var, men man kände sig ungefär, som om man suttit på en yster häst och icke varit fullt säker på att kunna hålla sig i sadeln. Tankarna begynte rikta sig utåt, bort över byns hank och stör. Man förnam en oemotståndlig lust att oftare än vanligt besöka staden och att med vänner och bekanta resonera om, huru de hade det, som köpt sig gårdar i Helsingfors eller på annat sätt skaffade sig sin utkomst där. Man led åter av det onda från skogsförsäljningarnas år.

Det var konsuln i Borgå, som var den synliga anledningen härtill.

Han önskade nämligen köpa flere hemman i byn och hade bjudit ovanligt höga pris för en del ställen — nästan dubbelt mer än de ansågos värda man och man emellan.

Bönderna blevo tveksamma. De började resonera för och emot. Och när de en gång kommit så långt, att de begynt rsonera, voro de icke så synnerligt långt från att fatta ett beslut. Det berodde sedan blott på omständigheterna, vilket beslut som fattades.

August varnade alla.

— Sälj inte, förmanade han. En bonde utan hemman är som en båt utan roder, huru mycket pengar han än har i fickan. Vi ha ju alla kommit bra i gång och fått betydligt större inkomster än förut. Låt oss fortsätta och vi ska snart stå i jämnbredd med andra byar.

— Men man skulle kanske få det litet lättare, invändes det. Tjänstfolket börjar också bli så

fordrande och bråkigt här. Först upp och sist i säng är inte heller så roligt.

— Lättare? Kanske får ni det mycket svårare, ovana som ni är med allt annat arbete än lantbruk. Och vad tjänstfolket angår så — sådan herre, sådan dräng. Vi börja också här frångå våra gamla vanor, fast vi ännu bo i de gamla byggnaderna. Såg jag inte senaste söndag, hur Labbasen åkte till nattvardskyrkan i sin nya, granna schäs med mässingsbeslagen sele, medan drängen och pigan fick skvätta efter i en gammal hållkärra med kilikali på hästryggen. Vad man unnar sig själv, det ska man också unna tjänstfolket, det har alltid varit gammal sed här.

Detta tyckte man var sant nog, men så nämndes det höga priset.

Nu blev August riktigt ond.

— Det höga priset! utbrast han. Jag ska säga en sak. Det pris konsuln nu bjuder för hemmanen, har han redan fått in på utskiftesskogarna. Nu vill han åt hemskogarna och holmarna. Jorden struntar han i. Sälja vi våra hemman åt honom, så ödelägger han inom kort hela byn. Tänk på Nygårdarn och Bulsasen. Tycker ni inte, att de numera se annorlunda ut än förr?

Man sökte påminna sig de båda husböndernas utseende och tyckte också, att de tedde sig på något sätt annorlunda än förut.

— De se ut som strykrädda hundar, sade August. De gå alltid med svansen mellan benen, rädda att på något sätt stöta sig med konsuln. Så går det också med varje annan bonde, som säljer sin gård. Man

sänker sig icke ostraffat ned från en fri, oberoende ställning till legodräng åt andra.

På det sättet resonerades ofta än i den ena gården, än i den andra, mest dock på Ollas, där man gärna tittade in.

August lyckades också tills vidare avstyra hemmansförsäljningarna — men icke alla.

Två av byns bönder sålde sina gårdar åt konsuln, två av de bästa ställena, belägna mitt i byn.

Konsuln ägde nu fyra hemman och ett flertal stora, skogrika holmar.

På en av dessa tänkte han anlägga ett sågverk.

— — —

Det fanns också någonting annat, som gav anledning till oro och obehag.

Det var den nya folkskolan.

Under byggnadstiden hade sinnena starkt stämts till förmån för skolan, också hos de väckta, som dock i det längsta sågo ett djävulens påhitt i den.

Det hade hänt sig så, att byggnadsarbetet kommit att överlämnas på entreprenad åt en varmt religiöst sinnad person från grannsocknen. Han kom genast i förbindelse med de väckta, hos vilka han snart vann stort förtroende. Han lyckades också omstämma dem i folkskolesaken.

Han förklarade för dem, att de foro fullkomligt vilse, då de höllo skolan för den ondes verk. Tvärtom var det en Guds boning de byggde. Gud vill ingalunda, att människan skall leva i okunnighet och mörker. Han vill raka motsatsen — att hon skall studera och lära känna hans skapelse för att därigenom få ett klarare och bättre begrepp om hans stor-

het. Och ju mera man studerar och lär, dess närmare kommer man Gud, alltings skapare, upprätthållare och vårdare. Han hade under många år läst både dagar och nätter och i stället för att avlägsna sig från Gud, såsom de trodde, att man skulle göra, hade han kommit honom allt närmare. Han beklagade, att han icke blivit i tillfälle att gå i skola. Det skulle besparat honom mycken möda. Redan det att lära sig förstå ritningar och bygga hus efter dem medför stort arbete för den oskolade.

De väckta blevo fundersamma. Detta var något annat än de andras hån och grin åt motståndet mot skolan. Kanske hade de farit vilse, tänkte de. Byggmästaren var en verkligt sant troende man, som visste vad han sade. Det hade de sett flere exempel på. De hade utan vidare lytt sina egna tankar, i stället för att vända sig till Gud och bedja honom om råd, såsom de gjorde i andra världsliga ting. De förvånade sig över, att de varit emot skolan, men samtidigt tänkt sätta sina barn i den.

Från att ha varit skolans ivrigaste motståndare, blevo de väckta snart dess varmaste vänner.

Men nu hände det sig icke bättre, än att man fick en ovanligt olämplig person till lärare.

Han sades vara son till en kronofogde, hade gått genom flere klasser i ett lyceum, men till följd av faderns död nödgats avbryta i den lärda skolan och söka sig till seminarium.

Redan på inskrivningsdagen fick han folk emot sig. Det var nämligen så, att många där i byn inte hade riktiga tillnamn. Man kallade sig efter gården med „son" eller „dotter" förut. Vid inskrivningen

åstadkom detta trassel. Det fanns flera, som hade samma namn, eller också skilde sig namnen från varandra på ett sätt, som verkade en smula löjligt. Den, som var så sinnad, kunde alltid få någon att grina åt, att en flicka hette Anna Henriksdotter Stor-Gabbels och en annan Anna Henriksdotter Lill-Gabbels.

Och den nya läraren var så sinnad. Han begynte håna och begabba barnen för att de inte hade mänskliga namn. En bässe kan man kalla Baggas, men inte en människa. Och inte kan man heller säga Rävas och Bolars åt någon. — Erika Rävas och Anders Bolars, skrattade han och såg på de närvarande och fick någon att skratta med.

Flere husbönder betraktade varandra bistert allvarsamma. Några föreföllo skamsna.

Det blev än värre med tiden.

Läraren begynte håna och förlöjliga barnen också för annat, i synnerhet för deras språk. Han vred och vände på deras ord och uttryck, tills han fick sitt tillfälliga offer att gråta och de andra att skratta. Också föräldrarna fingo ej sällan sitta illa emellan. — Hör du, Anna Lill-Gabbels, du sitter så krokig i ryggen som far din, då han kör gödsel. — Hör du, Sofi Motars, sitt stilla, annars smäller jag om dig, så du säger „uff" som far din, då han körde över galten. — Det var nämligen ett ordspråk i bygden, som lydde: Uff, sa Motarsen, då han körde över galten.

Därtill kom att han icke på något sätt kände gemenskap med byn. Intet av byns intressen var hans. På eftermiddagarna brukade han promenera

runt byn med käppen i handen. Han hälsade inte på folk, om man inte hälsade först, och ej heller inlät han sig i samspråk med någon. Stannade han någongång och åsåg ett arbete och man ville inlåta sig i samspråk med honom, svarade han kort och tvärt, nästan argt och avlägsnade sig snart. Två gånger hade man bjudit honom hem till sig, ena gången på ett barndop, andra gången på begravning. Han kom också, men satt hela tiden tyst och stel i gaveln och liksom avvisade alla, som ville närma sig. Man upphörde att bjuda honom. Han verkade nedstämmande också på andra gäster, tyckte man. Före julen låste han igen skolhusdörren, reste bort och återkom först samma dag skolan begynte.

Till en början sades det ingenting om honom i byn, varken berömmande eller klandrande. Folk tänkte, att han kanske kände sig främmande och hade svårt att finna sig bland bönder, han som var herrskapsbarn. Men snart nog blev man betänksam. I stället för att försöka komma dem närmare, avlägsnade han sig allt mer. Litet var hördes också barnen i hemmet upprepa hans hånande ord och uttryck i skolan. Betänksamheten förbyttes i klander, och när klandret engång sluppit löst, tog det snart en hejdlös fart. Läraren dugde inom kort till intet. Han blev allas fiende. Alla ansågo sig berättigade att smutskasta honom, till och med hans skolbarn, som varje dag buro hem något nytt hånfullt yttrande av läraren. Ej sällan pådiktade barnen honom fula ord och uttryck, då de märkte, att allt vad illa sades om läraren gärna mottogs i hemmen.

Men det var ej allenast läraren, som blev föremål för bybornas ovilja. Också skolan fick sin anpart. Det gamla grollet vaknade på nytt. Vad var det man hade sagt? Skolan åstadkom intet gott. Visst lärde ju barnen ett och annat och föräldrarna sluppo mycket bråk. Men det blev för kostsamt. Det kostade barnens respekt för föräldrarna, det kostade hemglädjen, ty det blev förargelse och onda ord av, varje gång barnen kommo hem med sina rapporter. Och det gav också något att tänka på, att byns husbönder, som inte blivit vana att böja nacken för var och en, blevo betraktade som drängars vederlike av en pojkspoling, som knappt hade hela byxor på kroppen. Annorlunda kunde man inte förklara hans nedsättande och förklenande ord om dem.

Skolan, som under byggnadstiden varit bygdens skötebarn, höll på att bli föremål för allmän ovilja.

Då grep Ollas-husbonden in.

En kvällstund begav han sig till skolan och bad att få tala några ord med läraren.

Han blev hövligt mottagen, ty han var ordförande i skolans direktion.

Då de tagit plats, sade August:

— Jag har kommit hit för att resonera med er om skolan. Den håller på att bli föremål för allmän ovilja i bygden och felet därtill påstås vara ert.

— Mitt? utropade läraren förvånad. Och i vilket avseende väcker skolan ovilja? Jag har inte hört någonting.

— Att ni inte har hört någonting, förstår jag nog. Ni umgås ju med ingen — ni drar er med avsikt från oss allesammans, svarade August.

— Vem ska jag då umgås med? Det är ju bara bönder här, sade läraren hånfullt.

— Bara bönder! August rodnade av vrede. — Med bönder kan man umgås lika väl som med andra, om man bara själv vill. De äro fullt jämngoda med vilka andra människor som helst och i all synnerhet med er, ni är ju bara en tjänare.

— Och ni, vad är ni? Ni anser er vara en bildad person, men ni uppträder som en bonde. Läraren var nu blixtrande ond.

— Jag anser mig inte vara annat, än vad jag är — husbonde på en gård. Och i denna stund är jag också er husbonde och behandlar er, som man behandlar en dålig tjänare.

— Nå, vad beskyller husbonden mig då egentligen för? frågade läraren med låtsad ödmjukhet.

— Jag beskyller er för mycket. — Och nu räknade August upp allt vad läraren sagt och gjort och underlåtit att göra och han slutade med att förklara, att därest läraren icke ändrade sig eller lämnade skolan, vilket i hans tycke vore det bästa, så skulle största delen av bönderna ta bort sina barn ur skolan vid årets slut.

Läraren hörde lugnt på. Då August slutat, sade han nästan saktmodigt:

— Jag har för länge sedan kommit underfund med, att jag inte trivs här i trakten. Jag har därför tänkt söka mig en annan plats — måhända helt och hållet byta om yrke. Är ni nöjd nu?

August kunde icke behärska sig. Ett glatt leende drog över hans ansikte.

Detta retade läraren.

— Ni nämnde nyss, att jag icke vill umgås med bönderna, sade han med sitt vanliga hånfulla tonfall. Men det kan ju hända, att det är bönderna, som inte önska umgås med mig. Kort efter det jag kom till byn, gjorde jag ett besök hos er, skoldirektionens ordförande. Ni var inte hemma, men er hustru — hon bad mig knappt sitta ned. Men hon lär ju vara alldeles obildad, tillade han med ett ursäktande leende.

August svarade icke ett ord, utan sade ett kort farväl och gick.

Då han kommit nedför skoltrappan, öppnade läraren dörren och ropade efter honom:

— På min undervisning kan ni ändå inte ha något att anmärka. Jag har på den här korta tiden lärt era barn läsa ordentligt innantill och också att skriva något, och det är mer än föräldrarna kunna.

Inte heller nu svarade August.

XV.

August och Anna-Lisa stodo på skolgården med en ung gosse emellan sig. Runt omkring brådskade ungdomen och lade sista handen vid en del anordningar. Vita dukar breddes över långa bord, det skramlades med koppar och glas, små björkar och rönnar upprestes på ställen man ville pryda eller dölja, blombuketter, instuckna i alla möjliga slags vaser, ställdes överallt på borden, där det fanns en tom plats, och invid en hög ställning, som man benämnde talarstol, hissades upp en blågul flagga, som dock blev hängande slapp och slak i vindstillan.

Det skulle bli fest.

Det var nämligen tio år sedan skolan öppnats, och i dag, på midsommarkvällen, då det också annars rådde feststämning i sinnena, ville man fira minnet av skolans begynnelse.

Från skolgården hade man en vidsträckt och fri utsikt över hela nejden och ett gott stycke över sjön och de närmast belägna holmarna.

August tänkte på, huru det såg ut ungefär vid samma tid för tio år sedan, då sista handen lades vid skolbygget.

Han såg på byn.

Den var sig lik, men också i mångt och mycket olik. De låga boningsbyggnaderna stodo allt fortfarande kvar på de flesta gårdar, men de tedde sig för ögat annorlunda än förut. De voro nu rödmålade med vita knutar och vita fönsterposter. Det gråa mangårdsgärdet med dess jämnt avsågade störar var borta och i stället hade kommit ett rödstruket staket med vita stolphuvuden och vita grindar. På mangården funnos flerstädes blomsterrabatter, och björkar eller lönnar hade planterats vid grindarna.

De många små och hopgyttrade uthusen voro så gott som överallt försvunna och i deras ställe hade uppförts tegelladugårdar och -stall och långa uthuslängor. Endast stolpbodarna, där säden och andra livsförnödenheter förvarades, stodo kvar, omålade liksom förut, likaså loftsbyggnaderna, men dessa voro rödstrukna med vita svalbalkar och vita knutbräden.

Också ägorna tedde sig annorlunda. På de gamla bolåkrarna växte klöver och timotej, och de naturliga ängarna med sina många stora och små videbuskar hade förvandlats till åkrar med snörräta tegar. En stor mängd gärdsgårdar, som tidigare inhägnat alla möjliga slags kyor, och de många och små höladorna, vilka på avstånd liknade stora, mossbelupna stenar, hade också försvunnit, och vida, öppna fält med hömagasin hade kommit i stället. Endast fyra gårdar hade icke undergått någon förändring. Det var de gårdar, som ägdes av konsuln i Borgå. De sågo ut som tiggare i trasor på en festtillställning.

På de smala tågen i byn rörde sig festklädda människor. August betraktade också dem närmare. Även de hade förändrats. Man såg visserligen många kvinnor, i synnerhet äldre, iförda svart victorinsklänning, med ylle- eller sidenduk på huvudet och en rutig schal på armen. Men man såg också många unga flickor, klädda i hattar och gula eller vita blusar och blankläderskor med rosetter.

August undrade, om dessa förändringar länt byn och dess folk till skada eller nytta. Han vände sig till sin hustru med en fråga:

— Minns du, hur du var klädd på vår bröllopsdag?

Hon såg förvånad på sin man.

— Jag var klädd i svart victorinsklänning med myrtenkrona och slöja. På fötterna hade jag — om du vill veta det med — svarta strumpor, som jag själv hade stickat och kalvskinnskängor av skomakar Bergmans bästa fabrikat.

— Och undertill?

Anna-Lisa rodnade. Men med detsamma förstod hon, vad han tänkte på.

— Ja, mycket har förändrats sedan dess, sade hon. Nu ska bruden vara klädd i vitt från topp till tå. I stället för krona har hon nu bara en liten myrtenkvist, som vem som helst kan bära. Och hatt! Om jag som flicka satt hatt på huvudet, hade jag säkert blivit bortkörd från Jonnas, skrattade hon. — Ännu för några år sedan måste ju en del flickor hålla hatten i ett knyte, då de foro hemifrån till någon tillställning. Men sidenduken fick vara huru dyrbar och grann som hälst.

— Rädslan tycks sitta i ännu, åtminstone vad dig beträffar, skämtade August och såg på sin hustrus dyrbara sidenduk, som var knuten så, att den bildade en kokett huva och lät det tjocka, mörka och vågiga håret fullt synas.

— Nej, inte är jag rädd — inte för hatten och inte för människor heller. Men jag tycker, att en äldre, stadgad värdinna som jag tar sig bäst ut så här.

— Du tar dig alltid bra ut, hur du än är klädd, sade han varmt. — Men då vi gått i spetsen för så mycket annat här i byn, så kunde vi väl också gå i spetsen, då det gäller klädedräkten. Han skrattade.

— Vi ha gått i spetsen för mångt och mycket, i synnerhet du, sade hon allvarsamt. Och framåt har det också gått. Men mycken strid och split ha vi även åstadkommit. Jag har mången gång undrat, om allt det nya, du och dina vänner arbetat för, länt oss till skada eller nytta.

— Detsamma undrade jag också för en stund sedan, svarade August. Till någon slutsats kom jag inte då och antagligen kommer jag inte framdeles heller. Pojken här får svara på den frågan någongång. — Han klappade sonen på skuldran. — Men ett vet jag säkert: Framåt måste vi, också i den här avkroken, och allt framåtskridande medför strid och kiv och slitningar. Det är här som annorstädes. Den ena drar på, den andra håller emot. — Men jag märker, att festen börjar. Musikanterna ordna sig redan.

Mycket folk hade samlats till festen, också från andra orter. En ångbåt hade kommit från Helsingfors med en mängd lustfarare, som även infunnit sig

på festplatsen. Bland dem funnos några studenter, som jämte några andra i hast bildade en liten sångkör, vilken uppträdde flere gånger under kvällen.

Man började festen med att gemensamt avsjunga en psalm. Sången, som sakta beledsagades av fiolspelarna och klarinettblåsaren, väckte högtidsstämning hos alla. Man kände det, som om man suttit i kyrkan eller på Salparstranden, där gubben Vaenerberg några år tidigare hållit sina predikningar.

Då psalmen var sjungen, uppträdde skolläraren i talarstolen. Han hälsade alla välkomna, alla från när och fjärran, gamla och unga. Han sade, att detta icke var en vanlig fest med glam och sång och dans som huvudsak. Det var mera en högtidsstund, en allvarlig rast mellan den tid som gått och den, som skulle komma. Det var midsommar nu och tiden före midsommar är ju såningens och förhoppningens tid, efteråt kommer skördens och bärgningens. Man hade därför tyckt, att denna tidpunkt var bäst lämpad för en högtidlig rastestund, då sinnet stämdes såväl till allvarlig eftertanke som till förhoppningsfull glädje. Högtidligheten i dag stod även i samband med en betydelsefull gärning i gångna tider, med ett företag, som för tio år sedan såg sin början. Men därom skulle en annan orda.

Sedan studenterna sjungit några sånger, spelmännen spelat några gamla folkmelodier och tjocka Andersas-Katrina, som stod för hushållet, med ljudlig röst och händerna i sidorna ropat från skoltrappan åt flickorna, att kaffet var färdigt, beträddes talarstolen av Ollas-husbonden, som berättade om skolan och dess tillkomst. Han nämnde om de stri-

der, som föregått skolans byggande, samt också om den arbetsglädje och villighet att hjälpa till, som besjälat alla, då striderna blivit bilagda. Han nämnde även om det första skolåret och de omständigheter, som varit nära att föra skolan till dess undergång. Till allas glädje hade dock allt förändrats. Nu var skolan allas skötebarn igen. Två upplagor barn hade redan genomgått den och av den första upplagan stodo redan flera som män och kvinnor i ledet. Att skolan omfattats med sådan allmän välvilja berodde, sade han, i främsta rummet på den omständigheten, att man lyckats skapa ett starkt, innerligt samband mellan den och föräldrahemmen. Bygden och skolan hade sammansmält till ett. I föräldrahemmen lades icke den största vikten på de kunskaper, som meddelades i skolan. Man önskade visserligen, att barnen måtte lära sig både det ena och det andra; men man ville och önskade, även om man ej förmådde uttala det i ord, att de därjämte måtte inhämta något annat och mer, nämligen kärlek till föräldrahemmet, till hembygden, till modersmålet och till deras fäders och mödrars levnadskall. Huruvida man här i denna skola lyckats hos barnen ingjuta en sådan kärlek var det ännu för tidigt att yttra sig om. I alla händelser trodde han — och han visste, att de allra flesta närvarande gjorde detsamma — att det samband mellan skolan och hemmen, varom han tidigare nämnt och vilket man här förmått komma åstad, skulle komma önskningarna i detta hänseende att uppfyllas.

Efter talet, som följdes av en av studenterna sjungen gammal folkvisa, blev det allmän rusning

till kaffeborden. Det uppstod liv och rörelse. Man samlades i grupper eller också slog man sig ned två och två med kaffekoppar eller smörgåsar i händerna. Från spelmansbordet hördes en glad dansmelodi, som kom ungdomen att kasta längtansfulla blickar på Kasabärget, där man kvällen förut samlat ihop allsköns bråte till johanneeld och där det också fanns en danslave, som skulle komma till användning senare på kvällen.

Då man druckit kaffe och pratat och stiftat bekantskap med de främmande gästerna och med dem resonerat om skolan och en mängd andra förhållanden i bygden, började det kännas liksom litet tryckande, i synnerhet för de äldre. Man sträckte på sig, gäspade, tittade mot byn och hemmet. Man stirrade på ångbåten, som låg vid Stenuddsbryggan och undrade, vilken tid lustfararna skulle bege sig av och huru många de kunde vara. Man begynte tycka, att man fått nog.

Då hördes tre starka handklappningar.

Alla vände sig mot talarstolen. Det blev allmän, andlös tystnad.

På talarstolen stod en högrest, gammal man, en riktig kämpagestalt, med skarpt skurna drag och silvervitt hår, som var benat i mitten. Han stod något framåtlutad med händerna stödda mot talarstolens räckverk.

Man väntade med spänning, vad han skulle säga. Han hörde till de väckta, hade gjort det ända sedan sin ungdom och orubbligt stått kvar i deras led, trots allt slit och alla växlingar.

Han begynte med låg stämma, som om han varit

förlägen, men höjde rösten inom kort, så att den ljöd vida omkring.

— Jag vet, att ni är förvånade att se mig, gamle man, stå här, började han. Själv tvekade jag också länge, innan jag steg hit upp. Ja, ska jag säga sanningen, så var jag rädd, rädd för de många förvånade ögon, som skulle blicka emot mig. Jag har talat förr, men det har varit om andra ting och då har jag alltid känt att Gud stått vid min sida och givit mig både mod och ord. Innan jag steg hit upp, visste jag icke, om han skulle bistå mig även i denna stund. Nu vet och känner jag dock, att han gör det och därför är jag trygg också nu.

Ollasen sade för en stund sedan, att det viktigaste för barnen är, att de få lära sig älska hemmet och hembygden, sitt modersmål och sina fäders och mödrar levnadskall. Jag hållller med honom. Ja, jag tror, att förmår icke skolan lära barnen detta, så blir den till större skada än nytta. Den blir då blott en tomt ljudande malm och en grant klingande bjällra.

Men huru skall skolan förmå hos barnen inplanta en sådan kärlek, frågade jag mig. Barnets sinne är så rörligt och lätt. Ungdomens likaså. Vad som inplantas i det ena ögonblicket, glömmes i det andra. Det finns också så mycket, som lockar och drar. Där Gud bygger en kyrka, där bygger djävulen ett kapell bredvid.

Då hörde jag de unga studenterna sjunga en sång, som min mor ofta sjöng i min barndom både inne i stugan och ute på fältet. Den sången har jag icke hört sedan dess och jag tror, att ej heller någon

annan i byn gjort det. Var har den varit gömd så länge? Vem har bevarat den? Och hur kommer det sig, att den nu kommer till oss från — staden?

Den gamla sången, som jag så gärna lyssnade till i min barndom, väckte hos mig en stark känsla av glädje. Det var som om jag plötsligt sett min mor, sådan hon var i min barndomstid — ung och glad. Men jag såg på samma gång också någonting annat. Jag såg hemmet och hembyn, sådana de då voro; jag såg folket, alla de gamla, som för länge sedan vila i jorden. Jag såg hästar och kor, både egna och andras, och kom ihåg deras namn. Jag hörde de olika koskällornas ljud och de skilda hästklockornas klang. Och på samma gång kände jag en så innerlig kärlek till mitt hem och min hembygd, som jag aldrig känt förut. Jag kände, att jag icke för allt gott i världen skulle kunna skiljas härifrån.

Nu tänker jag, att om vi kunde ställa det så, att sådana där gamla sånger, som den vi nyss hörde studenterna sjunga och andra gamla berättelser, sagor och sägner, seder och bruk icke glömmas eller gömmas, för att möjligtvis någon gång bringas till oss från staden, utan ständigt hållas i friskt minne hos oss själva, barn och äldre, så skulle med detsamma kärleken till hemmet, hembygden, modersmålet och våra fäders levnadskall hållas vid liv. Jag tänker, att alla då skulle känna detsamma, som jag kände nyss: från mitt hem och min hembygd skulle jag icke för allt gott i världen vilja skiljas.

Pris 30:—

MERCATORS TRYCKERI.

Sv. skönl. 1.

Behm

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 102 1153